

ΜΑΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΕΣ ΣΥΝΗΘΕΙΑΙ ΠΡΟΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΝ ΕΠΙΔΗΜΙΚΩΝ ΝΟΣΩΝ

(ΤΡΥΠΟΠΕΡΑΣΜΑ. ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΦΩΤΙΑ - ΔΙΑΒΟΛΟΦΩΤΙΑ. ΣΙΔΕΡΟ)

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Αἱ εἰδήσεις, τὰς ὁποίας παρέχω κατωτέρω, ἀναφέρονται εἰς τὰ τελούμενα ἐν Θράκῃ πρὸς θεραπείαν ἢ ἀποτροπὴν ἐπιδημικῶν νόσων ἰδίᾳ τῶν ζώων, προέρχονται δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν περιοχῶν Σουφλίου καὶ Διδυμοτείχου, τὰς ὁποίας περιῆλθον διὰ λαογραφικοὺς σκοποὺς κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1922 (ἀριθ. 1—18)¹⁾. Εἰς ταύτας προστίθενται σαφεῖς πληροφορίες, συλλεχθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ τὸ 1912 παρὰ χωρικῶν, καταγομένων ἐκ τῶν περὶ τὴν Μεσημβρίαν, Ἀγαθούπολιν καὶ τὸ Καβακλί τῆς βορείου Θράκης ἑλληνικῶν χωριῶν (ἀριθ. 19—30), ὡς καὶ παλαιότεραί τινες περιγραφαὶ τῶν τελουμένων εἰς δύο ἄλλα θρακικὰ χωρία, τὰς Φερὰς καὶ τὸ Τσορέκκιοϊ, ὀφειλόμεναι εἰς τὸν ἱερέα Συμεὼν Μανασσεῖδην (ἀριθ. 31—32).

Ἐν τέλει παρατίθενται τὰ ἐν Σκοπέλῳ, Πέτρῳ καὶ Σκοπῷ, χωρίοις τῆς Ἀνατ. Θράκης, τελούμενα κατὰ περιγραφὴν τοῦ Δ. Πετροπούλου (ἀριθ. 33), ὡς καὶ συνήθειαι τιγες τῶν ποιμένων τῆς Δυτ. Μακεδονίας καὶ Αἰτωλίας, καταγραφεῖσαι τὸ μὲν ὑπ' ἐμοῦ, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ μακ. Δ. Λουκοπούλου (ἀριθ. 34—35).

Εἰς τὰς εἰδήσεις ἀκολουθοῦν σημειώσεις περὶ τῶν τελουμένων.

¹⁾ Περὶ τῶν χωριῶν τῶν περιοχῶν τούτων βλ. τὰ σημειωθέντα ὑπ' ἐμοῦ ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. Ζ' 1923 σ. 465 σημ. 1 καὶ ἐν Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου Α' 1939 σ. 6 κ. ε. ὅπου καὶ σχετικὸς τοπογραφικὸς χάρτης.

Αἱ ἀφηγήσεις τῶν χωρικῶν εἶναι πιστῶς καταγεγραμμέναι, ἀλλ' ὅλα τὰ κείμενα ρὲν ἀποδίδουν ἀκριβῶς καὶ τὴν φωνητικὴν τοῦ τοπικοῦ ἰδιώματος.

Τὰ κείμενα (1—18) παρετέθησαν κατὰ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῶν χωριῶν, ἐκ τῶν ὁποίων προέρχονται.

1.

Τριφύλλι (Πασμακτσι). Παρά Ἀθ. Μαργαζιόγλου, ἐτῶν 76.

Γιανὶ καρὰ¹⁾ πιάν' τ' ἀγιλιάδια. Τό πιασι αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια τ' ἀγιλιάδ'· φουσκών' ἀμέσους, οἱ μισὴ ὥρα μέσα φουφάει πέφτ' καταῆ, πὸν τὸν κώλου τ' γαῖμα τρέχ'. Κείνου τοῦ πρᾶμα νὲ²⁾ τοῦ γδέρουν, νὲ τὰ σκυλιά τοῦ τρῶν' τοῦ παραχώνουν.

«Μέγας εἶσαι, Κύριε...! Πῶς μᾶς ἀκόλλ'σι αὐτὸ τοῦ κακό!» χωρατεύουμι ἕνας τὸν ἄλλον μας. Καλημέρα δὲ λέγ'μισι καὶ αὐτὸν τοῦ λόγον λέμι. Οὐλ' οἱ χουριανοί, καὶ γέροι καὶ νέοι, ἔχουμ' ἕναν λόγον, τί νὰ κάνουμι...

Ἄξαφνα ἔριτι³⁾ τοῦ κακό. Ἄπο θρουκόλακα μᾶς φαίνιτι αὐτὸς οὐ πάθους ἄνθρουπους πιθαίν', δὲ προφταίνου νὰ τὸν κοῖουνήσουν, νὰ τὸν ξιμουλουήσουν, γένιτι βρουκόλακας. Κι ἅμα εἶνι πιδι ἀβάφτιστον, δὲν τοῦ κοιουνάει παπᾶς· κι αὐτὸ γένιτι βρουκόλακας κι πααίν' στὰ πράματα κι τὰ φουφάει.

Ἄρρώστεια ἄξαφνη πέκ'⁴⁾ γένιτι, λέν' παπποῦδης. Ὑσιρα, τς φαίνιτι, ἀκουλνάει κι τς ἀνθρῶπ' ἀρρώστεια, ἀλλὰ ἔισ', τὰ μυαλά τς πειραζόνταν' ἔχαναν τῆ· σειρά τς, ἅμα ἔρουνταν⁵⁾ αὐτὸ τοῦ κακό...

«Τί νὰ κάνουμι, πιδιά;» ἔλιγαν συνατοί τς οἱ γειτόν', ἕνας τὸν ἄλλον. «Νὰ μάσουμι ἀπὸν τρία χουριά παπάδης, νὰ διαβάσουν τοῦ Μόδεστου τῆ φυλλάδα κι κατόπ' νὰ βγάλουμι κι κινούργια φουτιά». Ἐισ' τὴν ἤλιγαν παπποῦδης.

Πάιαναν στῆς ἱκκλησιᾶς τοῦ χαγιαί⁶⁾ κ' ἔθγαναν κινούργια φουτιά μὲ ἀρντίτσια⁷⁾... Ὅποιους τύχ', ὅποιους θέλ' ἄς εἶνι κουνμάτ' νὰ ξέρ' ἀπ' τεκείν' τῆ δουλειὰ κι νὰ εἶνι ζερβός, νὰ εἶνι καὶ στῆς θάλασσας τὰ καρᾶδια ἀνεβαστός, νὰ εἶνι πιρασμένους πὸν τῆ θάλασσα· τότῃ γένιτι καλλιγώιρα. Ἄμα ξέρ' τῆς θάλασσας τὰ πράματα, θὰ τὸν πάρουν τέτοιουν ἄνθρουπον. Καὶ νὰ μὴν ἔχ' ἄλλου ὄνουμα τέτοιου μέσα σιουὸ χουριό· νὰ τὸν λέν' Ἀδρία, μοναχά⁸⁾ κείνους νὰ εἶνι μέσα σιουὸ χουριό. Κ' ἕνα πιδι νὰ εἶνι, νὰ μὴν γινηθῶ ἄλλου ἢ μάννα τ', μουνουγενής. Τότῃ θαραπεύιτι αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια. Ἐισ' εἶν' τοῦ συνήθειου τάχα.

Παίρουν ἀρντίτσια ξύλα, κέδρα, κι τὰ ζεύτουν⁹⁾ ἔισ'· μπήγουν ἕνα παλούκ' ἰδῶ κ' ἕνα ἰδῶ, τὰ τρυπᾶν πὸν μιὰ τρυῦπα, κι φκιάνουν ἕνα ξύλου, ἴσια-ἴσια νὰ χουράει στέκεινες τῆς τρυῦπες, νὰ ἔριτι³⁾ σφιχτὸ-σφιχτὸ στέκεινα τὰ ντιρέκια¹⁰⁾ πὸν λέν. Τρυπᾶν κι μιὰ τρυπούδα μὲ μιὰ μικρὴ ἀρίδα¹¹⁾ κι τῆ βγάνουν στέκειν' τὴν τρυῦπα

¹⁾ Λέξις τουρκ. σημαίνουσα *μαυροκαμένος* καὶ συνεκδοχικῶς τὴν λοιμώδη νόσον τῶν ζώων, τὸν ἀνθρακα. ²⁾ οὔτε—οὔτε ³⁾ ἔρχεται ⁴⁾ ἀπὸ ἐκεῖ, ἐκ τούτου ⁵⁾ ἔρχονταν, ⁶⁾ ὑπόστεγον, σιουὰ ἀνοικτὴ, ἐδῶ νάρθηξ ἐκκλησίας ⁷⁾ λ. τουρκ. κέδρα ⁸⁾ μοναχά ⁹⁾ ζευγνύουν· βλ. κατωτέρω τὴν εἰκ. 2 ¹⁰⁾ στύλους ¹¹⁾ τρυπάνη.

πὸν σέροντι τοὺν ξύλον. Στέκειν τὴν τρυπούδα χύνουν καμπόσου μαροτό¹⁾, χώνουν κὶ καμπόσ²⁾ γίσκνα ἱκεῖ, τὴν τσιακίζουν³⁾ καὶ στὰ δυὸ τὰ ντιρέκια, κλώνουν κὶ μιὰ τριχιά⁴⁾ στοὺν ξύλον, πὸν εἶνι ἀνάμισα στὰ παλούκια, κ' ἕνας ἄνθρουπος κάθιτι ποδῶ κ' ἕνας ποδῶ κὶ τραυᾶν τὴν τριχιά. Γύργα-γύργα, τοὺν ξύλου ζισταίνιτι, ἀνάφτ' τοὺν μαροτό, ἀνάφτ' κ' ἡ γίσκνα ποὺ τοὺν μαροτό· πὰκ κάμν⁴⁾, φουρλαντίζ⁵⁾ κείν' ἡ γίσκνα ἔχουν κ' ἔτοιμες πέτσες πὸ κέδρα φτινὰ φτινὰ⁶⁾, τίς βάζουν ἱκεῖ μέσα κὶ ἀνάφτουν κείνες οἱ πέτσες... ἔβγαλαν τὴν κινούργια τὴ φουτιά!

Θὰ τὴν πάρουν ὕσιρα νὰ τὴν πάνουν ὄξ' ἀπ' τοὺν χουριό. Θὰ εἶνι στράτις σταυρουτιές, μιὰ στράτα θὰ πασίν' ἔισο', μιὰ ἔισο', μέσα στοὺν μιρᾶ⁷⁾, (σ' ἄλλου χουριό δὲ σὲ βάνουν, δὲ σὲ θέλουν). Τέτοιου ἕνα μέρους θὰ βροῦν, θ' ἀνάφουν δυὸ φουτιές ἀπ' τέκειν' τὴ φουτιὰ κὶ θὰ πιράσουν τ' ἀγιλάδια πανάμισα ποὺ τίς φουτιές.

Κεῖ στοὺν σταυρουδρομ' ἀνοίγουν κὶ μιὰ τ ρ ὕ π α στοὺν μπαίρ⁸⁾, ὅσον νὰ χουρέσ' ἕνα βόδ' μὶ τοὺν ζόρ⁹⁾ νὰ πιράσο'. Μπρουσιὰ θὰ πιράσ' ἂν πὸ τὴν τρυπα πὰπ'κάτ' κ' ὕσιρα ποὺ τίς φουτιές.

Μὰ θὰ τὰ κάμουν ἀγιασμό μπρουσιτύρα μὲ τοὺν παπᾶ. Θὰ διαβάσ' τοῦ Μόδεστου τὴ φυλλάδα παπᾶς ἱκεῖ ὄξ' ἀπ' τοὺν χουριό, στοὺν σταυρουδρομ'. Φέρ'ν κὶ τοὺν κόνισμά τ'.

Θὰ εἶνι οὐλοὺς σὺ κόσμους ἱκεῖ μαξιμένους, ἄνθρουπους δὲ θὰ μείν' μέσ' στοὺν χουριό, ζουντανὴ ψυχὴ μέσ' στοὺν χουριό δὲ θὰ εἶνι—κὶ γάτις κὶ σκυλιά, θὰ τὰ πάρουν μαζί. Θὰ τὴν βάλλ'ς μέσ' σ' ἕνα σακκὶ τὴ γάτα σ', θὰ τὴν πάρ'ς κὶ τὴ γάτα σ', γιὰ νὰ μὴν εἶνι ζουντανὴ ψυχὴ μέσ' στοὺν χουριό καὶ μείν' βρουκόλακας στὴ ζουντανὴ τὴν ψυχὴ ἱκεῖ. Τὰ πουντίκια θὰ μείνουν, δὲν πιάν'νται καί!

Φουτιὰ παλιὰ δὲ θ' ἀπουμείν' μέσ' στοὺν χουριό. Οὐ λόγους πὸ μπρουσιὰ ἀκόμα. Ἄμα χιρήσουν νὰ λέν', θὰ βγάλουμι κινούργια φουτιὰ, διαταῆ τοῦ χουριοῦ, νὰ σβήσουν οἱ φουτιές οὔλες.

Ἐχουν κ' ἕνα σίδερον, πάππο μ' πρὸς πάππο μ' τό'χουν, δὲν τοὺν θ' μούντι ποιδὸς τό'καμι, τοὺν παίρνουν κὶ αὐτὸ ἱκεῖ στοὺν σταυρουδρομ'.

Κεῖνον τοὺν σίδερον κλιμμένον εἶνι. Κεῖνους μάστουρας ποὺ τό'καμι κλιμμένον τό'χ': θὰ πάρ' σίδερα πὸ δώδικα χουριὰ κὶ ὅταν τοὺν δουλεύ', δὲ θὰ χουρατεύ' χίτς⁸⁾ κὶ θὰ εἶνι τοὺν μαγαζὶ κλεισμένον, θὰ θέλ' ⁹⁾ μέρα, θὰ θέλ' νύχτα, σιοὺν¹⁰⁾ ἄνθρουπους νὰ μὴν εἶνι ἄλλους ποὺν τς καλφάδης· τρεῖς ἄνθρουπ' θὰ εἶνι χουρις ἄλλον, μὰ δὲ θὰ χουρατεύουν' μὶ φαίνιτι γιὰ νὰ εἶνι ἕνας γκουλιόμπαρους¹¹⁾, κὶ θὰ

1) πυρτίς 2) πιέζουν 3) περιτυλίσσουν καὶ ἕνα σχοιῖ 4) κάμνει κρότον
5) παίρνει φωτιὰ 6) λεπτά 7) περιοχὴ χωριοῦ 8) διόλου 9) σὰν θέλῃ 10) φθάνει
ἀρκεῖ 11) γυμνός.

φκιάξουν μιὰ βέργα, στήν ἄκρα θὰ γέν' σταυρός. "Υστια, ὅποι κανουν αὐτὴν τὴν πράξ' κείνου τοῦ σίδερου τοῦ καῖν' ἰκεῖ σὴ φουτιὰ μέσα.

Εἴταμι πὼς οὐλα τὰ πράματα, πρῶτα τ' ἀγιλάδια, τὰ πινῶν 'πανάμισα 'πὸ τις φουτιές' δυὸ φουτιές καῖν' μεγάλες, δεκαπέντι—εἴκουσ' ἀμάξια οὐλο κέδρα, κὶ κείνους πὸν εἶνι ζέρβας, κείνους θὰν' ἔχ' κείνου τοῦ σίδερου μι τοῦ σταυρὸ κὶ πινῶντα (εἶνι καμένου κεῖ σὴ φουτιά), οὐλα τ' ἀγιλάδια θὰ τὰ βάν' νταμκᾶ¹⁾, κὶ ἄλλ' δυὸ ἀνθρώπ' στέκουντι σὶς φουτιές, ἕνας 'πεδῶ ξνας 'πεκεῖ, παίρν'ν κέδρα καμένα κὶ τὰ κουντιᾶν²⁾ τ' ἀγιλάδια, τὰ καφαλίζουν' θὰ κάφουν τὴν τρίχα τς καμπόσου.

Θὰ³⁾ τελειώσουν τ' ἀγιλάδια, ὅστια θὰ φέρον τ' ἄλουγα, τὰ γκατζόλια⁴⁾ κὶ κεῖνα ἔισ' θὰ τὰ κάμουν τοῦ σταυρὸ κὶ θὰ τὰ καφαλίσουν μι τὰ κέδρα. "Αμα σω-θοῦν αὐτά, θὰ πιάσουν τὰ πρόβατα κὶ τὰ κατοίκια.

Τὰ κατοίκια μι τοῦ σταυρὸ δὲν τὰ καίει πινῶν ἀγλήγουρα μι τοῦ σίδερου μαναὰ ἔισ' τὰ βλουγάει τὰ κάμ' ἔισ' στοὺν ἀέρα θὰ⁵⁾ σταυρὸ κὶ τὰ καφαλίζουν μαναὰ μι τὰ κέδρα. Κὶ τὰ πρόβατα ἔισ' τὰ κάμουν.

Τόσους κόσμους μαζουμένους, ἄντρο⁶⁾, γ'ναῖκς, κουρίτσια κὶ πιδιά, τὰ τ'λίγουν τ' ἀγιλάδια κὶ τὰ κατοίκια, στέκουντι μι τὰ ξύλα στοὺν χέρ', δὲν τ' ἀφίν'ν νὰ κατσιρ-τίσουν⁶⁾ 'πέκ' δὲ γέν'ται γιατρικό.

Τὰ πράματα μαζουμένα εἶνι κατὰ βασίλεμα ἥλιου κὶ πιασμένα κατὰ δίν'τα ἥλιους⁷⁾ θὰ τὰ χαῖντιᾶν⁸⁾ 'σιακεῖ, καθὼς βγαίν' ἥλιους καρσί⁹⁾, πουλὺ προῦτ, νύχτα, σκουτ'νὰ ἀκόμα θὰ πᾶν' ἔισ' εἶν' διαταῖμέν' ὄρα. "Αμα πιάσουν τὰ πράματα, τότε νὰ βγῆ οὗ ἥλιους. Κὶ τό 'χουν λόγο, π' ἀριστερῆ μεριὰ νὰ πααίν'τι. Θὰ πιάσουν πρῶτα 'πὸ τὴν τρυπα ποκάτ' κ' ὅστια κατὰ δίν'τα ἥλιους εἶν' οἱ φουτιές' θὰ πιά-σουν κὶ ἀπὸν τις φουτιές. Καὶ νὰ φουσᾶη βορρῶς, εἶνι καλλιγώτερα, νὰ πάη 'σιακάτ' τοῦ κακό, νὰ μὴν ἀκλουθῆσ' ξανά.

"Αμα τελειώσ' αὐτό, ὅστια χιρονάει¹⁰⁾ οὗ κόσμους νὰ πινῶν, 'πανάμεσ' ἀπ' τεκείνες τις φουτιές, γ'ναῖκς, κουρίτσια, ἄντρο, ἀνακατομέν' σβαρνίζ'¹¹⁾ κὶ τοῦ σκνλί τ' κὶ τὴ γάτα τ' στοὺν νόμου μι τοῦ σακκί' κάμουν χάχανα¹²⁾ ἰκεῖ. Αὐτὸς πάλι κάμ' ἔισ' μι τοῦ σταυρὸ στοὺν ἀέρα κ' οἱ ἄλλ' τς καφαλίζουν μι τὰ κέδρα κατὰ τὰ που-δάγια τς, κατὰ τὸ κεφάλ' τς, ὅπ' τύχ'. "Ε, μπέ, μ' ἔκαρις! Πινῶν οὗ κόσμους, τελειών' αὐτό.

"Υστια ἕνα γ'ρουνάκ' τ' ἀλείφουν κατράν' κὶ τοῦ δίνουν φουτιά. Κείνου κου'σεύ'¹³⁾ μέσ' στοὺν κόσμου, στ' ἀγιλάδια γιλάει οὗ κόσμους, τὰ πιδιά, ὥσπου νὰ καῖ κείνου τοῦ γ'ρουνάκ'. "Αμα πέσ', τοῦ παίρνουν κόσμους κὶ τοῦ παραχώνουν, νὰ μὴν

¹⁾ σημάδι, σφραγίδα

²⁾ κεντοῦν, κτυποῦν ἀκροθιγῶς

³⁾ σάν ⁴⁾ γαϊδούρια

⁵⁾ ἄντροι, ἄνδρες

⁶⁾ ξεφύγουν

⁷⁾ κατὰ δίνοντα ὁ ἥλιος, κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου

⁸⁾ παρορμουῦν, ὀδηγοῦν μὲ φωνές

⁹⁾ ἀντικρῦ

¹⁰⁾ ἀρχίζει

¹¹⁾ σέρνει

¹²⁾ γέλια

¹³⁾ τρέχει.

τοὺ φᾶν' τὰ σκυλιά· λυσσάζουν ὕσιρα τὰ σκυλιά. Ἐπ' ταυτὸ λυσσάζουν τὰ σκυλιά, ἔλιγαν παπποῦδης, κι ἀπὸ τὰ σκυλιά ἀκουλνάει κι τς ἀνθρῶπ'. Κι τοὺ γκουτζιούν' ¹⁾ μὲ τὴν κινούργια τὴ φουτιά τ' ἀναφταν.

"Ὑσιρα παίρουν ἀπ' τ'εκείν'να τὴ φουτιά οἱ γ'ναίικς σ' ἕνα τσουκάλ' μέσα ἢ σ' ἕνα θυμνιατὸ λόγου χάρ' κι πᾶν' σπὶτ'.

Τὴ σιάχιτ' τὴν παλιά θὰ τὴ μάσουν, θὰ τὴ ρίξουν. Κ' ὕσιρα ὅποια ἀμπέλια καίγουντι κι ὅποια δέντρα ἀνοίγουν κι τὰ ρίχνουν τὰ λουλούδια, τὰ τ'νάζουν, ἔλιγαν παπποῦδης, ἔπὸν τ'εκείν'να τὴν κινούργια τὴ σιάχιτ' νὰ βάλουν στὴ ρίζα τὰ δέντρα, τ' ἀμπέλια.

Σαράντα μέρη τὴν ἔχουν χρῆσιμα κείν'να τὴ σιάχιτ' τὴν ἔχουν μαζεμένα νὰ νῆ βάλουν στὰ δέντρα. Διαταῖμέν' μέρη Τεσσαράκοντα μαρτύρων, τὶς ἐννιά τοῦ Μάρτ'. Μιά χαρούμεν' μέρη τὴν ἔχουν, θὰν ²⁾ παναγύρ' τὴν ἔχουν κείν'να τὴ μέρη. Ἄμα τελειώσουν, ὕσιρα μαζεῦουντι κι κάθουντι σ' ἕνα φαροδὸν μέρους· κάμουν χουροῦδης ὕσιρα, πιάνουντι χορὸ: θὰ μᾶς δώσ' Θεὸς καρπὸ γι' αὐτὸ πὸν ἔρρ'ξάμ.. Θὰ παλαίφουν πελεθανέοι ³⁾).

Τὰ πράματα πηγαίζουν νὰ βοσκῆσουν κ' ὕσιρα δὲν τὰ φέρουντι στοὺ χουριόδου νὰ κοπῆ κείν' ἢ ἀρρώστεια, τ' ἀγιάδια δὲν τὰ ζεύτουν, στὰ μπαίρια θὰ κοιμουντι, ὅσον ν' ἀρώσ' ⁴⁾ αὐτὸ τοῦ κακοῦ. Κι ὅσα πράματα ψουφήσουν, τὰ παραχώνουν, νὰ μὴν τὰ φᾶν' τὰ σκυλιά· μολεύουντι τὰ σκυλιά, μολεύουντι' οὐ κόσμους. Μεγάλ' προφύλαξ' τοῦχαν λύσσα προέρχτι, πανούκλα ἔπὸ ταυτὸ προέρχουνταν...

Μὲ ταυτὰ τὰ καμώματα πιρνάει αὐτὸ τοῦ βρουκόλακα τὸ πάθ'. Αὐτὸ εἶν' τοῦ γιαιτρικό τ'.

"Ἄν εἶν' χ'μώνας κι τυχ' νιρό, τὰ πιρνᾶν κι ἔπὸν νιρό. Κι κείνου καλὸ εἶνι Τυχαίν' τοῦ καλονκαῖρ' κι δὲν ἔχουν τὰ ρέματα νιρό, τριχσθμίνα νιρά. Ποῦθι νὰ τὰ πιράσουν; Ἄλλὰ τοῦ καλύτιρου εἶνι νὰ πιράσουν κι ἀπ' τοῦ νιρό κι ἀνθρῶπ' κι οὔλα τὰ πράματα. Ἐτσο εἶν' ἢ τάξ'. Ὅπου τρέχ' τοῦ ποντάμ', τοῦ νιρό, ἔτσο κι αὐτὸ τοῦ κακοῦ νὰ τρέξ' ἀπ' τὰ πράματα, ἀπ' τς ἀνθρῶπ'.

Κ' ὕσιρα θὰ νὰ καθαρίσ' καθένας, νὰ κάψ' τὰ κέρατα, νὰ θυμνιατίσ' τ' ἀχούρια.

Σάββατον μέρη τὰ κάμουν αὐτά. Σήμερα Σάββατον, νὰ ποῦμι, τὰ πέρασαν ἔπὸν τὴ φουτιά, τ' ἄλλου Σάββατον θὰ τὰ πιράσουν πάλι ἔπὸν τοῦ νιρό.

2.

Κι οὐπλί. Παρὰ Γ. Παπάζογλου, ἐτῶν 86.

Πόταν ἔρουνταν ⁵⁾ καμνιά ἀστένεια στὰ ζῶα, ἔλιγαν: ἀγλήγουρα, νὰ προυλάδ'τι, νὰ τὰ θγάλλ'ι ἀπ' τοῦ χουριόδου, μακριά, σὶ μέρους πὸν νὰ μὴν ἀκούγτι δριγθα.

¹⁾ γουρουνάκι

²⁾ σάν

³⁾ παλαισταί

⁴⁾ ἀραιώση

⁵⁾ ἔρχονταν.

Κεῖ ἔσκαβαν τῆ γῆς κ' ἔκαναν ἓνα πέραμα. Ὑστισρα δυὸ ἄντρ', νὰ εἶνι ζέρθ', ζερθόχιρ', ἔπιαναν ξύλου ἀπὸν κέδρον, τό 'κουθαν κὶ τοὺ πιρνοῦσαν σὰν ἀδράχι' ἀπουμέσ' ἀπὸν δυὸ ἄλλα ξύλα· τὰ ξύλα τὰ ἔμπηγαν στῆ γῆς σὰ στυλο, κὶ μὶ τοὺ σκοινὶ ἓνας ἀπουδῶ κὶ ἄλλους ἀπουκεί τρανοῦσαν. Γυρνοῦσι τ' ἀδράχι', τό στριδαν κ' ἔπιανι φουτιά· ἀναθιν αὐτὸ κὶ τοῦχαν, ὅτι «οὐρανὸθεν» ἀνάβ', ἀναθιν ἀπὸ τὸ «ἀνεσπέρου φωτός».

Ὅμοιους φουτιὰ δὲ θὰ ἦταν ἀναμμέν' στοὺ χουριό. Ὑγουφυλάκ' γύρ' ζαν στὰ σπίτια κὶ τηροῦσαν. Ἄν θὰ ἦταν φουτιὰ ἀναμμέν' στοὺ χουριό, δὲ θὰ ἔνεργοῦσι.

Κεῖ στὸ στυλο ἔπιανι φουτιά, μὲ τὴν ἴσκα τῆ βαστοῦσαν. Ὑστισρα ἄλειφαν πίσσα ἓνα γ' ρουνοῦδ', τ' ἀναθιν μὲ κείν' τῆ φουτιὰ καὶ καίγοντιαν τοὺ γ' ρουνοῦδ'. Ἄμα καίγοντιαν τοὺ γ' ρουνοῦδ', ἔβαναν δυὸ ξύλα δυὸ ζερθόχιρ' ἀνθρῶπ', πάλε ἀναφτιαν τὰ δαυλιὰ κεῖ στὴν πίσσα πὸν καίγοντιαν τοὺ γ' ρουνοῦδ' καὶ περνωῦντιαν τὰ ζωα ἓνα πρὸς ἓνα ἀπ' τὸ πέραμα μὲ κείνα τὰ δαυλιὰ τὰ χριοῦσαν, ὥστε τὰ μύρωναν' ὡς μύρον τοῦχαν, νὰ προφυλαχτοῦν ἀπ' τὴν ἀστένεια κείν'να, ὡς ἱερὸ ἓνα πρᾶγμα τοῦχαν.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξάλειφαν τὴν ἀστένεια. Τοὺ παραδέχοντιαν κόσμους σὰν θαματουργό. Ἐσθηναν ὄλες τίς φουτιές κ' ὕστισρα ἔπιρναν ποκεῖ φουτιὰ κὶ ἀναθιν στὰ σπίτια. Λιτανεία καὶ ἀγρυνπνία τὰ παραιτοῦσαν. Θὰ νὰ κάμουν αὐτό.

Γιὰ τὰ βουβάλια τὴν ἀστένεια, τὸν χιρλαμᾶ¹⁾, πήγαιναν νὰ κλέβουν τρεῖς ζέρθ' ἀνθρῶπ' πὸ ἓνα ἐργαλεῖο ἀπ' τὸ χωράφ' τοῦ γεωργοῦ (τὰ 'κουθαν τότε στὸ χωράφ' τὰ ἐργαλεῖα), θὰ νὰ θροῦν καὶ ζέρθο σιδηρουργὸ νὰ κόψ' κὶ ἀπ' τὰ τρία τὰ ἐργαλεῖα ἓνα κουμμάτ', νὰ κάμ' ἓνα σίδερο μακρὸν ὅσο δυὸ π'θαμές, νὰ τὸ χάσ' σ' ἓνα ξύλου, νὰ τὸ κάμ' σὰ λόγγ'. Ὑστισρα ἓνας τὸ βαστοῦσε σὰν ἱερὸ στὸ σπὶτ' καὶ τὸν μνηνοῦσαν νὰ ἔριτ' νὰ κάψ' τὸ χιρλαμᾶ. Πήγαινε αὐτὸς στὰ σπίτια, ζέστιανε τὸ σίδερο στῆ φουτιὰ καὶ τσιτοῦσε²⁾ τὰ βουβάλια· ἔτισ' ἓνας χρῆσιμος ἦταν.

3.

Δ α δ ι ᾶ. Παρὰ Θανάση Ἄλεξιου, ἑτῶν 80.

Εἶναι μὲ ἀστένεια, γιανὶ καρὰ τῆ λέν': τὸ δέν'ς ποθραδὺς τὸ ζωο, καλό· τὸ πρῶτ' τὸ βρισκ'ς πρόφιο, κὶ ὅταν θὰ πάρ'ς τὸ πετσί τ', θὰ ἔχ' ἓνα κομμάτ' μαῦρο κρέας ἀπάν' στὰ πσινά, στῆ νουρά, σὰ νὰ εἶναι χτυπημένο.

Ἄμα τὰ πιάσ' αὐτῆ ἢ ἀστένεια, μαζεῦουν ὄλα τὰ γελάδια τοῦ χωριοῦ, μικρὰ μεγάλα, (ψυχὴ νὰ μὴν ἀπομείν'), καὶ τὰ πᾶν' σ' ἓναν ποταμὸ καὶ τὰ περνοῦν στῆν ἄλλ' μεριά· π' τὸν ποταμὸ ψυχὴ πὸ δῶθε δὲν ἀφίνουν.

¹⁾ Χιρλαμᾶς, ὁ πονόλαιμος βουβάλων καὶ χοίρων, βλ. κατ. ἀρ. 6

²⁾ κεντοῦσε.

‘Ο ποταμός θά ἔχ’ γιάρ, νόχτο. Ἀπ’ τοῦ νεροῦ τὸ μέρος φκιάν’ν μιὰ τρῦπα, πὸν νὰ περνοῦν τρία—τέσσερα γελάδια μαζί· τὸ ἕνα στόμα νὰ γλέπ’ στὸ νερό, τὸ ἄλλο στόμα νὰ γλέπ’ στὰ χωράφια.

Ἄφοῦ θὰ γέν’ ἡ τρῦπα αὐτή, θὰ σβήσουν πρώτα τὶς φωτιές ἀπ’ τὰ σπίτια οὔλες, ὕστερα θὰ συναχτοῦν τρεῖς—τέσσεροι ἄντροι, ζέρβοι, καὶ θὰ βγάλουν καινούργια φωτιά.

Νύχτα τῆ βγάνουν: μπήγουν δυὸ παλούκια στὴ γῆς ἀπὸ κέδρο κι ἀνάμεσα περνοῦν ἕνα ἄλλο ξύλο, κεδρήσιο, καὶ μ’ ἕνα σκοινὶ τὸ γυρνοῦν γλήγορα γλήγορα, χωρὶς νὰ χωρατεύουν. Γυρνοῦντα γυρνοῦντα τὰ ξύλα ἐκεῖνα μέσα στὶς τρῦπες ἀπ’ τὰ παλούκια ἀνάβουν καὶ μὲ μιὰ ἴσκα πιάνουν φωτιά.

Ὑστερα ἀπ’ αὐτὴν τῆ φωτιά κάνουν δυὸ φωτιές κοντὰ στὴν τρῦπα πρὸς τὸ μέρος τοῦ ποταμοῦ, μιὰ ἀπὸ δῶ καὶ μιὰ ἀπὸ κεῖ. Τὸ πρῶτ’ ὕστερα πααίνουν καὶ περνοῦν τὰ πράματα ‘πομέσ’ ἀπὸ τὴν τρῦπα. Ἐκεῖ στὴ φωτιά στέκουν δυὸ ἀνθρῶπ’ ζέρβ’, παίρουν ‘πὸ ἕνα δαυλί, γκλοκ’νιά¹⁾, καὶ περνώντα τὸ τοιτάει²⁾ τὸ πρῶμα ρίχεται μέσ’ στὸ νερό τὸ πρῶμα, ὕστερα, αἶντε, σὲ τούτ’ τῆ μεριά. Κι ἀνθρῶπ’ πού ναι στὰ πράματα κοντὰ κι αὐτοὶ περνοῦν πὸ κεῖ πὸ μέσα, θὰ ριχτοῦν κι αὐτοὶ μέσ’ στὸ νερό· τυχαίν’ καὶ βαθὺν καμιά φορὰ, ἕνα ζ’νάρ’ νερό, τέσσερ’ς—πέντε π’θαμὲς νερό· θὰ ριχτῆς ‘μέσα καὶ νὰ μὴ ριχτῆς, θὰ σὲ καχτίσουν³⁾ οἱ ἄλλ’, γιατί τὰ ζῶα περνοῦν πανωτά.

Μόνε γιὰ τὰ πράματα⁴⁾ εἶναι αὐτό, γιὰ τὸν ἄνθρωπο δὲν εἶναι. Ὑστερα παίρνοντας ἀποκεῖ φωτιά καὶ ἀνάβουν στὰ σπίτια.

Γιανὶ καρὰ ἀπὸ Τοῦρκο γένεται, κι ἀπὸ σκυλι γένεται. Ἀπὸ κεφάλ’ ἕνας μυαλὸς γκουτλάει⁵⁾ μέσ’ στὸ νερό, σὲ κάνα μπατάκ⁶⁾, ζουντανεύει, φωτιά γένεται. Γιανὶ καρὰ κείνο λέμε.

Μιὰ γάτα ἄμα νῆ ρίξ’ς μέσα στὸ νερό, κεφάλ’ εἶναι, ὁ μυαλὸς φουσκών’. Τί γένεται; γένεται ἕνα θερίο, πετάει στὸν ἀέρα· γένεται ἀέρας ὕστερα. Εἶναι μερικοὶ πὸν τὴ γλέπουν τῆ φωτιά· ἀνάβ’, σβάει. Κεῖνος ἀπού’ ναι σαββατιανός, κείνος τὰ γλέπ’ αὐτά.

Τὸ πρῶμα πὸν θὰ τὸ μπογκουλντίσ’, πὸν θὰ τὸ βυζάζ’ ἀπ’ τῆ ζερβιά τῆ μεριά, τὸ μανρίζ’ τὸ γιόμα τ’, τὸ σαπίξ’. Σὲ εἰκοσ’τέσσερ’ς ὄρες δὲ βαστάει. Τὸ γιόμα τ’ τὸ πίν’ κι ἀπ’ τὸ κεῖνο τὸ μέρος ἀπ’ τὸ βυζάν’, σαπίξ’. Δὲν ἔχ’ πλιά γιόμα, γένεται νερό.

¹⁾ εἶδος τι δένδρου, ἀγνωστὸ ποῖον

²⁾ κεντῆ

³⁾ θὰ σὲ σπρώξουν

⁴⁾ τὰ ζῶα

⁵⁾ κυλάει

⁶⁾ ἔλος, τέλεσμα.

4.

Φυλαχτὸ (Σιμενλί¹). Παρὰ Στεργίου Χριστοδούλου, ἀγροφύλακος ἐκ Λευκίμης, ἐτῶν 42.

Θὰ εἶχ' ἰώρα ἀπάν' κάτ' δυὸ μῆνες πὸ τὸ κánaμε²).

Τὰ ζῶα φοφοῦσαν κάθε μέρα ἔπο' ἕνα, ἔπο' δύο.

Ἀποβραδὺς εἶπαν, ὅτι θὰ βγάλουμε γενιὶ ἀτέες, καινούργια φωτιά, γιὰ νὰ περάσ' αὐτὴ ἡ ἀστένια. Τὸ πρῶτ' σ'κώθ'καν καὶ μαζεύ'καν ὄλ' στὸ καφενεῖο ἀπόξω, Τοῦρκ' καὶ Βουργάρ'. Δυὸ τρεῖς νομάτ' ἔβαλαν ἕναν μακαρῶ³) μὲ τριχές⁴), πῆραν καὶ κάτ' πέτσες ἀπὸ κέδρο καὶ τραύα τραύα αὐτὸ τὸ σκοινί, μὲ ἀριστερὸ χέρ', ἔπιασαν φωτιά. Ἀλλὰ ὁμως τὰ φῶτα, τὰ τσιγάρα σθησμένα' φωτιά στὰ σπύια δὲ θὰ εἶχ', ὅλα τὰ σβένουν κι ἀνάθουν ἀπ' αὐτὴ τὴν καινούργια τὴ φωτιά μὰ φωτιά δῆξω στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Ὑστερα μάζεψαν τὰ ζῶα ὅλα, μικρὰ μεγάλα, (βόδια, ἄλογα, γομάρια), δὲν ἀφήκαν τίποτα.

Ἦταν ν' ἀνοίξουν τρυῖπα, μὰ δὲν ἀνοίξαν. Ἦταν ἕνα μέρος σιενὸ κι ἀπὸ ἕνα ἕνα ζῶο τὰ περονοῦσαν.

Εἶχαν ἕνα καζάν' νερό, (νερὸ ἀπὸ πηγᾶδ'), τὰ ἔρριχναν ἀπὸ μιὰ χούφτα νερό, τὰ βρεχαν καὶ κατόπ' μ' ἕνα δαυλι ἀπ' τὴ φωτιά τὰ τσίταγαν⁵ καὶ πάγαιναν ὅλα στὴ δ'λειά τς. Ὑστερα ἀπ' αὐτὴν τὴ φωτιά ἀναψαν καὶ στὰ σπύια.

Ἀλλὰ ὁμως εἰθύς, κάμοντας τὴ φωτιά, κόπ'κεν ἡ ἀστένια κανένα δὲν ψόφ'σε πλιά.

5.

Λευκίμη (Καβατζίκι). Παρὰ Γεώργη Καφετζῆ, 65 ἐτῶν.

... Ἄλλοι πιάνουν τὴ φωτιά κι ἄλλοι φκιάνουν τὴ γούρνα. Μαζεύονται τρεῖς ζέροβοι ἀνθρῶπ' καὶ γυροῦν τὸ τσικρίκι' κι ἀνάφτ'. Ἀποκεῖ βγάνουν καινούργια φωτιά καὶ παίρνουν κι ἀνάφτουν ἐκεῖ στὴ γούρνα. Τίς ἄλλες τίς φωτιές τίς σβοῦν.

Ἔνας στέκ' δέξια, ἄλλος ζέροβα καὶ μ' ἕνα δαυλι ἔπο' κείν' τὴ φωτιά τὰ καφαλίζουν. Ὑστερα ἕνα τ'φέκ' πατλαντίζουν⁶), γιὰ νὰ πάψ' τὸ κακό.

Αὐτὸ κάθε λίγο τὸ κán'νε. Γιὰ τὰ χαϊβάνια μαναχά' γιὰ τς ἀνθρῶπ' φωτιά δὲ θ'μάμαστι.

¹) Συνοικισμὸς Τούρκων καὶ Βουλγάρων, προσφυγόντων ἐκ Πανόρμου καὶ Μπαλοῦκ κεσερ ²) δηλ. τέλος Δεκεμβρίου 1922 ³) τροχαλία ⁴) σχοινιά ⁵) κεντούσαν ⁶) ἐκπυρσοκροτοῦν.

Καμπόσες φορές γέν'ται καλό, καμπόσες δὲ γέν'ται. Καμπόσες φορές φέρ'ν χοιζάδες, τὰ γράφουσι, γιὰ νὰ πάψ' ἡ ἀρροουσιειά.

Φωτιά βγάντας δὲν πααίν'ν ἄλλ' ἀνθρῶπ' ἐκεῖ. Κόσμος λογιούν τοῦ λογιού' παίρν' μάτ' λέν' καὶ δὲν ἀνάφτ'.

6.

Δογαντζί. Παρὰ Πολυχρόνη Μόσχου, ἐτῶν 60.

Τὸ σίδερο μόνο γιὰ τὰ βουβάλια εἶναι, γιὰ τὸ χιρλαμᾶ. Τὰ πιάν' χιρλαμᾶς, μπογαζλαμᾶς ᾗ τὸ λαιμὸ κι ἀρχινοῦν χίρ, χίρ...

Ἔνας μάστορας θὰ νὰ τὸ κάμ' τὸ σίδερο αὐτὸ γκόλιαβος¹⁾, ὅπως γεννιέται. Θὰ νὰ καθίσ' μέσα στ' ἀργαστήρ' νὰ τὸ κάμ' μαναχός τ'.—Ἀνάφτ' τὸ σίδερο, ἄμα εἶναι κ' ἡ κυρά τ' μαζί.—Κ' ἔπρεπε τὸ σίδερο νὰ εἶναι ᾗ ἐννιά καζάδες κλεμμένο. Ἔχω, νὰ ποῦμε, πεταῖμένα σιδεράκια ἐγώ, αὐτὸς τὸ παίρ' νὰ μὴν τὸ ξέρω ἐγώ, πὸν θὰ τὸ πάρ'ς.

Ἄμα τό'καμνε τὸ σίδερο κεῖνο, τό'παίρνε μάστορας κ' ἤβγαζε νύχτα γκόλιαβος καὶ γύριζε τὸ χωριὸ οὐλο τρεῖς φορές, ξημερῶντα Σάββατο. Ἔστερα φώναζε: νὰ φέρ'τε τὰ πράματα αὔριο νὰ τὰ κάψουμε.

Πρῶτ' πρῶτ', πρὶν νὰ δῶσ' ἥλιος, τὸ Σάββατο, πάαιναν τὰ πράματα κι αὐτὸς τό'καγε τὸ σίδερο σιτὴ φωτιά καὶ τὰ τρανοῦσε μιὰ σιτὸν λαιμὸ, μιὰ σιτὸν κῶλο πίσω καὶ σταματοῦσε ἡ ἀστένεια αὐτή.

Τὸ Σάββατο πρῶτ' τὰ'καγε, ἄλλ' μέρα δὲν ἔκαμνε. Τὰ μεσάνυχτα κ' ἔστερα τὰ πααίναμε. Τὴ νύχτα ὄλο τὰ καίγαμε.

Καὶ τὰ βόδια τὰ περονοῦσαν ἀπ' τὴ θέργα αὐτήνα: Νὰ μὴ μολέψουν καὶ τὰ βόδια δὲ φέρ'ν κακὸ τὸ σίδερο κεῖνο. Ηῦραν τὰ χωριά καλό, ὄφελο μὲ τὸ σίδερο.

7.

Λάβαρα (Σαλτικί). Παρὰ Γιάννη Σιδερά, ἐτῶν 58.

Κάναν κιορὸ παππούς μ' τὸ ᾗφκιανι τοῦ σίδιρου.

Τοῦ φκιάσ'μου δέ'ναι τίπουτας. Τοῦ δύσκουλου εἶνι τοῦ σίδιρου νὰ τοῦ μᾶσ'ς¹⁾. Πὸν ἐννιά καζάδης²⁾ θὰ παίρ'ς πὸν ἕνα κουμματάκ' σίδιρου: ᾗ πὸν ἕνα κάρρου θὰ πάρ'ς τοῦν ταινέ τ' (δηλαδὴ τοῦ καρφι πὸν βάν'ν, γιὰ νὰ μὴ βγαίν' ἡ ρόδα), ᾗ πὸν κᾶνα ἄλουγου τοῦ πέταλό τ' ἢ νὰ τοῦν βρῆς ἢ νὰ τοῦν κλέψ'ς τοῦδρις, τοῦν πῆρις, τοῦν τ' μάρεψις³⁾.

Ἔνας μάστουρας μὲ τὴ γυναικα τ', ἀνιρόγενα, τὸ φκιάν'ν γκόλιαβ⁴⁾.

1) νὰ τὸ μαζέψης

2) περιφέρειες

3) τὸ ἐξησφάλισες

4) γυμνοί.

Τῆ νύχτα τοῦ φκιάν'ν θὰ σφαλίσ'ν τὶς πόρτις, ἀλλὰ μαζῶντι κὶ διαβόλ' ἰκεῖ. Μὲ νόημα θὰ τοῦ φκιάν'ν, δὲ μιλοῦν. Ἡ γυναικα τρανάει τὸ μονχάν' 1). Θὰ τὰ μάσ' αὐτός, τοῦ κάμ' τόσο γιά 2), θὰ τοῦ πιράσ' καὶ σλιάρ' 3), μανίκ' 4).

Θὰ πάρ'ν ὕσιρα τοῦ σίδιρου κὶ οἱ δυὸ τς θὰ γυρίσ'ν μιὰ βόλτα ἀπόξ' ἀπόξου τοῦ χουριό' ἀντρας θὰ παγαίξ' μπρουστά, ἀντρας θὰ τὸ 'χ' φ'λάγεται νὰ μὴν τοὺς δγῆ κανένας.

Κάθε ἕνας δὲ μπορεῖ νὰ τοῦ φκιάσ'. Πρέπ' νὰ μὴ φουθ' θῆς, νὰ κοιτᾶς ὄλου ν ἐργασία σ'. Βγαίν'ν διαβόλ' νὰ σὶ μιλήσ'ν γιά νὰ χάσ'ς, γιά νὰ μὴ γέν' γιατρικό, γιά νὰ σὶ γυρίσουν κατ' ἐκείνους. Ἄμα καταπιαστοῦν σὲ τέτοια, τ' ἀντρόγενα νησιεῦ' οὐλα τὰ πράματα διαβολιὰ δὲ χωράει.—Γὼ ἄμα δῶ ντῆ γριά μ' γκόλιαθ', δὲ μπορῶ, θὰ μπῶ στὴν ἁμαρτία. Θὰ 'χ' καὶ ζουντανὸ διάβολο ἐκεῖ. Διαβόλ' θὰ γλέπ'ς ἐκεῖ γύρω.

Σίδιρον εἶνι γιά τὰ β'θάλια, γιά τὸ χιρλαμᾶ. Νύχτα θὰ περπατήξ' σπὶτ' σὲ σπὶτ'. Καινούργια φουτιὰ δὲ χρειάζιτι. Στὴ γοντιὰ θὰ τὸ κάψ'ς, νὰ γέν' κόκκ'νου' ὄσου νὰ σβῆσ' θὰ καῖς τὰ πράματα πάν' στοῦ γκιουρντάν' 5) κὶ πιρνάει χιρλαμᾶς. Καίοντιας καίοντιας, νά, τόσο γιά πόμ' νε.

8.

Ἄμύριοιον (Καρὰ Μπεηλί). Παρὰ Βαγγέλη Παπαζογλου, γέροντος.

Καρὰ γιανίκ δὲν ἔχ' θεραπεία: ὄπ' θὰ τοῦ χιυπήσ' τοῦ πρᾶμα, ἄλλου μαυρίζ', ἄλλου κιτρινίζ'. τοῦ αἷμα τ' νιρὸ γένιτι. Κεῖ π' θὰ τοῦ βαρέσ' σαπίξ'.

Ἐναν κιορὸ ἔπιαναν κινούργια φουτιὰ. Πρώτου γιατρικό αὐτὸ ἦταν. Πήαιζαν, ἀνοιγαν μινὰ τρυῖπα σ' ἄλλου μισᾶ 6), κεῖ ποὺ συνουρεύουνταν δυὸ χουριὰ. Ὑσιρα σβοῦσαν τὶς φουτιὲς στοῦ χουριό, νὰ μὴν εἶνι φουτιὰ ἴς 7), διόλ', στὰ σπίτια. Ὑσιρα ἔβαζαν δυὸ ξύλα ἔτσ' (ὄρθια) κὶ στὴ μέσ' ἕνα ἄλλου, σὰ μηχανή τὸ 'καναν κὶ τραουῦσαν μὶ τοῦ σκοινὶ κ' ἔβγαίζαν κινούργια φουτιὰ 'πὸ κείνου τοῦ ξύλου, τοῦ κέδρου. Κὶ ὄσου νὰ βγῆ ἡ φουτιὰ, ἕνας ἀπ' αὐτοὺς θὰ νά 'ταν γκόλιατος 8), ξεγυμνουμένους κὶ αὐτὸς πιρνοῦσι γκόλιατους πρώτους 'πὸ τὴν τρυῖπα κ' ὕσιρα τὰ πράματα.

Εἶχαν κ' ἕνα σίδιρου, τὸ 'καιγαν στὴ φουτιὰ καὶ μὲ κείνου τοῦ σίδιρου τὰ καιγαν τὰ πράματα ποὺ πιρνοῦσαν 'πὸ κείνη τὴν τρυῖπα τὰ βαρνοῦσαν μὲ τοῦ σίδιρου γιά καλό.

Τώρα ἀπαγορεύ'καν κεῖνα τώρα φέρ'ν τὴν Παναγία 'πὸ τοῦ μαναστιῆρ'. ἄλλ' φέρ'ν τὸ χότζα καὶ τὰ διαβάξ'.

1) φουσερὸ 2) τόσο δὰ 3) στυλιάρι 4) λαβή 5) στὴ λαιμαργιά, λουρὶ γύρω στὸ λαιμὸ 6) περιοχὴ 7) χίτς, λ. τουρκ.—καθόλου 8) γυμνός.

9.

Πετράδες. Παρὰ Λουλούδη Βασιλείου, 74 ἐτῶν.

Ἄρρώστεια πὸν θὰ ἔχουν τὰ χαϊβάνια¹⁾, φανάζουν οἱ κιχαγιάδεις²⁾: Ἀῦριου θὰ βγάνουμι κινούργια φουτιά. . .

Θὰ βάλουν τέσσερ³⁾—πέντε ἀνθρῶπ⁴⁾· αὐτοὶ θὰ κάμουν τσικριά⁵⁾ μὲ χωρὶς λάδ⁶⁾ καὶ γυρνῶντα γυρνῶντα ἀνάφτ⁷⁾, κορών⁸⁾, θὰ βγάν⁹⁾ φουτιά: δυὸ ξύλα θὰ τὰ κάν¹⁰⁾ νὰ γυροῦν χωρὶς λάδ¹¹⁾· πῶς εἶνι τοῦ τσάρκ¹²⁾, μύλους νὰ ποῦμι γυρνῶντα γυρνῶντα θ¹³⁾ ἀνάψ¹⁴⁾. Ὁ,τ¹⁵⁾ ξύλου καὶ νὰ ναι, καῖν¹⁶⁾ παραπάν¹⁷⁾, ὄλου θὰ τοῦ γυροῦν, ὄσον ν¹⁸⁾ ἀνάψ¹⁹⁾, χιτς νὰ μὴ σταθῆ. Κι αὐτὸ ὄξου στοῦ μπαῖρ²⁰⁾, στοῦ σύνουρου ἀπάν²¹⁾, μωρᾶς πὸν χωρὶς²²⁾, ἐκεῖ.

Στὸ Κούλελι, ἄμα φανῆ ἄρρώστεια στὰ πράματα, κάμνουν μινιά τρυπα σ²³⁾ ἔνα σύνουρου ἀπάν²⁴⁾ κι μαζώνουν τὰ πράματα τρία—τέσσερα χουριά, ὄσα εἶνι γύρου κι τὰ πιροῦν κι τὰ καῖν²⁵⁾ μὲ κείν²⁶⁾ τῆ φουτιά. Κεῖνα τὰ χουριά πὸν θὰ πᾶν²⁷⁾ νὰ τὰ πιάσουν, σβοῦν τίς φουτιές οὔλις, νὰ μὴν ἔχ²⁸⁾ κανένας φουτιά.

10.

Κωστί (Διδυμοτείχου). Παρὰ Παράσχου Ἄπ. Μπαρμπάκη, 66 ἐτῶν.

Ἐχ²⁹⁾μι κάτ³⁰⁾ σίδιρα κι τὰ σταυρών³¹⁾μι τὰ πράματα, τὰ καῖμι. Πὸ ἐννιά καζάδεις³²⁾ εἶνι κείνου τοῦ σίδιρου, κλεφτικό: πῆγεις στοῦ Διμότχου, πῆγεις ἔνα κουμμάτ³³⁾ σίδιρου, πιταλουκάρφ³⁴⁾, ὄ,τ³⁵⁾ εἶνι, πῆγεις στοῦ Σουφλί, καζᾶς εἶνι, πῆγεις κι ἀπουκεῖ ἔνα κουμμάτ³⁶⁾, πῆγεις στοῦ Κιουπρί³⁷⁾, σιὴν Ἐντιρνέ³⁸⁾, πὸ ἐννιά καζάδεις σίδιρου. Ὑστιρας τὰ δένουν³⁹⁾ στοῦ ντεμερτζῆ⁴⁰⁾, μὰ βέργα τὰ κάμουν. Σιδιρᾶς γκόλιους⁴¹⁾ τοῦ δέρον⁴²⁾, ἄντρας κι γυναῖκα γκόλοι τοῦ κάμουν νύχτα, νὰ μὴν τίς δῆ κανένας.

Ἐρθ⁴³⁾ ἔνα ζουλούμ⁴⁴⁾, ἀνηπουριά, μέσ⁴⁵⁾ στοῦ χουριό. Τοῦ Σαββάτου, προμὴ βγῆ νήλιους, πααῖν⁴⁶⁾ στοῦ ντεμερτζῆ οὐλ⁴⁷⁾ μὲ τὰ πράματα. Τοῦ κοκκ⁴⁸⁾νιζ⁴⁹⁾ ντεμερτζῆς τοῦ σίδιρου, τοῦ βγάν⁵⁰⁾ ὄστιρα, τοῦ τρανάει ἔτο⁵¹⁾ σ⁵²⁾ ἀστήθ⁵³⁾, σιὴ μέσ⁵⁴⁾ ἀπάν⁵⁵⁾ κι ἀνάμεσα στὰ μπούτια τ⁵⁶⁾, τοῦ σταυρών⁵⁷⁾ τρεῖς μεριές.

Κινούργια φουτιά βγάν⁵⁸⁾ν οἱ ξένουν μιρᾶ μὲ τοῦ ξύλου. Ξῶντα, ξῶντα, ξῶντα τῆ βγάν⁵⁹⁾ν κιζδίζ⁶⁰⁾ τοῦ ἀρντίτς⁶¹⁾, βάν⁶²⁾ν ἴσκακα καὶ πιάν⁶³⁾ν φουτιά. Ἀκ⁶⁴⁾γῆ⁶⁵⁾ τό ἔχω μεις δὲν τὸ κάν⁶⁶⁾με. Στὸ Καράμζα τὸ κάμαν.

1) ζῶα, κτήνη 2) κοινοτικοὶ κλητῆρες 3) ροδάνη 4) πυρακτοῦται 5) ῥόδα, τροχός 6) πεῦκο 7) ράχης βουνοῦ 8) ἐπαρχίες 9) Μακρὰ Γέφυρα 10) Ἀδριανούπολις 11) ἀνταμώνουν, σφουρηλατοῦν 12) σιδηρουργός 13) γυμνός 14) ἀνάβει τὸ κέδρο 15) ἀκοή.

11.

Καρωτή (Κορουτζί). Παρά Παν. Πάλα, ἐτῶν 76.

“Αμα εἶνι καμνιά ἀστένεια στὰ ζῶγα, μεις γυρίζουμι στὰ σπίτια, νὰ μὴ βροῦμι φουτιὰ ἀναμμέν', νὰ βγάλουμι κινούργια. Χουρίς κάφ¹⁾. χουρίς σπέρτου, ἀπ' τοῦ ξύλου βγάν'μι φουτιὰ. Τὰ πιρνοῦμι κι ἀπ' τὴ γῆς, γιὰ νὰ βροῦμι θεραπεία.

Αὐτὸ ἀνθρῶπ' ζέρεβ' μονουνόματ' (μονάχα ἓνα ὄνουμα θὰ νά'ναι μέσα στοῦ χουριό' ἓνας Ἡλίας, νὰ ποῦμι, ἄλλουν Ἡλία στοῦ χουριό' μας νὰ μὴν ἔχ'), αὐτοῖν' οἱ ἀνθρῶπ' θὰ πᾶν' στοῦ μπαῖρ, θὰ πάρ'ν δυὸ κουμμάτια κέδρου ξερό, (π' ἄλλου ξύλου δὲ βγαίξ'), θὰ τὰ τρυπήσ'ν ἀπάν' ἀπάν', θὰ τὰ χτυπήσ'ν στὴ γῆς θὰν²⁾ παλούκια κι θὰ πιράσ'ν στὶς τρυπὶς ἓνα ἄλλου κέδρου. Ὑστια θὰ πάρ'ν μυιὰν ἀλ'σίδα κι θὰ τὴν τ'λίξουν στοῦ κέδρου κεῖ κι θὰ καθίς' ἓνας ἀπουδῶ κι ἓνας ἀπουκει, ἀντίκρα κι ἀντίκρα' κι τῶρα ἓνας θὰ τρανάη καταδῶ κι ἄλλους κατακεῖ σὺ θὰ τραυᾶς, γῶ θ' ἀπουλνῶ, θὰν²⁾ τοῦ πριγιόν' κι ἓνας ἄλλους θὰ ἔχ' τοῦ κάφ' (=γίσκνα). Ἀπ' τὸν πολὺ τὸν τραῦο κυζιντζ'³⁾, χ'νάει⁴⁾ νὰ βγάλ' καπνὸ βάσκ'⁵⁾ αὐτὸς τότε τοῦ κάφ' κι χ'νάει κι ἀνάφτ' τοῦ κάφ' κι πιάν' φουτιὰ. Κι ἄμα δὲ βγαίξ', τότε ξιντύνουντι αὐτοῖν' οἱ δυὸ, γκόλιαβ', χωρὶς ροῦχα, τίπουτι, καθὼς γεννιέτι 'πὸ τὴ μάννα τ', κι τραουῦν τὴν ἀλ'σίδα.

Ἀνοίγ'μι κι μυιὰ τρυπα ἱκεῖ στοῦ μπαῖρ, ἀπὸν ξένου σύνουρου, κι πιρνοῦμι τὰ ζῶγα. Ἰκεῖ βρίσκουμι μυιὰ ψηλάλα κι κάνουμι μυιὰ τρυπα πουκάτ', θὰ²⁾ γιουφύρ', κ' ἱκεῖ ἀπάν' φκιάνουμι κινούργια φουτιὰ. Τότε φανάζουμι τοὺν κόσμου κι κάθι ἓνας πιρναίε' ποκει τὰ ζῶγα τ' κ' ἐκεῖν' οἱ ἀνθρῶπ' οἱ ζέρεβ' κάθουντι 'κεῖ ἀπάν' κι τὰ κά'n ἓνα σταυρὸ μὲ τοῦ δαυλὶ στὴ ράχ' μὲ τεκεῖνο τοῦ δαυλὶ πὸν θὰ πάρουν φουτιὰ μὲ τεκεῖνο τὰ σταυρών'ν τὰ ζῶγα οὔλα κι λέν': οὐ Θεὸς γιατρος!

Πρῶτα πρῶτα πιρνα γιλαδάς και δῆθεν γκόλιος (χουρὶς ροῦχα, τίποτις) κ' ὕστια οὔλα τὰ πράματα μὲ τὴ σειρά. “Αμα τελειώσουν τὰ πράματα, σφαλνοῦμι τὴν τρυπα, κόφτουμι τσαλιά⁶⁾, ξύλα, δι,τι δήποτι κι τὴν στουπώνουμι, νὰ μὴ μὲν' ἀνοιχτή, νὰ μὴν πιράσ' ἄλλου πρᾶμα. Σὶ λίγουν κιορὸ ξεγέρ'⁷⁾ και μόνο του, γιὰτ' εἶνι μικρὸ.

Ἀπουκει θὰ πάρουμι ὕστια φουτιὰ νὰ φέρουμι στοῦ χουριό' κι ἀνάβ' κάθι σπὶτ' 'πὸ κείν' τὴν κινούργια τὴ φουτιὰ.

Τ'χαίν' μερικὲς φουρὲς και παναμερνάει⁸⁾ ἡ ἀρρώστεια, φεγ' και γένεται θεραπεία στὰ ζῶγα.

1) προσάναμμα 2) σάν 3) ἀνάβει 4) ἀρχινάει 5) βάζει 6) θάμνους ἀπανθώδεις 7) κρημνίζεται 8) παραμερρίζει.

12.

Ἄμπελάκια (Κούλακλι). Παρὰ Στέργιου Ἀσημάκη, ἑτῶν 65.

Σάββατον, σώνουντας ἢ βδουμάδα, τότε γένονταν αὐτό, ἀλλ' ἄλλα μέρα δχ'. Ἐκαμναν ἀπουκάτ' ἀπ' τῆ γῆς τρυβες, ὕσιρα μάζευαν ὅλα τὰ πράματα, τὰ πάαιναν ἀπ' τέκει καὶ τὰ περνοῦσαν.

Πρῶτα σοβοῦσαν τίς φουτιές μέσα στοὺν χουριό, ὕσιρα δυὸ ἀνθρῶπ ζερβοί, μονονόματ', ἔβαναν δυὸ πόδια κεδρήσια κ' ἓνα κέδρο ἀδράχτ' σιτῆ μέσ', περνοῦσαν μιὰν ἀλ'σίδα στ' ἀδράχτ' κὶ τρανοῦσαν ἓνας ἔπο δῶ, ἓνας ἔπο κεί κόρωνε ἀπὸ μονάχο, ἔπιανε φουτιά κὶ τὴν ἤλιγαν κινούργια φουτιά κ' ἤπαιρναν ἀποκεί κὶ ἀναφταν. Ὑσιρα πάαιναν σιτὴν τρυπα, κόρωναν ἓνα ξυλάκ' καὶ περνοῦντα τὰ ζῶα, σολάκ'ς¹⁾ ὅποιος ἦταν, ἓνας ποδῶ, ἓνας ποκεῖ, καρσί—καρσί²⁾, τὰ σημάδευαν μὲ τοὺν δαυλι κ' ἤλιγαν: ντεφ ὀλοσὺν (=νὰ λείπ' ἢ ἀρρώστεια). Τὸ γιατρικὸν ἦταν αὐτό.

Ἀπὸ κείν' τῆ φουτιά ἔπαιρναν σ' ἓνα τσουκαλάκ', σ' ἓναν τενεκὲ καὶ πάαιναν στὰ σπίτια τς κὶ ἀναφταν φουτιά.

Γιὰ τὰ β' θάλια πάλι, εἶχαν ἓνα σίδερο τὸ εἶχαν μαζεμένο ἀπὸ ἐννιά καζάδης: ἓνα κομμάτ' ἀποδῶ, ἓνα κομμάτ' ἀποκεί, κλεμμένο: ἓνα πέταλο, ἓνα καρφί, ὅ, κὶ νὰ ἔναι ὕστερα ἓνας ντεμεριτζῆς τὸ ἔδερνε καὶ τὸ ἔφκιανε βέργα. Ὑστερα κείνου τοῦ βράδ', Σάββατον, κείνους ποῦχι τοῦ σολάκ'κου³⁾ τοῦ χέρ', πάαινε στὰ σπίτια καὶ τὰ καίγει τὰ β' θάλια μὲ τὴ βέργα.

13.

Βρυσικὸ (Καρὰ Μπουνάρο). Παρὰ Κωνστ. Γκρόντογλου, 72 ἑτῶν.

Ἄντα ἔρετ' κἀνα χασταλίκ'ς⁴⁾ στὰ πράματα⁵⁾, ἀνάφτ'ν φουτιά κὶ τὰ περνοῦμι ἔπο ντῆ γῆς. Νά! προχτὲ τὰ πέρασάμι.

Γυρίζουν μουχιάρ'ς⁶⁾ κὶ ἀλλ' χουριανοὶ στοὺν χουριό κὶ σοβοῦν τίς σιές ὅτι, σὰν εἶνε σιὰ κὶ καίγ' ἔδῶ, δὲν ἀνάβ' κολάϊ⁷⁾... Ποβραδὸν φανάζ' κηχαγιᾶς⁸⁾ στοὺν χουριό νὰ μὴ πάγ' κανένας σιτὴν πλύσ', νὰ μὴ ζ'μῶσ' τὸ φουμί ἔ! θὰν⁹⁾ πάρον ποκεῖ φουτιά, ὡς τοῦν θράδ' ἔς ζ'μῶσ'.

Βάν'ν δυὸ παλούκια ἔτσιαιγιά, κεδρήσια ὕσιρα κόφ'ν κὶ ἓνα ἄλλου ξύλου, κεδρήσιου κὶ κείνου, κὶ τοῦ βάν'ν ἔτσ' ἀνάμσα. Ὑσιρα κάθουντι δυνοὶ καρσί—καρσί, ἀπέδου κὶ ἀπέκ' κ' ἔχ'ν μιὰν ἀλ'σίδα τὴν ἔλγ'ν γύρου στοὺν ξύλου αὐτὸ κὶ τρανοῦν ν ἀλ'σίδα ἑσιαδῶ—ἑσιακεῖ. Καὶ κείν' ποῦ θὰ τρανοῦν, μόν' κεινοὶ νὰ εἶν' τὰ νόματά τς στοὺν χουριό. Μερικὰ χουριὰ πιάν'ν γκολιόμπαρ¹⁰⁾. Πὸ τοῦν τραῦθ τοῦν πουλι

1) ζερβός

2) ἀντικρουστά

3) ἀριστερό

4) τουρκ. λ. ἀσθένεια

5) ζῶα

6) πρόεδρος κοινότητος

7) εὐκολα

8) κοινοτικός κλητήρ

9) σὰν

10) γυμνοί.

κιζνιζ¹⁾ τὸν κέδρον, χ'νάει²⁾ νὰ καπνίζ³⁾· κὶ οὐ κείνα τὰ παλούκια ἔχ'ν κὶ τῆ γί'σκα κείν' πὸν τσιακίζ³⁾ κὶ ἀνάβ' τὸν κάφ'.

Ἄμα θ' ἀνάψ' ἱκείνου, ἄρον ἄρον φκιάχγουν μὰ σιὰ οὐδεκεῖ. Θὰ βροῦν κ' ἓνα μέρους κεί π' ἔχουμι τὸν σύνουρου, οὐ ξένου μοῦᾶ, κὶ θ' ἀνοίξουν μὰ τρῦπα. Ὑστια φέρ'ν τὰ πράματα κὶ τὰ περοῦν πὸ ντῆ γῆς κὶ κείν' πὸν τρανοῦν κὶ πιάν'ν τῆ φουτιά, κείν' τὰ σ'μαδεύουν τὰ χαϊβάνια· στέκουν κεί ἅπᾶν κὶ μ' ἓνα δαυλὶ τὰ μαυρίζουν. Κὶ ὄλα μὶ τὸν ζέρθου τὰ κάμουν αὐτοί. Γίλαδάρ'ς τὸν κατόπ' θὰ πιράσ'.

Τῆν τρῦπα ὕστια ὕστια τῆ στουπών'ν· βάν'ν τσαλιὰ⁴⁾ κ' ὕστια βρέχοντας πέφτ'. Γιὰ τὰ χαϊβάνια⁵⁾ γένεται αὐτό, ντῆφ ὄλοσὸν⁶⁾ καὶ γένεται σεμπέπ'⁷⁾, γιαιρικό.

Ἄμα εἶνι ἀρρώστεια σὺς ἀνθρῶπ', γένεται καὶ γιὰ τς ἀνθρῶπ'.

Τώρα, μὰ γ'ναῖκα ἔχ' ἓνα μ'κρό, θιρμα⁸⁾σιὰ τὸν πιάν'. Θὰ πάη σιὸν σύνουρου μὶ τὸν ἄντρα τς, θὰ κάμ' μὰ τρουπούδα τέτοια κὶ θὰ πιράσ' τὸν γκζάν'⁸⁾ τς ποκεῖ κὶ τότε κεί ἀφίν' ἓνα ποκαμσουδ'. Σιέμας αὐτὸ εἶνι. Πὸ ντ' γῆς θὰ τὸν πιράσ' θὰ τὸν ξιντύσ', γκολιόμπαρο θὰ τὸν πιράσ' κὶ θ' ἀφήκ' ἓνα ποκαμσουδ', ἓνα βρακουδ'.

14.

Παλιούρι. Παρὰ Δημ. Μαγγίρα, 51 ἐτῶν.

Εἶνι μὰ ἀστένεια, καρὰ γιανὶκ τὸν λέν'... Κείνου νὰ μὴν τὸν δώσ' Θεός! Ἄμα τὸν πιάσ' τὸν ζῶου, τὸν κόφτ' κακὸ πρᾶμα, τὸν πνίγ' τὸν γαῖμα κὶ ψουφάει. Μέσα γαίματα, ὄλου μαύρου γένει. Ἀνθρουπους κὶ κείνους πεθαίν', μὰ δὲν τὸν σκίζουμι νὰ ἰδοῦμι τί ἔχ' μέσα. Τὸν ζῶου τὸν σκίζουμι...

Τὰ περοῦμι πὸ τῆ σιὰ καὶ βλέπουμι γιαιρικό. Ἀνοίγ'μι καὶ τρῦπα καὶ τὰ περοῦμι, Σαββάτου μαναχά, ὄχ' ἄλλ' μέρα.

Ποβραδὸν θὰ φανάζ' κιχαγιᾶς: Ἀκοῦτι χουριανοί! Ταχειὰ θὰ κάμ'μι καρὰ γιανί. Νὰ ἔρι νὰ πιράσ'μι τὰ πράματα...

Κεῖ στῆ σιὰ μὸν γκιουρέκ'κοι⁹⁾ ἀνθρῶπ' πααίν'ν. Σιὰ θέλ' δύναμ'· δὲν πᾶν' πρόστυχ'... Πααίν'ν σ' ἓνα παράμρου μέρους, νὰ μὴ βλέπ' κανένας, κροῦ'ν δυὸ παλούκια, βάν'ν κ' ἓνα τσιβι¹⁰⁾ πὸ κέδρου καὶ χιροῦν, χάρτα — χάρτα μὲ ν ἄλ'σίδα, γκουλιόμπαρ'. Ξερὸ κέδρου, ἓνα — δυὸ χρονώς θὰ εἶναι, χλωρὸ δὲν πιάν'. Ἀπ' τὸν χουριό, ἀπ' τς πλοκοί¹¹⁾ τὸν παίρνονμι. Μεῖς ἤμασταν τέσσερ', γιαιτὶ ἀποσταίνουσι οὐ δυὸ νομάτ' ὕστια πιάν'ν οὐ ἄλλ' δυὸ.

¹⁾ ἀνάπτει, παίρνει φωτιά ²⁾ ἀρχινάει ³⁾ βγάζει σπινθήρας ⁴⁾ θάμνους ἀκανθωτοὺς ⁵⁾ ζῶα ⁶⁾ νὰ ἐξαλειφθῆ ⁷⁾ ἔλεος ⁸⁾ βυζαντινικὸ, βρέφος ⁹⁾ ἄξιοι, δυνατοὶ ¹⁰⁾ ξύλινο καρφί, ἐνδιάμεσον ξύλον ¹¹⁾ φράχτες.

Κεῖ στή φουτιὰ ὅποιον ὄνουμα νά 'ναι κάμ'. Μαναχὰ νά ἔχ'ς δύναμ' νὰ τραυᾶς μὲ δυὸ χέρια. Μ' ἓνα χέρ' δὲ μπορεῖ νά δώσ' δύναμ'.. Κι ἂ δέ'ναι οησημέ-
ρες οἱ σιπὲς μέσα στοὺν χουριό, δὲν πιάν' φουτιὰ. Κι ν ὦρα πὸν θά πᾶν' νὰ βγάν'ν
σιὰ κινούργια, τὰ πιδιά γυροῦν μέσα στοὺν χουριό κι σβοῦν τὶς σιπὲς.

"Αμα ἰδοῦν πὸν δὲν ἀνάθ' τοῦ ξύλου μαναχό τ', βάσκουν γί'σκα, μαζώνουν κι
χουριάτρια ξιρὰ κι πιάν'ν φουτιὰ. Πᾶν' ὅστιρα πᾶν' στήν τρῦπα κι φκιάνουν σιὰ ἱκεῖ.
Ποκεῖ παίρν'ν ὅστιρα κινούργια σιὰ και φέρν'ν στοὺν χουριό.

"Οσον νά κάν'ν τρῦπα, νά βγῆ ἡ φουτιὰ, βαῖζ' ¹⁾ ἡ μέρα. Οὐ πλήθους ὄλους,
ὄλου τοῦ χουριό, μαζεῦναι τότις ἱκεῖ μὲ τὰ πράματα, κι τὰ περοῦν στήν τρῦπα.
Πρῶτα κάν'μι ἀγιασμό, φουτιζ' οὐ παπᾶς τὰ πράματα μὰ βουλά κ' ὅστιρα
τὰ περοῦμι.

Κεῖ στήν τρῦπα, π' θά περοῦν τὰ πράματα, εἶνι δυὸ νομάτ', δυὸ 'νόματα
μαναχὰ — ἓνας Καραφύλλ'ς, ἓνας Λογαρνὲς μέσ' στοὺν χουριό — κεῖν' σταυρῶν' ν
πράματα, τὰ καῖν' λίγου μὲ τοῦ δαυλί.

Μὲ τὰ ζῶα μαζὶ κ' οἱ ἀνθρώπ' περοῦν' και τς ἀνθρώπ' τς ἔκρουγε λίγου
Καραφύλλ'ς μὲ τοῦ δαυλί πᾶν σιὰ φορέματά τς. Κεῖνους πὸν στέκ' ζέροβα λέει: Νὲ
γιακάρισν; (=τί καῖς;) Κεῖνους πὸν στέκ' δέξα λέει: Καρὰ γιανίε γιακάριμ (ν' ἀρω-
στεια καίγω, λέει). "Ὅστιρα κι τὰ μ'κρὰ τὰ πιδιά τὰ περοῦν, γυναῖκες περοῦν,
ἄρωστ', μὲ τ' ἀμάξ' τὶς πααίν' ν.

"Εχομυ και σίδερα παλιά, ἀρχαῖα σίδερα. Παπποῦ Λογαρνὲς τὰ 'χι τῶρα
τὰ 'χ' τοῦ πιδί τ', οὐ Γιοβάν'ς. Βουργάφ', Τοῦρκ' ποδῶ παίρν'ν τὰ σίδερα, σ' ἄλλου
χουριό δέ 'νι Δέ 'νι τωερνὰ πράματα, εἶνι ζεμαν'κά ²⁾, παμπάλια πράματα. Τὰ καίει
τὰ σίδερα στή γουνιά, κοκκ'νίζουν και κάμ' σιάμπα τὰ πράματα. Πῶς βουτᾶς τὴν
πέννα στοὺν μελάν' κι γράφ', ἔτσ' μὲ τοῦ σίδερου τοῦ σταυρῶν' λίγου κι φεύγ' τοῦ
ζῶον. "Οποὶ τὰ κάμ'μι, βρίσκουμι γιαιτρικό' ἀτὴ γῆ ἀρωστικια π' αὐτοῦ περναίει,
μὲ τὴ σιὰ κι τοῦ χῶμα πὸν περοῦμι πὸ τὴ γῆς. "Ετσ' τοῦβραμι.

15.

Ἀφήγησις Γιάννη Λογαρνέ, 65 ἐτῶν, ἀπὸ Παλιούρι.

Δυὸ σίδερα εἶνι, π' ἀνάμ'σ' πιθαμή, δέξου και ζέροβου. Εἶνι σιὰ ξύλα περα-
σμένα ἀλλιῶς δὲ πιάνουντι, καίγιτι ἀνθρουπους. Τὸ ἓνα εἶχι νταμκά ³⁾, τοῦ ζέροβου
τοῦ ἔφτασα, εἶχι χαλκᾶ τὰ μ'σὰ τὰ γκαγκάτσια ⁴⁾ τοῦ χαλκᾶ τὰ 'φτασα καίουντας
καίουντας χάθ'καν, ἀνέλ'σαν' τῶρα μόν' τὸ κορμὶ πόμκε' δὲν ἔνιτι ⁵⁾ τῶρα νὰ τοῦ
κάμ'ς νταμκά. Τῶρα, ὡς νὰ σωθῆ καλούτσκα, ἔτσ' θά εἶνι δὲν ἔνιτι μέτα' κείνου

¹⁾ κλίνει

²⁾ παλαιῶν χρόνων

³⁾ σῆμα, σφραγιδα

⁴⁾ σκέλη

⁵⁾ γένεται

μιὰ βολὰ ἔνιτι. Ἄμα τοῦ ζ' μώσου τὴν τὴν ἄρα μετὰ, θὰ χαλάσ' τοῦ χειρ'κό τ', τοῦ τελεσίμ' τ'¹⁾. Πόδες φορὲς μ' εἶπαν νὰ τοῦ ζ' μώσου, νὰ τοῦ ματίσου! Γὼ πὸ τὸ μπαμπᾶ μ' τέτοιον ἔχω λόγο, κείνους πὸ τὸ μπαμπᾶ τ': καθὼς εἶν' τα, νὰ μὴν τὰ ξαναφκιάσι θὰν τοῦ πιδὶ πὸν θὰ γέν' μιὰ βολὰ καὶ θὰ βαφτιστῆ, μιὰ βολὰ κι αὐτὸ ἔνιτι.

Ἄπ' τὸν πάππο μ' τὰ ἔχμι, τριακόσια χρόνια τὰ ἔχμι. Πάππος μ' ὀγδόνητα χρονῶ, πατέρας μ' ὡς ἑβδομήνητα χρόνια καὶ παραπάν' μελελί²⁾, ἔγὼ ξηνιαπέντε χρονῶ γέν'κα, τρεῖς σκάλες τὰ ἔχμι. Πὸ τὸν πάππο μ' σὶδὸ μπαμπᾶ μ', πὸ τὸ μπαμπᾶ μ' σὶ ἔμένα πὸ τὸ Σταυράκ' σὶδὸ Λογαρνέ, πὸ τὸ Λογαρνέ σὶδὸ Γιοβάν, τρεῖς σκάλες. Στὴν Ἑλλάδα πήγαμε στὴν Αἴγινα, σὶτὴ Φήβα ἐκεῖ ἔβραμι ψουμάκ', ὡς τὴν Τρίπολ' πήγα, μαζί μ' τὰ ἔχα τὰ σίδερα, τὰ φύλαγα, τὰ ἔφερα μέσ' στοῦ ταγάρ'.

Αὐτὰ τὰ σίδερα εἶν' ἀπὸν ἔφτὰ καζάδες, μὰ εἶναι κλεμμένα ἀπ' τὴν Γιουμουριτζίνα ἔνα κουμμάτ', ἀπ' τὸ Οὐζρὸν κιουπροῦ ἔνα κουμμάτ', οὐλα κρυφὰ εἶναι παρμένα ἀπ' τὸ Διμότ'χο εἶναι, ἀπ' τὴν Ἀντρινόπολ' εἶναι, ἀπ' τὴν Πόλ' εἶναι, ἀπ' τὴν Σαλονίκ' εἶναι, ἀπὸ ἰφτὰ καζάδες. Κεῖνος γιοῦφτος ἀπὸν τὰ ἔκαμε μιὰ τούρκισσα λίρα πῆρε ἔτο' μου ἔπε μπαμπᾶς μ' τὰ ἔκαμε μὲ τὴ γυναικα τ', μὲ τὴ γριὰ τ' νίπ νίπ τοῖτοῖδ', νὲ μαντήλ', νὲ μανταλόν', νὲ π'κάμ'σο, χίτς. Τὰ ζύμουσαν τὰ κουμμάτια κείνα, τὰ κάμαν βέργις 50 — 60 πόντ', χὼρ'ς νὰ μ'λοῦν, ἄντα κ' μᾶται νύχτα νὲ ἀρνίθ' ἀκούγεται τότε, νὲ σ'κλί, νὲ ἄνθρωπος σὲ μινὰ ὦρα μέσα τὰ κάμαν μπρουσιὰ π' τ' ἀρνίθια τί ἤσουχους καιρὸς εἶναι! Χίτς δὲν ἀκούγεται τίπουτα κείν' ν ὦρα, καιμῆνε, καὶ τὸ νερὸ κοιμᾶται! Τὰ τέλειουσαν μὲ τὸν πέτνον, τὰ βάφτισαν: Σαββάτο καὶ ν Τρίτ' νὰ καῖς, Τρίτ' καὶ Σαββάτο δ'λειὰ σας αὐτὴ νὰ εἶναι.

Εἰκουσ'τέσοερ'ς ὦρες εἶναι ἡ δ'λειὰ τς. Ξημερῶντα Σαββάτο γίν'καν, Σαββάτο πάλε καὶν τὰ πράματα — χιτὲ Σαββάτο νὰ ἔρχουσαν θὰ νὰ τὸ ὀγγῆς γὼ πράματα χιτὲ ἔκαιγα — ἔνα Σαββάτο δὲ προφταίν', καίγ' καὶ τὴν Τρίτ'. Τὰ νομάτ'σαν τότε, ὅταν τὰ βγαζαν πὸ τὴ σιὰ — δὲν ξέρω μὲ τί τὰ σθησαν μὲ τὸ λάδ' βαφτισμένα εἶναι — τὰ παν: τὸ Σαββάτο καὶ τὴν Τρίτ' νὰ εἶν' ἡ δ'λειὰ σας, τὴ βδομάδα δυνὸ μέρες. Τὴν Παρασκευὴ τὴ νύχτα, ξημερῶντα Σαββάτο, τὰ κάμαν ἄμα λαλήσ' ν τ' ἀρνίθια τὸ Σαββάτο ἀρχ'νίς'ς νὰ καῖς προῖμα, δ,τ' ψῆ εἶναι, γιολάδια, γκατζόλια, γίδια, πρῶβατα, ἄλογα, γ'ρούνια, ἀνθρωπ' ἀνημπόργ', ἄμα ἀπ'κασ' ν κ' εἶναι αὐτὴ ἡ ἀρρώστια. Καίω ὄλ' μέρα Σαββάτο ὡς τὴν Κεργιακὴ νὰ λαλήσ' ν τ' ἀρνίθια λάλ'σαν τ' ἀρνίθια, θὰ σκολάσ'ν. Νίπ, χίτς δὲ μιλοῦν μὸν ὄντα τὰ βάφτισαν μίλλ'σαν: Σαββάτο καὶ Τρίτ' θὰ τὰ κάψ'ς αὐτὰ, θὰ εἶναι δ'λειὰ τς.

Στιὰ φκιάν' ν, ἔτοιμ' ν ἔχ'ν τὰ βάνω, ζεσταινουνται, ἄνιτε, καίω τὰ ζά: τὸ ζέρβου στὸν πλάτ', τὸ δέξου σὶ ἀσιτήθ', ὕσιρα τὸ δέξου σιὰ πόδια, τὸ ζέρβου σὶδὸ δέξου τὸ γόφου.

¹⁾ Τὸ στοιχείο, ἔδω ἡ δύναμις του. Περί τῆς λ. βλ. Πολίτου, Παραδόσεις Β' 1102. ²⁾ ἴσως.

Αὐτὴ ἡ ἀρρώστεια, τὸ καράγιανικ', ἅμα τὰ πιάσ', τ' ἀσιθήθ' τ' μανρίζ'. Σὲ οὐλα τὰ ζά, δ,τ' ψή εἶναι, σὲ οὐλα πιάν'. Ἔπεσε κἀνα πρῶμα, β'βάλ', γελάδ' κ' εἶναι μαῦρο; ἀπ'κάζ'ν, ἀλλ' γιαιτρειά γιόκ¹⁾. Ξέρω ποῦ τί εἶναι; ποῦ τίς ζέσις εἶναι; ποῦ τὸν ἀέρα εἶναι; ποῦ τίς βροχῆς εἶναι; Παραπάν' ποῦ τίς ζέσις εἶναι. Βρικολάκας δέ ναι.

Ἄμα κάψουμε μὲ τὰ σίδερα καὶ δὲν πάψ' τὸ κακό, θὰ πᾶμε τ' ἄλλο τὸ Σαβ-βάτο νὰ κάμουμε τρυῖπα, νὰ περάσουμε τὰ πράματα, ἀνθρῶπ', δ,τ' ψή, δ,τ' ζά εἶναι. Ἄλλ' θὰ φκιάν'ν τὸ καράγιανικ, τὴν τρυῖπα, κι ἀλλ' θὰ βγάλ'ν τὴν καινούργια τὴ φουτιά. Αὐτὴ ἡ φουτιά μὲ τὰ ψέματα δὲ θγαίν'. Θὰ σβήσ' στὸ χωριὸ οὐλ' ἡ φου-τιά, καντιήλ' χιούτις, καὶ θὰ βγοῦν δυὸ-τέσσερα παιδιὰ, θὰ συναλλαχτοῦν... Χουντροῦ κέδρο, χάριτα-χάριτα, κιζδίζδας-κιζδίζδας ποῦ μανάχα θ' ἀνάψ'ν. Θὰ πάη μιὰ ὥρα, δυό, πρέπ' νὰ βάλ'ν καὶ οὐλ' πίσι' οὐλ' νὰ ποῦν: μὲ τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα νὰ τὸ κάμ'με αὐτό· μὲ τὰ κοροιδέματα δὲ γέν'ται αὐτό. Μὲ πίσι' πολεμοῦν, ὄχ' μὲ διαουλιά, νὰ τρανήξ'ν σπύριου! Κεῖν' ἀπὸν βγάζ'ν σιὰ, ὅποιους καὶ νὰ ναι κάμ'. Μοῦνε γὰ μὲ τὰ σίδερα ποῦ καίω, ἄλλο ὄνομα δέ ναι, Γιobάν'ς, μέσ' στὸ χωριό. Καὶ κεῖν' ποῦ κάθονται πιάν' στὴν τρυῖπα καὶ τὰ καῖν' μὲ τὰ δαυλιά, καὶ κεῖν' ἓνα ὄνομα εἶναι, ἓνας Γιουbάνους κ' ἓνας Πέτικους μέσ' στὸ χωριό· ἄλλο τέτοιο ὄνομα νὰ μὴν εἶναι.

Στὴ Φήβα χίρσαν νὰ πέφτουν τὰ πρόβατα. Λέω ἓναν ἰζομπάνο: αὐτὸ καρά-γιανικ εἶναι. Δὲν ἤξερε καμιὰ γιαιτρειά. Μεῖς Θρακιῶτες τὰ ξέρομε...

16.

Μεταξάδες (Τοκμάκκιου). Παρὰ Ἄναστ. Ντιρυντούδη, 60 ἐτῶν.

Μεῖς ἔκαμανάμε τρυῖπα καὶ περνούσαμε δλ'. Ἀρρώστεια ἅμα ἦταν σις ἀνθρῶπ' μόνε, μόν' ἀνθρῶπ' περνοῦσαν· ἅμα ἦταν καὶ στὰ χαϊbάνια²⁾, καὶ τὰ χαϊbάνια τὰ περνοῦσαν· τὰ σταύρωναν καὶ τὰ χαϊbάνια καὶ τς ἀνθρῶπ'.

Κιχαγιᾶς φώναζε ποθαδύς: «Ταχειὰ θὰ τὰ περάσ'με ποῦ τὸ καράγιανικ. Νὰ σβῆστε ὅλες τίς σιές³⁾. Νὰ μὴ λέτε δὲν ἤξεράμε. Ἄ, α, α!» Διαταή! Ψωμί νὰ ἔχ' θὰ τ' ἀφήκ'.

Τὸ ταχειὰ δλ' τρέχουν μαναχοῖ τς καένas ἅμα δὲν πάη, φοβᾶται, θὰ πεθάν'.

Πααίζουν δυὸ νουμάτ' μέσα στὸ ρουμάν'⁴⁾ σὲ ξένο τοπράκ⁵⁾ κι ὅπου βροῦν δυὸ κέδρα νὰ εἶναι κοντὰ κοντὰ, τὰ τρυποῦν μὲ τν ἀρίδα καὶ περνοῦν σις τρυῖπες ἓνα ἄλλο κομματ' κέδρο, χλωρὸ πάλε. Τότε τὸ κόφτουν, ἀποκεῖ τὸ παίρουν, ἀπ' τὸν ξένο τὸ μερᾶ· δὲν κάμ' νὰ εἶναι ἀπ' τὸ χωριό. Καὶ μὲ μιὰν ἀλ'σίδα, τὴν τ'λίζουν ἔτσι γιά, τρανοῦν γκολιόμπαρ⁶⁾ ν ἀλ'σίδα ἓνας πέκ' κ' ἓνας πέκ' καὶ κιζδίζ' τὸ κέδρο.

1) δὲν ὑπάρχει

2) ζῶα

3) φωτιά

4) δάσος

5) χῶμα.

6) γυμνοί.

“Υστερα ἕνας ἔχ’ ντὴ γίσκνα, τοιμάζ’ πὸ μπροστά τὰ ξερὰ τὰ ξύλα, τὶς φλοῦδες τὰ κέδρα καὶ πιάν’ φωτιά.

“Αμα βγάλ’ν τὴ φωτιά, ἀρχινοῦν, φανάζουν, χαίρουνται οἱ γι ἄλλ’ ὄξον χαίρουνται, σὰν πὸν βγαίν’ Καλὸς Λόγος στὴν Ἐκκλησία. Φανάζ’ν «βῆκε σιὰ», χαίρουνται.

“Ολο τὸ χωριό, μικροὶ μεγάλ’ καὶ κόμα ἀστενεῖς νὰ εἶναι — γιὰ τὸ ἄρρωστ’ τὸ κάμ’ν γιὰ! — τοὺς πᾶν’ ἐκεῖ. Περιμέν’ν νὰ περάσ’ν πέκ’. “Ολ’ περνοῦν, θὰν τὰ πρόβατα, πὸ ἕνας, πὸ δυό, συμπρώχουνται.

Σιὰ καίει πᾶν’. Περνοῦντας τὸν σταυρὸν’ν σιὴ ράχ’ μὲ τὴ φωτιά καὶ μὲ τὸ ξερὸ τὸ χέρ’, ὄχ’ μὲ τὸ δεξιό. Κι ὁ ἕνας λέει: τί καῖς; “Ο ἄλλος: Καράγιανίκ. Θὰ καπνίσ’ λιγούτσ’κο, θὰ τὸν ἀκκούμπῆσ’ μὲ τὸ δαυλὶ σιὴ ράχ’ ἔτσ’ σὰ σταυρό. Κι ἡ ἀρρώστεια ἔπαφτεν ὕστερα.

17.

Ἄλεποχωρι. Παρὰ Βαίτση Σταμπολῆ, ἐτῶν 65.

Πααίζουμι, τρυποῦμι τὴ γῆς ἀπὸ ξένο τοπράκ¹⁾, καῖμε καὶ φωτιά πᾶν στὴν τρυπα. Θὰ περάσ’ κατὰ κεῖ τὸ βόδ’ στέκεται ἕνας ἰσιαδῶ, ἕνας ἰσιακεῖ — θὰ ναι τὸνομά τὸ ἕνα στὸ χωριό, ἄλλος δὲ θὰ θρίσκειται — καὶ τὸ σταυρὸν’ν. Κεῖν’ π’ θὰ τὴν ἀνάψ’ν τὴ φωτιά κεῖν’ θὰ τὰ σταυρὸν’ν, ἄλλος δὲ χωράει.

Παίρουν κέδρα πὸ τὶς φράχτες καὶ χτυποῦν δυὸ καζίκια²⁾, βάν’ν μπαρότ’ στὴν τρυπα καὶ γυρίζ’ντας ἀπᾶν’ κατ’ σὰν τὸ τοικρὶκ’ κορὸν’³⁾ τὸ μπαρότ’ κι ἀνάθ’.

“Ἀνθρωπος πὸν θὰ περνᾷ ποκάτ’ μὲ τὰ χαϊβάνια θὰ ρωτιᾷ: «τί καῖτε;» «Καράγιανίξ καῖμε» λὲν’ κεῖν’ πού’ναι ἀποπᾶν’. Πρόβατα, γελᾶδια, γαϊδούρια, δλα τὰ πράγματα θὰ περάσ’ν. Μὲ τὸ πέρασμα μαζὶ κόβεται ψόφος.

18.

Τσαούσκιοϊ (ἐπαρχ. Ὀρτάκιοϊ), Παρὰ Δημ. Τσουγιάννη, στρατιώτου.

Στὸ Τσαούσκιοϊ, ἕξ ὥρες ἀπ’ τὸ Διμότχο, τέλια Φεβρουαρίου (1922) ἔκαναν φωτιά γιὰ τὸ καράγιανάκ’.

Μόλις εἶδαν τὴν ἀστένεια αὐτὴ, εἰδοποιήθ’καν ὄλ’ γιὰ τὴν ἄλλ’ μέρα τὸ πρῶτ’ νὰ εἶναι ἔτοιμοι. Πρὶν νὰ μαζωχτῆ ὄλος ὁ κόσμος, δυὸ νομάτ’ μονονόματ’ — ὁ ἕνας λέγονταν Βενιώτης, ὁ ἄλλος δὲ μπορῶ νὰ θυμ’θῶ — πῆγαν νὰ ετοιμάσουν τὸ μέρος. Βρῆκαν ἕναν λάκκο καὶ τρύπ’σαν κατ’ ἀπᾶν’, ὥστε νὰ περνᾷ ἄνθρωπος, ὕστερα γδύθησαν κι ἄναψαν τὴ φωτιάν αὐτῆνα μὲ τὰ ξύλα τρίβοντας τρίβοντας ἄναψαν.

¹⁾ χῶμα, τόπος

²⁾ πάσσαλοι

³⁾ ζεσταίνεται

Ἄμα βγήκεν ἡ φωτιά, ἔβαναν κι ἄλλα ξύλα καὶ τὴν πῆγαν στὴν ἄκρη τῆς τρύπας πού 'ταν νὰ περάσουν. Οἱ δυὸ αὐτοὶ στέκαν ἐκεῖ, ὁ ἕνας ἀπ' τὴ μὴν ἄκρη κι ὁ ἄλλος ἀπ' τὴν ἄλλη καὶ κρατοῦσαν ἀπὸ ἕνα ξύλο στὸ χέρ' ἀναμμένο καὶ τὸν καιρὸ πὸν περνοῦσεν κάποιος ἔλεγαν μιὰ λέξ' «μακριὰ τὸ καραγιανάκ'», μιὰ τέτοια λέξ' καὶ μὲ τὸ ξύλο, λιγάκ' κάρβουνο νὰ χ', τὸν ἀκκουμποῦσαν λίγο ἀποπίσω. Ἔτσι πέρασεν ὅλος ὁ κόσμος· εἶναι ὑποχρεωμέν' ὅλ' νὰ περάσουν. Μὲ ζήτησαν καὶ μένα. Ὅλο τὸ χωριὸ ἔπεσεν ἀπάνω μου, γιὰ νὰ περάσω· «ἔλα νὰ περάσ'ς, μοῦ ἔλεγαν, γιὰτὶ θὰ σὲ βρῆ τὸ καράγιανάκ'», ἀλλὰ δὲν πέρασα. Ἄλλοι ὅμως σιραιωῖτες, κἀτι χωριάτες, πέρασαν. Ἀποκεῖ πῆραν ὕστερα φωτιά ὅλα τὰ σπίτια κι ἀναψαν, γιὰτὶ εἶχαν σθημένες τις φωτιές ὄλες.

Γίνεται χωριστὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ χωριστὰ γιὰ τὰ ζῶα. Ἄν παρουσιαστῆ ἀσθένεια στὰ ζῶα, νὰ μελάνιάζον καὶ νὰ ψοφοῦν, γίνεται καὶ γιὰ τὰ ζῶα. Ἐγὼ εἶδα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

19.

Μεγάλο Μπογιαλίκι (περιφ. Καβακλί). Παρὸ Ἀργύρη Στανκούδη, ἐτῶν 76.

Ὅταν τὰ 'πιαν' ἀρρώστεια τὰ ζῶα, τὰ πρνοῦσαμ' ἀπ' τὴ φωτιά. Θὰ νὰ χουριάξ' ¹⁾ κι χαγιᾶς νὰ σβήσ'ν τις φωτιές ἀπ' τὴν παρασιτιά. Γύστιρα δυὸ νοματοί, πὸν ἄλλα νόματα δέ 'ναι τοῦ χοιριό, θὰ ξιγυμνουθοῦν κι θὰ πολεμήσουν οὐλ' νύχτα, γιὰ νὰ βγάλουν κινούργια φωτιά.

Πάαιναν σ' ἕνα σπίτι παστροκί, νὰ μὴ χωρατεῦτι γυναῖκα γῆ ἄντρας κεῖ μέσα, νὰ μὴν ἔχ'ν κακὸ ὄνουμα, κ' ἔπιρναν δυὸ ξύλα ἀπὸν χλαμπούρια ²⁾ κι τὰ κάρφουσαν στὰ παρασιτόματα ³⁾ στὸ μέσα τὸ χτήμα, (στὴ μέσα τῆ θύρα τοῦ σπιτιοῦ μὲ τὸ ἀμπάρ). Λίγον τὰ κάρφουσαν, γιὰ νὰ μὴ φεύγουν τὰ ξύλα, κ' ἕνα ἄλλου ξύλου τὸ χώνευαν καλὰ σις τρυῖπες, γιὰ νὰ γυρίζ'. Ἐπειτα ἕνας θὰ κάτ' ἑπομέσ' ἀπ' τὴν πόρτα νιάνταλος, γυμνός, κι ἄλλους ἕνας ἀπέξου, νιάνταλος κι αὐτός, κ' οἱ δυὸ ἀρχινοῦν νὰ τρανοῦν ἕνας πομέσα κι ἄλλος ἀπέξου τὴν τριχιά βάζουν καὶ στὴν ἄκρη λίγο ἴσκα. Τρανωῶντας τὸ ξύλο χωνεύει, ἀνάβ' ἡ ἴσκα κι ἀποκεῖ πιάνουν φωτιά. Ἀλλὰ ὅσο νὰ τὴ βγάλουν τὴ φωτιά, φωνὴ δὲν ἀκούηταν, λουφαχτιά. Ἄμα μιλήσ'να, δὲ βγαίν' φωτιά.

Ἐπειτα 'πὸ κείν'να τὴ φωτιά θὰ πᾶν ν' ἀνάψουν, ὄξου τοῦ σταυρουδρομ' μιὰ τρανὴ φωτιά, νὰ περάσουν τὰ ζῶα οὐλα.

Πάαιναν τοῦν σύνουρου πὸν σταυρώνουντι οἱ δρομ'. Ἰκεῖ, ἂν δὲν ἔχ' οὐτόπους κλαριά, θὰ φέρουν ἀπ' ἀλλοῦθι ξύλα, τρία — τέσσερα ἀμάξια βοδινά, νὰ

1) φωνάζη

2) φλαμοῦρι

3) παραστάδες θύρας

κάμουν φουτιά κ' ἔπειτα ἀελάρ'ς ἀπὸν τὰ φύλαγι, ξιγυμνώνουνταν οὔλουςδιόλου — ἀκόμα δέ χώνευιν ἢ φουτιά — μπδοῦσι ἀπουπάνον κ' ὕσιρα οὔλα τ' ἀελάδια ἀπιροῦσαν ἀπουπάν' ἀπ' τῆ φουτιά. Τὰ φουβιρίζαν, τὰ δέριαν, τὰ σιρουμῶναν. Ποῦ θὰ πᾶν'; Θὰ πιράσουν, θὰ 'πουμείν' ἢ ἀρρώστεια μέσ' στῆ φουτιά.

Κόμα γήλιους δὲ θὰ γενν'θῆ, θὰ πιράσουν τ' ἀελάδια. "Ἐπειτα θὰ πᾶν' οἱ κόσμ' οὔλ' νὰ πᾶρ'ν ἀπὸν κείν'να τὴν κινούργια τῆ φουτιά ν' ἀνάφουν στὴν παρᾶσιᾶ. "Ἐτο' μᾶς φαίν'ταν, ἀπαραιοῦσιν ἢ ἀρρώστεια ἤβλεπάμι ὀφέλεια.

Εἶχαμε κ' ἓνα σίδερο, ἀπὸ ἐννιά καζάδες μαζεμένο. Κεῖνο ἦταν γιὰ τὰ βουβάλια καὶ τὰ γουρούνια. "Ἀμα τὰ 'πιανε αὐτὴ ἢ γκίρλιτσα, τὰ βαρούσαμι ἓνα νιαμκᾶ μ' αὐτὸ τὸ σίδερο...

20.

Κα βα κλί. Παρὰ Πασχάλη Μπουχώρη, ἐτῶν 67.

Τό καμα καὶ τὸ ξέρω... "Ἀρρώστεια πλάκωνε στὰ χαϊβάνια, στὰ γελάδια, στὰ βουβάλια, σὲ κείνα.

Ἀνὸ - τρεῖς ἀνθρῶπ' γυμνοί, ὅπως τοὺς γένν'σεν ἢ μάννα τς, παίρουν ἓνα ξύλο φιλιουριά (φλαμούρ') καὶ τυλίγουν ἓνα σκοινὶ γιδομαλλήσιο στὸ ξύλο αὐτὸ καὶ τὸ πιάνουν δυὸ ἀνθρῶπ', ἓνας πὸ κείθε κ' ἓνας πὸ κείθε, καὶ τραοῦν ἀπάνου - κάτου ὅσο ν' ἀνάψ' ἐκεῖνο τὸ ξύλο. Βάνουν μιὰ ἴσκνα κι ἀνάφι'. "Ἐτο' πιάνουν φωτιά καὶ τὴ λέν' καινούργια φωτιά.

Πᾶνε ὕσιρα στὸν κασλᾶ, κεῖ ποὺ μνείσκουν τὰ γελάδια κι κᾶν'ν ἐδῶ μιὰ φωτιά κ' ἐκεῖ μιὰ φωτιά κι ἀπ' τὴ μέσ' περνοῦν τὰ γελάδια, γιὰ νὰ γερέφουν.

Οἱ φωτιᾶς σ' ὄλο τὸ χωριὸ εἶναι σθησμένες. "Ὑστερα πιάνουν φωτιά σ' ὄλα τὰ σπίτια ἀπὸ κείν' τὴν καινούργια τῆ φωτιά.

Οἱ ἀνθρῶπ' καὶ νὰ μὴν περάσουν, τόσο κᾶν'.

21.

Κα βα κλί. Παρὰ Ἴλῖα Σαρούδη.

* Τὰ πρόβατα ἅμα ἔχουν σπλήνα, πρέπει ν' ἀνάφουν γύρω στὸ γρέκι φωτιᾶς ἀπὸ πυξάρι. Κεῖνος ὁ καπνὸς εἶναι πικρὸς κ' εἶναι γιατρικὸ γιὰ τὴν ἀρρώστεια αὐτῆ.

Νὰ μὴ ρωτιᾶς γιατρὸν, νὰ ρωτιᾶς παθόν.

22.

Ἀη βλάσης (χωριὸν τοῦ Αἴμου παρὰ τὴν Μεσημβρίαν).

Παρὰ Κυριάκου Βαλασάκη, 1912.

"Ὅντας ἀρρωσθήσ'νε τὰ ζᾶ μας — δὲ ξέρ'με πῶς ντὴ λένε ντὴν ἀρρώστεια, ὀτιδήποτε ἀρρώστεια — διαλέγ'με δυὸ ἀνθρῶποι μέσ' ἀπ' τὸ χωριὸ μας ποὺ ἔχ'νε

ἓνα ὄνομα, μονονόματ' ντεμέκ¹⁾, καὶ παγαίν'νε μέσ' σ' ἓνα σταυροδρόμ' καὶ ἀνάφ'νε φωτιά. Παίρν'νε δυὸ ξύλα ξερά, γιὰ φλαμουριά γιὰ²⁾ λεφτοκαρνά, γιατί μόν' κείνα τὰ ξύλα κολλοῦν ἔτσ' καί τὰ δύο τὰ κομμάτια τὰ ξύλα τὰ βάν'νε πάν' πανωτὰ καὶ βασιῶντας τὰ τὰ σέρουν καὶ τραυῶντας μὲ δύναμ' ἀνάθ'νε.

"Αμα ἀνάφ'νε τὰ ξύλα, βάν'νε πάν' τσαλιὰ καὶ ἄλλα ψιλὰ ξύλα καὶ γέν'ται μεγάλ' φωτιά. Δά³⁾ γέν' ἡ φωτιά, χ' γιά ζνε (φωνάζουν) νὰ μᾶσ'νε τὰ πράματα οὐλα μὲ τὴ σειρὰ καὶ τὰ περνοῦν πάν' πὲ ντὴ φωτιά. Ἐτσ' ἔχ'νε τεμπίχ⁴⁾, νὰ μὴ γκολλήσ'νε κάγκανεις φωτιά στοὺ χωριό, ὅσο' δὲ γέν' ἡ διαβολοφωτιά καὶ περάσ'νε τὰ πράματα, δεξιὰ ντεμέκ νὰ περάσ'νε τὰ ζά μας, νὰ σβήσ' ἡ φωτιά, νὰ σβήση κ' ἡ ἀστένεια ντους.

"Ἐλεγαν οἱ παλιοὶ ἀνθρῶπ', ἀπὸ τότε, πὸν δὲν εἶχε παπάδες στοὺ χωριό μας, ἅμα τελεύτιζε κανένας καὶ δὲν ντὸ διάβαζε παπᾶς, καὶ ἅμα γεννιοῦνταν κανένα παιδί καὶ πέθνησκεν ἀβάφτιστο, τέτοιες ἀστένειες ἄκουγαμ' πὸν φαίν'τας, μὰ ἀφόντας ἔχ'με παπᾶ, τέτοια πράματα δὲ μπιστεῦνε γειτόν' μας οὔτε γέν'ται.

23.

Ἄη βλάσης (ἐπαρχ. Μεσημβρίας).

Ζαμπουνλίκ⁵⁾ ἅμα φανῆ στὰ χαϊβάνια, θὰ πᾶν' σ' ἓνα τσατριλίκ', σὲ κἀνα σταυροδρόμ' δυὸ ὄρες πιρμη⁶⁾ νὰ φέξ', καὶ κἀν'νε ντὴ φωτιά ἐκεῖ.

Κάθε ἄθρωπος δὲ ντὴ κἀν' ἐκεῖν' ντὴ φωτιά θὰ εἶναι μονονόματ'. ἄλλο ὄνομα νὰ μὴν ἔχ' τέτοιο μέσ' στοὺ χωριό. Σεβαστὸς ντεμέκ⁷⁾ γιὰχοντ⁸⁾ Ὁρθόδοξος κείν' οἱ δυὸ μονάχα θὰ νὰ ἔναι. Τοίτσιδοι⁹⁾ πάαιναν καὶ ἀναφταν ντὴ φωτιά.

Τὴν ἀναφταν μὲ δυὸ φιλιουργές¹⁰⁾ τὶς τρίβανε, τὶς τρίβανε καὶ ἀναφταν μονάχες. Ὅσο δὲ γέν' ἡ φωτιά, νὰ χιρήσουν τὰ χαϊβάνια νὰ περνοῦν, δὲ μιλοῦσαν. Τότιες κόφτιονταν ἡ ἀρρώστεια.

Θὰ νὰ φωνάξ' ποβραδὺν κεχαγιᾶς νὰ μὴ κολλήσ'νε φωτιές τὸ πρωτὶ. Μοῦν' περάσ'νε τ' ἀγελάδια, ἀνάφτουν τὴ φωτιά στοὺ σπῖτια.

24.

Μπάνα (χωρίον Αἴμου). Παρὰ Δράκου Μιχ. Τερζῆ.

Ἐνα γκαϊρὸ, πιρμη νὰ βρεθοῦν αὐτοὶ οἱ γιαιτροί, τὸ γιαιτρικὸ αὐτὸ ἦταν. Θὰ νὰ σκάφουν ντὴ γῆς νὰ κάμουν τρυπᾶ χρειάζντανε νὰ ἔχ' τούμπα, ἓνα μπαίρ' (νὰ

1) δηλαδὴ 2) ἡ — ἡ 3) σάν 4) διαταγὴ 5) ἀδιαθεσία, ἀσθένεια 6) πρίν
7) δηλαδὴ 8) ἡ 9) γυμνοὶ 10) φιλύρα, τιλία, φλαμουριά

ἔχ' ῥέμμα πὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ῥέμμα πὸ τὸ ἄλλο μέρος, νὰ γέν' μιὰ τρυπα σὰν τοῦνελ), γιὰ νὰ περάσουν ὁ κόσμος καὶ τὰ χαϊβάνια πὸ τὰκείν' τῆ ντρυπα.

Ἔστερας δυὸ ἀθρῶπ' τοίσιδοι καὶ ζερβοὶ θὰ νὰ πάρ'ν δυὸ κονταρίδια καὶ μὲ χωρὶς χωρατὰ, πωρμη νὰ πάρ' χαραή¹⁾, ἀναβαν φωτιά μπροστὰ στῆ ντρυπα μὲ κείνα τὰ κονταρίδια, τὶς φιλιουργές. Χρειάζντανε ν' ἀνάφουν μονάχα τότες γέννιαν γιαιτρικό, ὄχ' νὰ βάλουν κάρβουνο. Ὅσο δὲ γέν' ἡ φωτιά, δὲ μιλοῦσαν.

Ἄμα ἀναρτε ἡ φωτιά, θὰ νὰ φύγ'ν πεκεῖ αὐτοί, οἱ τοίσιδ' οἱ ἀθρῶπ', κ' ἔπειτα θὰ νὰ πᾶν τὰ βωκά²⁾, τὰ χαϊβάνια οὔλα, νὰ τὰ περάσ'ν πὸ τὰκείν' τῆ ντρυπα. Ἄραδιάζουντας οὔλ' οἱ ἀθρῶπ' πεδῶ καὶ κεῖ, γιὰ νὰ πᾶν τὰ πράματα οὔλα νὰ περάσ'ν πεκεῖ. Κι οὔλ', μικροὶ-μεγάλ', μὲ τὰ παιδιά τς, ὡς καὶ τὰ σαλά³⁾ τς μὲ τὸ βυζί, πεκεῖ τὰ περνοῦσαν.

Ἄμα περνοῦσαν κι οἱ ἀθρῶπ' οὔλ', θὰ νὰ κόψουν τὴν τούμπα κείνη τῆ βούλιαζαν, γιὰ νὰ μὴ περάσ' τίποτα μήτε πουλλί μήτε ἄθρωπος μήτε διάβολος.

Κι αὐτὸ ὄχ' νὰ πῆς ψέματα! Νά, δῶ, σοῦ Γιαννακοῦ τὸ σπὶτ' κόσμος πέρασαν. Θυμήθ' κα ἓνα σιὸ μῦλο, ἓνα σιὸ κουρι⁴⁾, σιὸν κουροῦ τσεσμέ... πέντε διαβολοφωτιές. Ἦταν γιαιτρικό αὐτὸ γιὰ οὔλα τὰ πράματα. Τὰ βωκά δὲ ψοφοῦσαν, οἱ ἀθρῶπ' δὲ πέθνησαν.

25.

Μπάνα. Παρὰ Βασίλη Ἀλεξίου, (1912).

Αὐτοὶ ποὺ θὰ βγάλουν ντῆ φωτιά πρέπ' νὰ εἶναι ὁ ἓνας ὁ πρῶτος ἀπ' τ' ἀδέρφια κι ὁ ἄλλος νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος ἀπ' τὰδέρφια τ', καὶ νὰ εἶναι ζερβοὶ καὶ οἱ δυὸ. Ἀφοῦ ξεγυμνωθοῦν, δλόγγυμοι ἀνάφτουν τὰ ξύλα μὲ ὅποιον τρόπο τ' ἀνάφτουν καὶ σιὸν Ἀηβλάση. Τὸ μέρος ὅμως ὅπου θὰ γίνῃ ἡ φωτιά, πρέπει νὰ εἶναι στενὸ καὶ ἂν δὲν ὑπάρχη κατάλληλο, τότε σκάβουν ἓνα μέρος κ' ἐκεῖ μπροστὰ κάμουν τῆ φωτιά καὶ θὰ περάσουν καὶ τὰ ζῶα.

26.

Ναίμονας, χωρ. Αἴμου παρὰ τὴν Μεσημβρίαν.

Παρὰ Εὐγένη Δ. Πραματευτῆ, ἐτῶν 65.

Ἄμα τυχ' ἀστένια στὰ ζῶα, κάμουν τῆ διαβολοφωτιά. Σβήνουν τὶς φωτιές καὶ κάμουν νέα φωτιά. Ἔστερα θὰ πάρον τρία ξύλα ἀπ' τῆ φωτιά κείνηνα καὶ θὰ τὰ ρήξουν ἀναμμένα σὲ τρία σταυροδρομία. Ἐκεῖ πέρα ποὺ τὰ ρήχνουν τὰ ξύλα

1) χαραγγή

2) βόδια

3) μωρὰ

4) δάσος

λένε: ὅπως ἄναψε ὁ διαβολάνεμος αὐτός, νὰ κάψη τὴν ἀρρώστεια πομέσ' ἀπ' τὸ χωριό μας, νὰ φύγ'.

Εἶναι μόν' γιὰ τὰ ζῶα.

27.

Ραβδᾶς (παρὰ τὴν Μεσημβρίαν). Παρὰ Μιλτ. Πανταζῆ.

Πρεμὴ νὰ πᾶς στὸ Ραβδᾶ, σι' ἀγιάρ', ἀντίκτρα σιοῦ Ζαχάρ τὸ πηγιάδ', ἄν' ἔκανε μιὰ τρωπα, ἔκαμαν ἓνα οὐλούκ' (=ὑπόνομον) κι ἀπὸ τὸ ἤλιοκάθιομα ἄναψαν φωτιά μὲ φλαμουριά: πὲ τὸ τρίψιμο-τρίψιμο ἤριτε καὶ κίτσιε τὸ ξύλο κι ἄναψε φωτιά καὶ ντὴ λέν' καινούργια φωτιά καὶ πέρασαν τὰ ζῶγα τς ποκάτου, γιὰ νὰ γιάνουνε. Ὅποτε τὰ ἔβρη τὰ ζῶγα ἀσιένεια, τότες τὸ κάνε.

28.

Μπουρουντζοῦκι (τουρκ. χωρίον Ἀγχιάλου). Παρὰ Μόσχου Κρομμύδα.

Γενί ἀτιέξ (=καινούργια φωτιά).—Στὸ Μπουρουντζοῦκι, διαν ὑπάρχη ἀσιένεια στὰ ζῶα, βγάζουν νέα φωτιά. Διατάζουν στὸ χωριὸ νὰ σβήσουν τὶς φωτιές ὅλες, νὰ μὴν ὑπάρχη φωτιά ἀναμμέν'. Ὅσοιρα παίρνουν δυὸ ἀδρέφια δίδυμα δυὸ ξυλαράκια ἀπὸ φουντουκιά καὶ τὰ ντυλίζον π' ἓνα σκοινί εἶτε πὲ λουρί: τὰ φέρν' ν βόλτα πὲ τὸ σκοινί καὶ κρατάει ὁ ἓνας μὲ τὸ ἓνα μέρος κι ὁ ἄλλος μὲ τὸ ἄλλο μέρος τὸ σκοινί καὶ τὰ τρίβουνε. Τρίβοντας ἀνάθουνε κ' ἔπειτα παίρν' ν ὄλ' οἱ ἀθρῶποι καὶ ἀνάθουν τὴ φωτιά τους. Στὸ μέρος ποῦ θ' ἀνάθουν τὴ φωτιά σκάθουν σὲ μιὰ τούμπα μιὰ τρωπα πὲ τὸ ἓνα μέρος καὶ περνάει πὲ τὸ ἄλλο, σὰν τοῦνελ. Πεκεὶ περνοῦν τὰ ζῶα τους καὶ τὸ χον σὰν φάρμακό αὐτό.

29.

Μπροντίβο (ἐπαρχ. Ἀγαθουπόλεως). Παρὰ Ἀλ. Π. Μποντομτσίδη, ἐτῶν 52, παντοπόλου ἐκ Βασιλικού.

Ὅταν ὑπάρχη ἀρρώστεια στὰ χαϊβάνια—καράγιανικ' ὀνομάζεται καὶ εἶναι ἀπὸ γούστρελο τὸ βράδυ τὸ ζῶο εἶναι καλά, τὸ πρωτὶ βρίζεται ψόφιο—τότες θὰ νὰ γέν' συνεδρίαση, νὰ κάμουνε τὴ φωτιά κείνη, τὴ διαβολοφωτιά.

Ἦθελ' ἀ σηκωθοῦν δυὸ ἀθρῶποι νὰ ξεγυμνωθοῦνε γυμνοί, θὰ νὰ βγοῦνε ἔξω πὲ τὸ χωριό, θὰ νὰ πάρ'νε δυὸ ξύλα ξερά καὶ νὰ τὰ τρίβουνε τὸ ἓνα πὰν' σι' ἄλλο: τὰ τρίβαν ὥρα πολλή ὡς ποῦ ἄναθαν κείνα τὰ ξύλα καὶ πὲ κείνη τὴ φωτιά ἄναθαν μεγάλη φωτιά.

Τὸ πρῶτὸ θὰ περνοῦσαν ὅλα τὰ ζῶα ποπὰν³ πὲ ντῆ φωτιά καὶ θὰ νὰ τὰ πααί-
νονν σ' ἄλλο μέρος νὰ κοιμηθοῦν, ν' ἀλλάξουν μέρος. Ἔτσι θεραπεύουντας τὰ ζῶα,
δὲ φοφοῦσαν πιά. Ἦμαν ἐκεῖ πὸν τὸ κάμασι πρὶν εἴκοσι χρόνια.

Τὰ παλιά χρόνια ντῆ γκάμναμε καὶ στὸ Βασιλικὸ αὐτῆ ντῆ διαβολοφωτιά.
Ἐπειδὴς ἔβγαίνε μονάχη ντῆς, διχῶς σπῆριτο γῆ τσακμάκι, γι' αὐτὸ ντῆ λέγαμε
διαβολοφωτιά.

Καὶ στὸ Βούραρι (βουραγῆρικο χωριό, δυὸ ὄρες ἀπὸ τὸ Κωσιτὶ) εἶδα δια-
βολοφωτιά. Ἀνάφαν μιὰ φωτιά μεγάλη στὸ στόμιο τῆς μάντρας κι' ὕστερα χτυποῦ-
σαν τὰ ζῶα καὶ πηδοῦσαν ποπὰν πὲ ντῆ φωτιά γιὰ τὴν ἀρρώστεια. Καὶ θάμαζα,
τὶ πρᾶμα ἦταν αὐτό. Θὰ τὰ κάψ'τε, βρὲ, τοὺς εἶπα.

Τῆ διαβολοφωτιά τὴν εἶχαμε σὰ παιχνίδι. Ἐμεῖς, ὅταν ἤμαστε μικρά, παίζαμε
καὶ κάναμε διαβολοφωτιά. Παίρναμε δυὸ ξύλα, ὀτιδήποτε, στεγνὰ νὰ εἶναι καὶ
παλιά, τὰ τρίβαμε πολλὴ ὥρα κι ἀνάβανε. Πάγαιναν τὰ παιδιὰ στὸ βουνὸ καὶ φύλαγαν
τὰ βουβάλια. Πολλὲς φορὲς, πὸν δὲ βρισκόταν σὲ κανένανε φωτιά, οὔτε τσακμάκι
οὔτε σπῆριτο, τί νὰ κάνουνε; ἀναγκάζουντας νὰ κάνουνε διαβολοφωτιά. Πολὸν
δύσκολο εἶναι. Θέλ' μιὰ ὥρα νὰ τὰ τρίβῃς τὰ ξύλα...

30.

Μπροντίβο. Παρὰ Ἄντ. Π. Μποντομτσίδα.

Ἄμα ἐρχοῦνταν καμιὰ ἀρρώστεια, θὰ νὰ πάρουνε τὰ εἰκονίσματα οἱ ἀνεστε-
νάηδες καὶ οἱ χωριανοὶ μαζὶ καὶ θὰ νὰ πᾶνε γύρω τὸ χωριό, νὰ φράξουν τὸ χωριό,
ὅπως λέγανε. Ἐπειτα θὰ νὰ πάρουνε δρόμο ν' ἀκολουθήσουνε τὴν ἀρρώστεια, νὰ
ντῆ βγάλουνε πὲ τὸ χωριό, νὰ ντῆ διώξουν στὰ βουνά, καμιὰ μισὴ ὥρα δρόμο.

Πρβλ. Ἄ. Χουρμουζιάδου, Περὶ τῶν Ἀναστεναρίων καὶ ἄλλων τινῶν παραδόξων
ἐθιμῶν. Κων/πολις, 1873, σελ 16 καὶ 26, Ἰ. Μαγκριώτου, Ἐθιμα Εὐκαρού, Ἐθνακικὰ Η' 385-
386, καὶ Ζ. Ἐθιμα Σαμακοβίου, Ἐθνακ. ΙΓ' 390 - 1.

31.

Αἶνος. Παρὰ Συμ. Μανασσείδου, Ἐθιμα Φερρῶν Αἶνου,
Φιλ. Σύλλ. Κων. Η' (1873 - 4) σ. 550.

«Ὅταν ὑπάρχη ἐπιζοφτία, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ χωριῶν ἀνάπτουσι πυρᾶς τινας
ἐκ νέου πυρὸς καὶ διὰ μέσου αὐτῶν ἀναγκάζουσι τὰ κτήνη νὰ διέλθωσι. Τοῦτο δὲ
εἶδον ἰδίους ὄμμασι ἐν Φέρρα περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου μηνός. Ἐνίοτε ἀλείφουσι
πίσσαν ἓνα χοῖρον καὶ ἀφ' οὗ ἀνάψωσιν αὐτὸν ἀπὸ νέου πυρὸς ἀφίνουσιν αὐτὸν
μεταξὺ τῆς ἀγέλης τῶν κτηνῶν ὃ δὲ χοῖρος τρέχει ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔνθεν κακεῖθεν
γρυλλίζων ἐν ὄλαις δυνάμεσιν, ἕως ὅτου γένηται παρανάλωμα μὲν τοῦ πυρὸς, θῦμα

δ' οἰκτρὸν τῆς ἀνθρωπίνης δεισδαίμονίας. Λέγεται δ' ὅτι δι' αὐτῶν ἡ ἐπιζωοτία ἐκλείπει. Τὸ δὲ νέον πῦρ ἀνάπτουσι διὰ τῆς τρίψεως δύο ξηρῶν ξύλων, βάλλοντες πυρίτιδα καὶ ἔνασμα εἰς τὸ μέρος, ὅπερ ἐλπίζεται ὅτι θ' ἀναφθῆ.

32.

Τσορέκ-κιοϊ. Παρὰ Συμ. Μανασσείδου (Λαογρ. Ἀρχεῖον ἀρ. χειρ. 34 σελ. 126)

«Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους διὰν ἐπιδημική τις νόσος ἐπεσκεπτετο τὸ χωρίον. Τσορέκ-κιοϊ, συνήθιζον, διὰ ν' ἀπομακρύνωσιν αὐτὴν νὰ πράττωσι τὸ ἐξῆς: ἐξελέγοντο δύο χωρικοί, ὧν ἑκάτερος ἔφερεν ὄνομα μὴ εὗρισκόμενον παρ' ἄλλω, οἰκτινες, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐγυμνοῦντο ἔξω τοῦ χωρίου ὀλοτελῶς, ἔσκαπτον μέγαν λάκκον εἰς τι ἀπόκεντρον μέρος τοῦ χωρίου καὶ ἤραπτον πῦρ ἐν αὐτῷ ἐκ ξύλων κέδρων καὶ πεύκης· ἀκολούθως ἄλλοι τινὲς ὠδήγουν τὰ ζῶα τοῦ χωρίου πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ τὰ ἠγάγκαζον νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ λάκκον ἐκεῖνου καὶ νὰ πλησιάσωσι πρὸς τὸ πῦρ. Τότε εἰς τῶν δύο γυμνῶν ἠγγίξε τὰ ζῶα δι' ἀνημμένου δαυλοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἕτερος ἀπέτεινε διαφόρους ἰκεσίας πρὸς τὸ φάσμα τῆς ἀσθενείας, παρακαλῶν αὐτὸ νὰ παρέλθῃ, χωρὶς νὰ κακοποιήσῃ τὰ κτήνη, ὑπὲρ ὧν ἐγίνετο καὶ ἡ λατρεία αὕτη. Ἡ συνηθεσιτέρα πρὸς τὸ φάσμα παράκλησις ἦτο αὕτη: «μαῦρ' ἀρρώστεια ἀπούκουντα πέρνα, μὴν τὰ πειράειξ'ς».

33.

Πέτρα καὶ Σκόπελος Ἀνατολ. Θράκης. Παρὰ Δ. Πετροπούλου (Ἀρχεῖον θρακ. λαογραφ. καὶ γλώσσ. θησαυροῦ, τόμ. Η' (1941-42) σ. 164-6)

«Καράγιανι. Μιὰ ἀπὸ τις πιὸ γνωστὲς καὶ φοβερὲς ἀρρώστιες ποὺ προσβάλλει τὰ ζῶα εἶναι τὸ λεγόμενον Καράγιανι. Οἱ σάρκες τῶν ζώων καὶ κυρίως τῶν βοδιῶν μαυρίζουν μετὰ τὴν προσβολή καὶ ἂν δὲν ληφθῆ φροντίδα γιὰ τὴν θεραπεία, γρήγορα τὸ ζῶο νοσᾷ. Γιὰ νὰ θεραπεύσων τὴν ἀρρώστια αὐτή, οἱ Πετρινοί, Σκοπελινοί καὶ ἄλλοι κοντοχωριανοὶ τοὺς κάνουν τὸ ἐξῆς: Τρεῖς ἄνδρες ἀπὸ τὸ χωριὸ ποὺ ἔχουν ὀνόματα ποὺ δὲν τὰ ἔχουν ἄλλοι ἐκεῖ, κάνουν τὴν λεγόμενὴ «διαβολόστια» (διαβολοφωτιά). Πρῶτὴ πρῶτὴ (πὲ τὰ πουρνῶ) μιᾶς ἡμέρας, προτοῦ ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ σ' ἓνα σταυροδρόμι. Ἐκεῖ ἐξεγυμνώνονται ὀλότελα (τσιτσιδοί), παίρνουν τρία μικρὰ ξύλα ἀπὸ φουντουκιά, στερεώνουν τὰ δύο κάθετα καὶ παράλληλα στὸ ἔδαφος καὶ τὸ τρίτο στὴ μέση ὀριζόντια τὸ περνοῦν σὲ δύο τροῦπες ποὺ φκειάνουν στὸ μέσο σχεδὸν στὰ δύο κάθετα ξύλα, ἔτσι ποὺ νὰ σχηματίζεται τὸ σχῆμα Η. Στὴ μέση στὸ ὀριζόντιο ξύλο εἶναι δεμένα δύο μικρὰ σκοινάκια. Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς γυμνοὺς μένει ἐφεδρεία, ἐνῶ οἱ δύο ἄλλοι πιάνουν τὰ σκοι-

νιά, κι ὁ ἕνας ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος κι ὁ ἄλλος ἀπὸ τὸ ἄλλο τρανοῦν ἔτσι πὸν ν' ἀλέθη μὲ συχνή ταχύτητα τ' ὀριζόντιο ξύλο μέσα σὲ τρῦλες, γιὰ νὰ παραχθοῦν σπινθη- ρες καὶ ν' ἀρχίσουν νὰ καίγονται τὰ ξύλα. Ἄμα πάρουν φωτιά, ρίχνουν κατόπιν καὶ ἄλλα ξύλα κι ἔτσι σχηματίζεται μιὰ μεγάλη πυρὰ (σιτιά, διαβολόστια). Ντύνονται ὕστερα καὶ περιμένουν. Οἱ χωρικοὶ πὸν ἔχουν ζῶα ἀρρωστημένα ἀπὸ τὸ Καρά- γιανι, τὰ ὀδηγοῦν ἐκεῖ, τὰ περνοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὴ διαβολόστια καί, καθὼς λένε, θεραπεύονται (γειανίσκνα).

Ὅταν ἡ ἴδια ἀρρώστια ξαπλώνεται καὶ προσβάλλη καὶ τὰ βουβάλια, ἔχουν καὶ ἄλλο τρόπο θεραπείας: Στέλνουν ἕνα χωριανὸ καὶ μαζεύει ἀπὸ ἑπτὰ περιφέρειες (καζάδες) ἑπτὰ κομμάτια σίδερο (γεὰὶ καζὰ δεμίρ). Τὰ κομμάτια αὐτὰ τὰ δίνουν σ' ἕνα σιδερά πὸν ξεγυμνώνεται καὶ τὰ λειώνει ἀπάνω στὴ φωτιά. Ἀπὸ τὸ μείγμα αὐτὸ φκειάνει ὁ σιδεράς βέργα, πὸν εἶναι ἡ μαγικὴ βέργα καὶ τὴ μεταχειρίζονται γιὰ τὴ θεραπεία τῆς ἀρρώστιας ὡς ἐξῆς: Τὴ βάζουν στὴ φῶτιά, μέχρις ὅτου κοκ- κινίση κι' ἔτσι ὅπως εἶναι πυρακτωμένη τὴν ἐπιθέτουν κάτω ἀπὸ τὴν οὐρὰ τοῦ ἀρρωστοῦ βουβαλιοῦ στὰ πσινα. πόδια ἢ ἐπάνω στὴ ράχη του καὶ ἀπὸ τὸ κάπνιμο ἀφίνει μιὰ γραμμὴ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ, λένε, τὸ ζῶο θεραπεύεται. Τὴ θεραπευτικὴ αὐτὴ σιδερένια βέργα τὴν κρατοῦν σ' ἕνα χωριὸ καὶ στέλνουν καὶ τὴν παίρνουν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ τ' ἄλλα τὰ γειτονικὰ χωριά, ἅμα τοὺς τύχη ἢ ἀρρώστια.

Λύσση. Ἄμα δαγκάση λυσσασμένος σκύλος ἕνα ἄλλο ζῶο καὶ λυσσάξη, μαζεύουν ὅλα τὰ ζῶα τῆς ἀγέλης, τὰ περνοῦν ἀπὸ ἕνα ποτάμι καὶ τὰ πηγαίνουν σ' ἕνα μέρος ἀνοιχτό. Ἐκεῖ ἕνας πὸν θεωρεῖται εἰδικὸς γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτὴ, μπαί- νει στὴ μέση τῶν ζώων ὀλόγυμνος. Παίρνει δυὸ ξυλαράκια ἀπὸ φουντουκιά, τὰ τρίβει τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ βγάζουν φωτιά (διαβολοφωτιά). Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σπιν- θῆρα ἀνάβουν μεγαλύτερη φωτιά καὶ περνοῦν ἀπὸ πάνω ὅλα τὰ ζῶα. Ἐπειτα καίνε ἐπάνω στὴ φωτιά τὸ λυσσασμένο σκύλο, καθὼς καὶ τὸ ζῶο πὸν ἐδάγκασε».

34.

Βελίστι (περιφ. Κοζάνης). Παρὰ Σερέφα, κτηνοτρόφου ἐκ Σιατίστης.

Μιὰ βολὰ μᾶς ψοφοῦσαν τὰ πρόβατα, εἶχαν σπλήνα, καὶ μᾶς εἶπαν νὰ τὴν κάνουμε αὐτὴ τὴ φωτιά. Ἄλλὰ αὐτὰ τὰ ξύλα νὰ εἶναι ἀπὸ ἀγριοκερασιά καὶ τὸ μέρος, ὅπου μεγάλωσε τὸ ξύλο αὐτό, ἢ ἀγριοκερασιά, πρέπει νὰ μὴν ἀκούγεται πε- τεινός· τόσο ἀλάργα νὰ ἴναι καὶ ἀνώμαλο τὸ μέρος· δηλ. τσακιστὸς τόπος, νὰ μὴ παιέται. Καὶ τὴν ἡμέρα πὸν θὰ κόψουν αὐτὸ τὸ ξύλο εἶναι ὀρισμένη μέρα, τὴ Μεγάλῃ Πέφτη. Καὶ κείνος πὸν θὰ παγαίν' νὰ τὸ κόψη, πρέπει νὰ εἶναι καθαρὸς κι ἀπὸ ροῦχα καὶ νὰ μὴ συμχτῆ μὲ γυναῖκα· ὅπως ὄντας πηγαίν' νὰ μεταλάβ' καὶ δεῦτερο νὰ εἶναι ἀριστερός· καὶ ἂν θὰ τὸ κόψη, νὰ τὸ πηγαίγη στὴν ἐκκλησία, νὰ τὸ

λειτουργίῃ καὶ νὰ τ' ἀφήσῃ καὶ σαράντα μέρες στὴν ἐκκλησία νὰ ἐγκαινιάσῃ. Κι ὄντας θὰ συμβαίῃ τίποτα, νὰ παγαίνουν στὴν ἐκκλησία νὰ τὰ παίρνουν ἄντρες καθαροί. Βάν'ν σκοινὶ ἀπὸ γιδόμαλλο καὶ τὴν κάνουν αὐτὴν τὴ φωτιά ἀπ' τὰ ξύλα.

Ὅντας θέλουν νὰ κάνουν αὐτὴν τὴ δουλειά, θὰ παγαίνουν νὰ διαλέξουν μέρος κατάλληλο, γιὰ νὰ τὰ περάσουν τὰ ζῶα αὐτὰ τὰ ἐνόχλούμενα. Πρῶτα θὰ κάνουν μιὰ τρυπα. Ἡ ἄκρα τοῦ βουνοῦ θὰ εἶναι καὶ ἀπὸ μιὰ χαράδρα τρυποῦν τὴ μύτ'κα ὅσο νὰ χωράῃ τὸ ζῶο ποὺ θὰ περάσ'. Ἄν εἶναι γελάδι, θὰ γέν' ἡ τρυπα τρανύτερη, ἂν πρόβατο, μικρότερη καὶ στὴν ἔξοδο θὰ ὑπάρχουν οἱ φωτιές, μιὰ ἀριστερά, μιὰ δεξιὰ κι ἀποκεῖ θὰ διαβαίνουν καὶ στο τέλος θὰ τὰ μᾶσ' ὁ ἰζομπᾶνος βιαστικῶς καὶ ὑποχρεωτικῶς καὶ νὰ μὴ γυρίσ' νὰ κοιτάξῃ πίσω ὁ ἰζομπᾶνος πλέο τῶν δύο χιλιάδων μέτρων. Καὶ κείνοι ποὺ ἔχουν τὰ ξύλα θὰ τὰ πάρουν πάλι νὰ τὰ πᾶν στο μέρος τους, στὴν ἐκκλησία.

Πρακτικῶς δὲν τό κανα. Μὲ τοῦπε ἕνας γέρος ἀπὸ τὸ Βελλίστι, εἶναι τώρα ἕξ χρόνια.

35.

Μικρὰ Παλούκοβα Ναυπακτίας. Δ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ ἐν Λαογραφ. τ. Δ (1912-13) σ. 414 κέ.

«Κουλουπάν'ς εἶνι ξουτκό¹⁾· ἦτανε νὰ βουλά κι πάινι κι μαρκάλαϊ τὰ πράματα κι φόφαγαν. Κ' ἔβγινι 'ς τὴ κακὴ σάρα²⁾ τς Οὐξνουῆλις. Ὁμοιαζι σὰ σκ'λί, σὰμ πρόβατου... κι βέλαζι σὰ βόιδ, σὰ γιλὰδ... ἔβγινι τ νύχτα παρὰ δέ... Θεραπεία: Ἄμα τῇ ἐμφανίσει του πρέπει νὰ σχηματισθῇ πλησίον τῆς στρουγγας ἐντὸς τῆς γῆς ὀπὴ μὲ δύο στόμα. Διὰ τῆς ὀπῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ διέλθωσι τὰ ὑπὸ τοῦ ξωτικοῦ προσβληθέντα πρόβατα. Ὁσαύτως συντελεστικὸν εἶναι νὰ ἀναφθῇ ξυλοφωτιά, ἄνωθεν τῆς ὁποίας νὰ διέλθωσι τὰ ζῶα. Ξυλοφωτιά δὲ εἶναι τὸ διὰ τῆς τριβῆς ξηρῶν ξύλων ἀναπτόμενον πῦρ, ὅπερ βεβαίως χρησιμεύει ὡς καθαρτήριο».

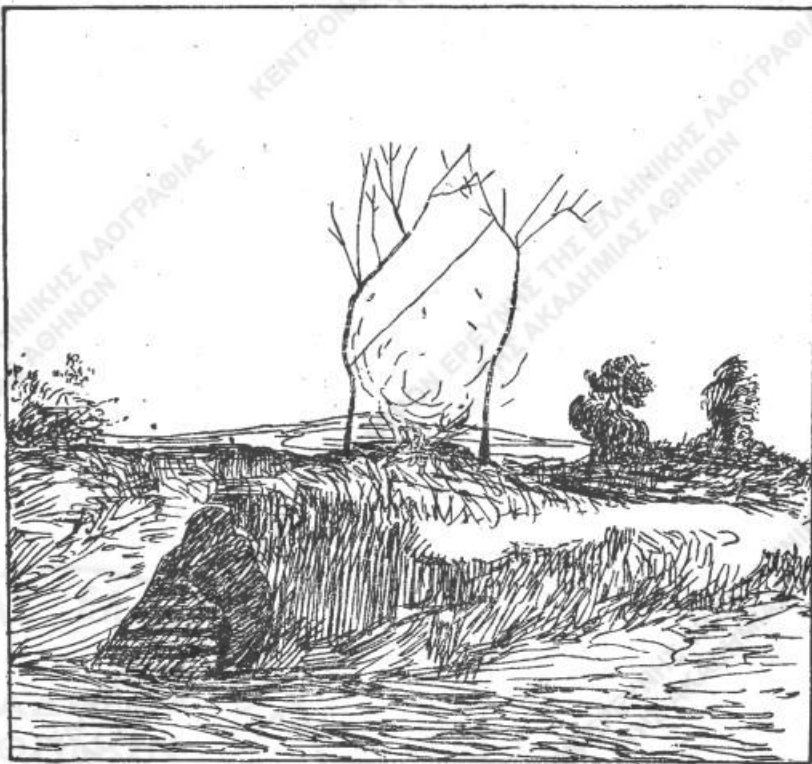
¹⁾ ἔξωτικό, δαιμόνιον

²⁾ ἄδενδρος ἀνωφέρεια ἐπικλινής

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Συχνὰ ὁ περιοδεύων ἀνὰ τὴν Θράκην συναντᾷ εἰς μέρη, ὅπου συνορεύουν δύο χωρία «*τρῦπες ὁποῦ τὲς κατασκευάζουν*», κατὰ τὴν φράσιν τοῦ νομοκάνονος τῶν Ἰβήρων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, «*εἰς τοὺς ὄχθους τῆς γῆς*» ἀπὸ τὰς ὁποίας «*περοῦσι τοὺς ἀνθρώπους*»¹⁾.

Τοιαύτη «*τρῦπα*» εἶναι ἡ δεικνυομένη εἰς τὸ παρατιθέμενον σχεδιάσμα, τῆς

ὁποίας φωτογραφίαν ἐδημοσίευσα εἰς προγενεστέραν μελέτην μου²⁾. Αὕτη διωρύχθη τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1922 εἰς τὸ σύνορον Ἑλληνοχωρίου καὶ Καρωτῆς, χωρίων, κειμένων παρὰ τὸ Διδυμότειχον, ἐπειδὴ γρίπτη ἐμάστιξε τοὺς Ἑλληνοχωρίτας.

¹⁾ Ν. Γ. Πολίτου, "Ἐν κεφάλαιον νομοκάνονος, Λαογραφία, τ. Γ' σ. 385,17.

²⁾ Γ. Α. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογραφ. Ζ' 500 - 501.

Ἄνωθεν τῆς ὀπῆς φαίνονται τὰ λείψανα τῆς καινούργιας φωτιᾶς, τὴν ὁποίαν διὰ τριβῆς ξηρῶν ξύλων κέδρου ἤγαψαν τὴν νύκτα δύο ἄνδρες μονονόματοι, γυμνοί, ὀλίγον δὲ περαιτέρω, πρὸς τὴν ἔξοδον τῆς ὑπογείου διόδου οἱ σφῆνες, δύο συγκλίνοντες κλάδοι ἰτέας. Τὴν πρωΐαν συνήχθησαν ἐκεῖ ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑλληνοχωρίου καὶ ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν ὀπῆν. Καθὼς δ' ἐξήρχοντο οὗτοι σκυφτοὶ ἀναβαίνοντες τὰς βαθμίδας τῆς κλίμακος, ἣ ὁποία ἦτο ἐσκαμμένη ἐν τῇ διόδῳ, οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες, κρατοῦντες διὰ τῆς ἀριστεραῶς δαυλὸν ἀναμμένον ἀπὸ τὴν καινούργια φωτιά, τοὺς ἠγγίζον εἰς τὰ ἐνδύματά των· εὐθύς δὲ κατόπιν περνοῦσαν καὶ ἀπὸ τις σφῆνες, ὡς ὑπὸ ἀψίδα. Εἶχον δὲ μεταφερθῆ ἐκεῖ καὶ οἱ ἄρρωστοι ὅλοι, διερχόμενοι δ' οὗτοι διὰ τῆς ὀπῆς, ἄφινον κατὰ γῆς ἀπὸ τὸ φόρεμά των ῥάκος τι ἢ κλωστήν. Οὕτως ἐτελέσθη γενικῶς καθαρμὸς τῶν κατοίκων πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀσθενείας.

Συνηθέστεραι ὅμως εἶναι ἄλλαι, μεγαλύτεραι ὀπαί, διορυσσόμεναι ἐπίσης εἰς τοὺς ὄχθους τῆς γῆς, διὰ τῶν ὁποίων οἱ χωρικοὶ περνοῦν τὰ ζῶα των, ὅταν ἐπιζωτοῖα ἐνσκήψῃ εἰς τὸ χωρίον. Τοιαύτας μεγάλας ὀπὰς παρετήρησα κατὰ τὴν αὐτὴν περιοδεῖαν μου παρὰ τὰ σύνορα τοῦ χωρίου Παλιοῦρι, μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης πρὸς τὸ Χεκιμί, καὶ ἑτέραν πρὸς τοὺς Μεταξάδες. Αὗται μετὰ τὴν χρησιμοποίησίν των ἐφράχθησαν δι' ἀκανθωδῶν θάμνων, διὰ νὰ μὴ περάσῃ κατόπιν δι' αὐτῶν ἄλλο ὑγιὲς ζῶον.

Ὅθεν τὸ «τρυποπέρασμα», τὸ ὁποῖον, προκειμένου ἰδίᾳ περὶ ἀσθενειῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐνεργεῖται καὶ ὑπὸ ἄλλας μορφὰς (ὡς πέρασμα ἀπὸ ὀπῆν φυσικὴν ἢ τεχνικὴν βράχων ἢ ἀπὸ σχισμάδα δένδρων ἢ ὑπὸ ζῶων ἢ ἀπὸ σφῆνες ἢ ἀπὸ μονομερίτικο πονκάμισο κλ.) ἀποσκοπεῖ τὴν μεταβίβασιν τῆς ἀσθενείας ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῶν ζῶων εἰς τὴν γῆν, τὸν βράχον, τὸ δένδρον ἢ εἰς ἀντικείμενόν τι καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς δαιμονικῆς ἐπιηρείας¹⁾. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς τόπος ἀποθέσεως τοῦ κακοῦ ἐκλέγεται ξένος μερᾶς, ἦτοι τόπος ἄλλου, γειτονικοῦ χωρίου ἢ μέρος μακρινόν, πὸν νὰ μὴν ἀκούγεται ὄρνιθα (ἀριθ. 2), ἢ ἓνα σταυροδρόμι ἢ τὸ σύνορον μεταξὺ δύο ἢ τριῶν χωρίων, τὸ ὁποῖον ὑπολαμβάνεται ὡς σταυροδρόμι ἢ τρίστρατο ἦτοι ὡς τόπος ὅπου φοιτοῦν τὴν νύκτα τὰ πονηρὰ πνεύματα²⁾, διότι ἡ μαγγανεία τελεῖται οὐχὶ ἐρήμην, ἀλλὰ παρουσίᾳ τοῦ δαίμονος, τοῦ ὁποίου ἀκριβῶς ἐπιζητεῖται ἢ ἐξολόθρευσις. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς χρόνος τελέσεως τῆς πράξεως προτι-

¹⁾ Βλ. Γ. Α. Μέγαν, ἐνθ' ἄν. σ. 497 καὶ 499-503, Κ. Ρωμαίων, Ἡπειρ. Χρ. 6 (1931) 287 κέ.

²⁾ «Σταυρώνονται οἱ δρόμοι ἐκεῖ. Οἱ διαβόλοι πάν' κ' ἔχουντι· σιὸν σταυροδρόμι κάμουν σιάσ' κι αὐτοὶ κι ἅμα τυχ' ἄθροιστους ἐκεῖ τὸν περᾶζον» (Τριαντάφυλλος Χατζόπουλος ἐκ Μάνδρας Σουφλίου, ἐτῶν 57). «Στὸ τρίστρατο δὲν κάθονται, διότι εἶναι πόζηλο. Ἐκεῖ σιτρώνει ὁ διάλογος τὸ τραπέζι του καὶ τρώγει» (ΛΑ ἀρ. 62, σ. 208 Αλεξανδρῆς, Κύμη).

μάται ἢ νύκτα καὶ μάλιστα τοῦ Σαββάτου, ὅτε κατὰ τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ οἱ βρικόλακες καὶ ἐν γένει τὰ πονηρὰ πνεύματα εἶναι ἐξησθενημένα ¹⁾ καὶ τελεσφοροῦν αἱ μαγικαὶ πράξεις.

Ἐκ τούτου ἡ ὑπόγειος δίοδος, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἰκάζεται, ἐναπετέθη τὸ μίasma, ἐκπεσὸν ἀπὸ τῶν ζώων ἢ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἵπομεν, φράσσεται ἢ κατακρημνίζεται, διὰ τὸ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς κατόπιν ζώσα ψυχὴ καὶ σηκώσῃ τὴν κατακειμένην ἐκεῖ ἀσθένειαν. Ὡς ὁμως ἐμφαίνεται ἐξ ἄλλων περιπτώσεων, τῶν ὁποίων τινὰς ἐσημείωσα εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν μελέτην μου ²⁾, ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς δεισιδαίμονος ταύτης συνηθείας οὔτε μία μόνη ἦτο οὔτε εὐκόλως ἀναγνωρίζεται, « κυριωτάτη ὁμως καὶ ἐπικρατοῦσα φαίνεται ἡ σημασία τοῦ καθαροῦ » ³⁾.

Τὸν καθαρτήριον σκοπὸν ἐμφαίνει σαφέστερον ἢ πράξις, πὺν ἀκολουθεῖ εἰς τὸ τρυποπέρασμα, τὸ πέραςμα ἀνθρώπου καὶ ζώου ἐπάνω ἀπὸ τὴν φωτιὰ ἢ ἀνάμεσα ἀπὸ δύο φωτιές, πὺν ἀνάπτονται εἰς τὴν ἔξοδον τῆς ὑπογείου διόδου, καὶ τὸ καφάλισμα ἢ τὸ κάψιμο μὲ ἀναμμένον δαυλόν. Ἐνίοτε εἰς ταῦτα ἐπακολουθεῖ καὶ πέραςμα ἀπὸ *τρεχούμενο νερό* ἢ καὶ ἀπλῶς ραντισμὸς μὲ νερό.

Ὡς γνωστόν, *φωτιὰ* καὶ *νερό* εἶναι τὰ δύο κατ' ἐξοχὴν ἀποτροπιαστικὰ καὶ καθαρτήρια μέσα ⁴⁾, ὁ δ' ἀνθρώπος πὺν ἀγωνιᾷ, ὅπως ἀσφαλίσῃ τὴν ζωὴν του καὶ τὴν ζωὴν τῶν ζώων του ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν κακοποιῶν δαιμόνων, δὲν ἀρκεῖται εἰς ἐν μέσον ἀποσοβήσεως αὐτῶν, ἀλλὰ μετέρχεται τὰ πάντα, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἀπαλλαγὴν του ἀπ' αὐτῶν.

Διὰ τόσον ἀγωνιώδη προσπάθειαν, ἔναντι τόσον πονηροῦ καὶ σκοτιῦ ἐχθροῦ, τὰ κοινὰ καὶ συνηθῆ μέσα δὲν φαίνονται εἰς αὐτὸν ἐπαρκῆ. Τὸ πῦρ τῆς ἐστίας καὶ ὁ συνηθῆς καὶ εὐκόλος τρόπος τῆς παραγωγῆς του, τὰ πυρεῖα καὶ αὐτὰ τὰ πρὸ τῆς εὐρέσεώς των συνηθιζόμενα μέσα, ὁ χάλυψ καὶ ὁ πυρίτης λίθος, πὺν εἶναι καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν χρήσει παρὰ τοῖς χωρικοῖς, δὲν κρίνονται πρόσφορα διὰ τὸ ἀνάμμα τῆς φωτιᾶς, πὺν μέλλει νὰ καύσῃ τὸ μίasma, νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸν δαίμονα, τὸν κακοποιοῦντα ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Ὡς διὰ τὴν τέλεσιν ἀγιασμοῦ πρέπει ν' ἀντληθῇ νερόν ὑδωρ ἐκ τῆς πηγῆς ⁵⁾, ἔτσι καὶ διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ πονη-

¹⁾ Ὁ βρικόλακας τὸ Σάββατο χάνεται... μπαίνει στὸ μνήμα (Λαογρ. Δ' 472. 474).

²⁾ Γ. Α. Μέγας, ἐνθ' ἀν. σ. 502.

³⁾ Βλ. Ν. Γ. Πολίτην ἐν Λαογρ. Γ' 311—Λαογρ. Σύμμ. Β' 292.

⁴⁾ « Τὸ πῦρ καθαίρει καὶ τὸ ὑδωρ ἀγνίζει » Πλουτάρχ. Ζητ. Ρωμ. 1.

⁵⁾ Πρβλ. τὴν συνηθειαν τῶν γυναικῶν τῆς Σκύρου « νὰ χύνουν ἀπὸ τὸ βράδυ τῆς Πρωτοχρονιᾶς ὅλο τὸ νερό ἀπ' τὶς στάμνες καὶ τὸ πρῶτὸ νὰ φέρουν τὸ νεὸ νερό, γιὰ νὰ δροσίουν τὰ σπῖτια τους » (Ν. Πέριδικα, Σκύρος I σ. 129). Ὁμοίως γίνεται ἀνανέωσις τοῦ ὕδατος τῶν ὑδριῶν κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἐν Ἀραχόβῃ Παρνασσίδος, Αἰτωλῖα, Σινώπῃ κ.ά.

ροῦ πνεύματος πρέπει τὸ πῦρ νὰ εἶναι νέον, ν' ἀναφθῆ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν καὶ ἀκήρατον φλόγα, τὴν πηγὴν τοῦ καθαροῦ καὶ ἀειζώου πυρός, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ μὲ ὄλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν καθαρότητα τῆς φύσεώς του¹⁾. Διότι καὶ τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα ἐχρησίμευσεν εἰς τὰς χρεῖας τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτὸ «παλιώνει» καὶ ἐξασθενεῖ²⁾. Ἰσως καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν νὰ ἔχη μανθῆ ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ἣ ὅποια εἶτε ἀπροσώπως λαμβανόμενη ὡς μίανσις τοῦ ἀέρος³⁾ εἶτε προσωπικῶς ὡς ἐνέργεια κακοποιῦ δαίμονος⁴⁾ εἰσεχώρησεν εἰς τὸ χωρίον καὶ πιθανῶς ἔφθασε καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς ἐστίας τῶν οἰκιῶν.

Δι' αὐτὸ καὶ κάθε παλαιὸν πῦρ πρέπει νὰ σβεσθῆ εἰς ὅλας τὰς ἐστίας⁵⁾ τοῦ

¹⁾ [Κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἐνάρεξεως τῆς ἸΔ Ὀλυμπιάδος ἐν Ὀλυμπίᾳ (17 Ἰουλίου 1948) « ἡ ἀφή τῆς ἱερᾶς Ὀλυμπιακῆς φλογὸς ἐγένετο εἰς τὸ ἀρχαῖον στάδιον... Ἡ νεάνις Μ. Α. ἐν-δεδυμένη ὡς ἱέρεια μὲ λευκὴν ἐσθῆτα ἤναψε δῶδα ἐλαίας διὰ τῶν ἡλιακῶν ἀκτινῶν τῆ βοήθεια κοίλου κατόπτρου ». Ἐφ. Καθημερινῆ 18 Ἰουλίου 1948].

²⁾ *H. Freudenthal*, Das Feuer im deutschen Glauben und Brauch, Berlin 1931 σ. 2 κέ.

³⁾ *G. A. Meyas*, ἔνθ' ἀν. σελ. 482.

⁴⁾ Αὐτ. σελ. 483 κέ. 519.

⁵⁾ Πρὸς τὴν σβέσιν τῶν πυρῶν, ὡς μανθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων, κατὰ τὴν χώραν τῶν Πλαταιέων μετὰ τὴν μάχην καὶ τὴν ἀνανέωσιν αὐτῶν ἐκ τοῦ καθαρῦ πυρός τῆς ἐν Δελφοῖς κοινῆς ἐστίας πρὸ τῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ θυσίας (Πλουτ. Ἀριστ. 20). Ὡς δεικνύουν δελφικαὶ ἐπιγραφαί, συχνὰ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκόμιζον πῦρ ἐκ τοῦ βωμοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος (*M. Nilsson*, Griech. Feste 1906, 173 κ.έ.) Ἐν Ἀργεὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν ἣ συνέβη θάνατος, ἔσβηνον τὸ πῦρ, πρὸς παρασκευήν δὲ τοῦ νεκρικοῦ δείπνου ἐλάμβανον πῦρ ἐκ γειτονικῆς οἰκίας (*Paul Stenzel*, Griech. Kultusaltertümer, 1920, σελ. 97 κ.έ.) Σβέσιν τοῦ πυρός ὡς μανθέντος ἐκ θανάτου παρ' ἀφρικαν. λαοῖς βλ. ἐν Folk - Lore τ. 26 (1916) 366 κ.έ.

Πρὸς τὸ ἔθιμον τῶν ἀρχαίων Λημνίων νὰ σβήνουν κατ' ἔτος ἐπὶ ἑννέα ἡμέρας τὸ πῦρ τῆς ἐστίας καὶ νὰ τὸ ἀνανεώσουν ἐκ τοῦ ἱεροῦ πυρός, τὸ ὁποῖον διὰ πλοῖου ἐκομίζετο ἐκ τῆς νήσου Δήλου. Μὲ τὸ νέον αὐτὸ πῦρ οἱ Λήμνιοι ἐπανήρχιζον μίαν νέαν ζωὴν (*Φιλοστράτου* Ἡρωϊκά XX, 24). (*M. Nilsson* Griech. Feste 1906 σελ. 470). Ὁμοίως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην ἐκάστην πρώτην Μαρτίου, ἣτις ἐλογίζετο ὡς ἀρχὴ τοῦ παλαιοῦ ρωμαϊκοῦ ἔτους, τὸ πῦρ τοῦ ναοῦ τῆς Ἐστίας ἀνενοεῖτο κατὰ πανάρχαιον τρόπον διὰ προστριβῆς ἐνὸς τεμαχίου ξύλου ἐπὶ σανίδος ἐκ τοῦ ξύλου τοῦ δένδρου τῆς τύχης (*arbor felix*) (*G. Wissowa* Religion und Kultus der Römer² München 1912 σ. 159 κέ.). Καὶ ἡ τελετὴ τοῦ νέου ἡ ἀγίου φωτός τῆς Ἀναστάσεως ἐν τε τῇ Ὁρθοδόξῳ καὶ τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι πιθανῶς κατάλοιπον παλαιωτάτου ἔθιμου ἀνανεώσεως τοῦ πυρός κατὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν, ὅτε ἐτίθετο παρὰ πολλοῖς μεσογειακοῖς λαοῖς ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους (*J. Fraser*, The golden Bough³ X 120 κέ. 128 κ.έ. 139 κέ.). Σβέσιν τῶν πυρῶν κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἡ ἄλλην ὠρισμένην ἡμέραν καὶ ἀνανέωσιν αὐτῶν ἐκ μιᾶς νέας καὶ ἡγιασμένης φλογὸς παρὰ λαοῖς τῆς Ἀμερικῆς, Ἀφρικῆς καὶ Ἀσίας, ὡς καὶ παρὰ ἀρχαίους Ἰρλανδοῖς καὶ Ρώσοις βλ. παρὰ *Fraser*, ἔνθ' ἀν. X 132 - 138. Σβέσιν τοῦ πυρός τῆς κοινῆς ἐστίας, ὡς φθαρέντος καὶ ἀποβαλόντος τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ ἀνανέωσιν αὐτοῦ παρὰ διαφόροις λαοῖς βλ. ἐν *M. Ebert*, Reallexikon der Vorgeschichte, τ. 3 (1925) σ. 276 καὶ Folk - Lore τ. 26 σ. 369 - 372. Πρὸς *W. Liungman*, Traditionswanderungen Euphrat - Rhein, Teil II (FfC Nr. 119) Helsinki 1938 σελ. 473 κέ.

χωρίου και κάθε κάτοικος οφείλει να συμμορφωθῆι πρὸς τὴν διαταγὴν, ἣ ὁποία ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς ἐξαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ δημοσίου κήρυκος. Ἄλλως τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς ἐποπτεύουν ὄργανα τῆς κοινότητος, οἱ ἀγροφύλακες, ἢ ἄλλα πρόσωπα, περιερχόμενα τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου (ἀρ. 2.11.13.14). Διότι ἡ ἀπόφασις διὰ τὸ ἀναμμη τῆς καινούργιας φωτιᾶς δὲν εἶναι ὑπόθεσις ἀτομικῆ ἢ μονομερῆς, ἀλλὰ λαμβάνεται ἀπὸ τὴν κοινοτικὴν ἀρχὴν, ἐπειδὴ ἡ ἰδία ἀπειλὴ ἐπικρέμαται ἐξ ἴσου ἐπὶ τῶν κτηνῶν ὀλοκλήρου τοῦ χωρίου. Ἐνίοτε μάλιστα εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν προέρχονται τρία καὶ τέσσαρα χωρία ἀπὸ κοινοῦ (ἀρ. 9). Μόνον δ' ἀφοῦ βεβαιωθῆι ἡ σβέσις ὄλων τῶν πυρῶν, εἶναι δυνατόν νὰ τελεσφορήσουν αἱ προσπάθειαι διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ νέου πυρός. Δι' αὐτό, ὅταν αἱ προσπάθειαι τῶν ἀποτυγχάνουν, συμπεραίνουσι ὅτι κάπου εἰς τὰ πέριξ ὑπάρχει φωτιὰ ἀναμμένη καὶ προβαίνουσι εὐθὺς εἰς ἐρεύνας ἀνὰ τὸ χωρίον¹⁾. Ἀφοῦ τέλος ἡ φωτιὰ ἀναφθῆι καὶ συντελεσθῆι ἡ καθαρτήριος τελετὴ, τότε θὰ λάβουν ὄλοι ἀπὸ τὸ νέον, τὸ καθαρὸν πῦρ, καὶ θ' ἀνανεώσουν τὸ πῦρ εἰς τὰς ἐστίας τῶν. Εἶναι λοιπὸν ἡ χρῆσις νέου πυρός ἐν τῶν κυριῶν, ἂν μὴ τὸ κυριώτατον στοιχεῖον τῆς ὄλης τελετῆς καὶ διὰ τοῦτο αὕτη ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς καινούργιας φωτιᾶς²⁾. Ὅπως δὲ ἡ φωτιὰ αὕτη, ἔτσι καὶ ἡ καινούργια στάχτη ἔχει ἐξαιρετικὰς ἰδιότητας³⁾ δι' αὐτὸ φυλάσσεται ἐπὶ 40 ἡμέρας καὶ χρησιμεύει εἰς προφύλαξιν τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, τῶν ἀμπέλων καὶ ἄλλων φυτῶν ἀπὸ φθοροποιῶν σκολήκων καὶ ἄλλων ἀσθενειῶν³⁾.

Ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς τοῦ νέου πυρός ἀνήκει εἰς τὰς μεθόδους τῶν πρωτογόνων, συνιστάμενος εἰς τὴν προστριβὴν ξυλῶν ξύλων, καὶ προφανῶς εἶναι καθιερωμένος ἐκ παλαιότητος χρήσεως⁴⁾. Ἡ προστριβὴ τῶν ξύλων γίνεται ὡς ἐξῆς:

¹⁾ Κατὰ τὸν Fraser G. B.³. X 298 ἡ περιεργος ἀντίληψις, ὅτι ἡ καινούργια φωτιὰ δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀνάψῃ, ἂν ὑπάρχῃ εἰς τὰ πέριξ ἄλλη φωτιὰ ἀναμμένη, δηλοῖ ὅτι τὸ πῦρ ὑπολαμβάνεται ὡς μία ἐνότις, ἡ ὁποία διασπᾶται εἰς τμήματα καὶ συνεπῶς ἐξασθενεῖ ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐστιῶν, εἰς τὰς ὁποίας καίει. Ὅθεν, διὰ νὰ διατηρήσωμεν τὸ πῦρ εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ ἀκμὴν, πρέπει νὰ ἀνάψωμεν τὴν φωτιὰ εἰς ἓν μόνον σημεῖον¹⁾ διότι ἔτσι ἡ φλόξ θ' ἀναρριπισθῆι μὲ μίαν συγκεντρωμένην δύναμιν, προερχομένην ἀπὸ τὰ πυρὰ, τὰ καίοντα ἐφ' ὄλων τῶν σβεσθειῶν ἐστιῶν τῆς χώρας.

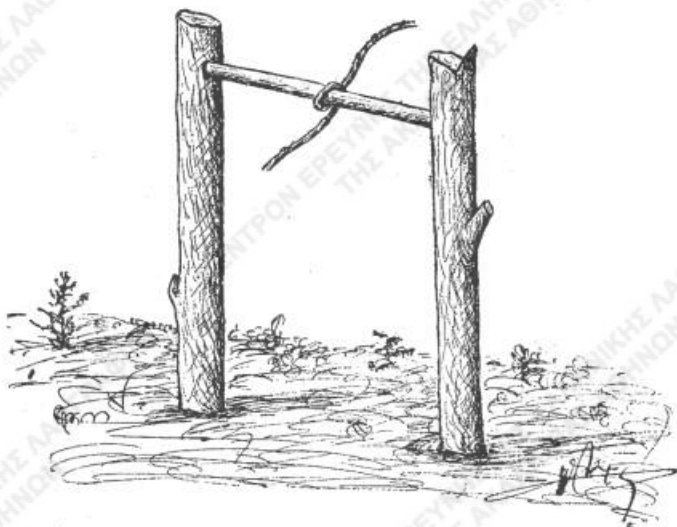
²⁾ Μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο δηλοῦται ἡ συνθήκη αὕτη καὶ παρὰ τοῖς Τούρκοις (*γενί ἀτές* = καινούργια φωτιὰ, ἀρ. 4.28). Περὶ τῶν ὀνομάτων *διαβολοφωτιὰ* καὶ *ξυλοφωτιὰ* γίνεται λόγος κατωτέρω (σελ. 44 καὶ 46). Τοῦναντίον ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς τοῦ πυρός, ὅστις ἀπαιτεῖ μεγάλας προσπαθείας καὶ κόπους, οἱ Γερμανοὶ ἐκάλεσαν τὴν ὄλην συνθήκη *Notfeuer* τ.ἔ. ἀναγκαστικὴ φωτιὰ ἢ φωτιὰ ἐξ ἀνάγκης²⁾ λέγεται ὁμως αὕτη καὶ *wildes Feuer*, ἀνήμερη φωτιὰ, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν ἡμερη φωτιὰ τῆς οἰκιακῆς ἐστίας.

³⁾ Ὅμοιαν χρῆσιν τῆς στάχτης αὐτῆς βλ. παρὰ Fraser, G. B.³. X 273 καὶ H. Freudenthal, *Das Feuer im deutschen Glauben u. Brauch* 1931 σ. 299.

⁴⁾ Περὶ τῶν πρωτογενῶν τρόπων τῆς παραγωγῆς τοῦ πυρός βλ. J. A. Pauschmann, *Das Feuer und die Menschheit. I. Feuererfindung u. Feuererzeugung*, Erlangen 1908,

Δύο πάσσαλοι, κατεσκευασμένοι ἐκ ξηροῦ ξύλου κέδρου (ἢ φιλύρας ἢ λεπτοκαρύας ¹⁾, ἐμπηγνύονται εἰς τὸ ἔδαφος εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν, ἔχοντες ἑκάτερος πρὸς τὸ ἄνω ἄκρον αὐτοῦ καὶ ἀπέναντι ἀλλήλων μίαν ὀπήν. Μεταξὺ τῶν πασσάλων τίθεται κυλινδρική ράβδος ἐκ τοῦ αὐτοῦ ξύλου, ἀπολήγουσα εἰς ὀξεία ἄκρα ἐν εἴδει ἄτρακτου οὕτως, ὥστε τὰ ἄκρα αὐτῆς νὰ δύνανται νὰ περιστρέφονται κατὰ τελείαν ἐφαρμογὴν ἐντὸς τῶν ὀπῶν τῶν πασσάλων. (Δύο πόδια

κεδρήσια κ' ἕνα κέδρο ἀδράχ' στή μέσ', ἀρ. 12). Ἡ περιστροφή γίνεται διὰ σχοινίου (ἢ ἀλύσεως), τὸ ὁποῖον περικλίσσεται περὶ τὴν ἄτρακτον ἤτοι τὸ δοριζόντιον ξύλον καὶ τοῦ ὁποίου τὰ ἄκρα κρατοῦν δύο ἄνδρες, ἰσάμενοι ἑκατέρωθεν τοῦ ξύλου καὶ ἀπέναντι ἀλλήλων. Οὗτοι σύρουν μὲ ὀρμὴν τὸ σχοινίον, καθεὶς πρὸς τὴν διεύθυνσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἴσασται. «οὐ θὰ τραυᾶς, γὰρ θ' ἀπουλῶ, θὰν τοῦ προγιόν'» (ἀρ. 11). Οὕτω θέτουν εἰς ταχεῖαν περιστροφικὴν κίνησιν τὴν ἄτρακτον. Ἐνίοτε μεταχειρίζονται καὶ τροχαλίαν (μακαρά) (ἀρ. 4), ἡ ὅλη δὲ συσκευή ὁμοιάζει μὲ ροδάνην (ταιρκίκα') ²⁾ (ἀρ. 5. 9. 17).

H. Schurtz, Urgeschichte der Kultur 1900, 309 κέ. K. Weule, Die Kultur der Kulturlosen, Stuttg. 1910 σ. 60-94. Ebert, Reallex. d. Vorgesch. 3, 278 κέ. Περὶ τῶν ἐν χρήσει καὶ σήμερον ἀρχαίων τρόπων παραγωγῆς τοῦ πυρός βλ. Folk-Lore τ. 26 (1916) 355 κέ. G. Buschan, Ill. Völkerkunde Stuttg. 1922, I 24, 571, 578 κ. ἀ.

¹⁾ Ὡς κατ' ἐξοχὴν πυρφόρα ξύλα ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἡ δάφνη, ἡ φιλύρα, ἡ κυπάρισσος, ὁ κισσός, ἡ συκὴ, ὡς ἐγκλείοντα δ' ἐν ἑαυτοῖς τὸν δαίμονα τοῦ πυρός εἶναι ἀποτρεπτικά τοῦ κεραυνοῦ, ὅστις, ὡς οὐράνιον πῦρ, δέν ἐνοχλεῖ τὸν συγγενῆ δαίμονα. (Ἄντ. Κεραμοπούλλου Φυσιολατρεία ἐν Ἡμερολ. τοῦ Ὀδοιπ. Συνδέσμου ἔτ. Β' 1926, ἐν Ἀθ. σ. 50).

²⁾ Ὁ τρόπος τῆς διὰ περιστροφικοῦ κυλίνδρου παραγωγῆς τοῦ νέου πυρός, ἀπαντῶν ἀπαράλλακτα παρὰ Βουλγάρους καὶ Σέρβους καὶ Μαυροβουνίους (M. Arnaudoff, Die bulgar,

Ἐξαιρέσωμεν τὴν περιοχὴν Καβακλί, ὅπου ξύλα φιλύρας προσαρμόζονται εἰς τὰς παρασιτάδας τῆς ἐσωτερικῆς θύρας ἑνὸς σπιτιοῦ «*παστρικοῦ*», «*ποὺ νὰ μὴ χωρατεύεται γυναικὰ γῆ ἄντρας κεῖ μέσα*» (ἀρ. 19), καὶ τὸ *χωρίον* Τριφυλλί, ὅπου αἱ ἐργασίαι διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ νέου πυρὸς γίνονται εἰς τὸ *χαγιατί* ἤτοι τὸ προστόνον τῆς ἐκκλησίας (ἀρ. 1), τόπος προσδιορισμένος διὰ τὰς ἐργασίας αὐτὰς εἶναι τὸ ὑπαιθρον καὶ μάλιστα μέρος τι ἀπόκεντρον τοῦ δάσους ἢ τοῦ βουνοῦ, χρόνος δὲ κατάλληλος δι' αὐτὰς ἢ νύκτα. Κατὰ τὴν ἐκ Μεταξάδων μάλιστα ἀνακοίνωσιν (ἀρ. 16) ἐκλέγονται εἰς τὸ δάσος δύο πλησίον ἀλλήλων φυόμεναι κέδροι. τῶν ὁποίων οἱ κορμοὶ διατρυπῶνται εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος καὶ χρησιμεύουν ἀντὶ πασσάλων καὶ τὸ κυλινδρικὸν δὲ ξύλον, τὸ παρεντιθέμενον μεταξὺ αὐτῶν, κόπτεται ἐκείνην τὴν στιγμήν ἐκ γλωροῦ δένδρου κέδρου. Καὶ δὲν συμφωνεῖ μὲν ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη πρὸς τὰς ἐξ ἄλλων θροακικῶν χωρίων μαρτυρίας, καθ' ἃς εἰς παραγωγὴν τοῦ νέου πυρὸς χρησιμοποιοῦνται ξηρὰ ξύλα κέδρου¹⁾, λαμβανόμενα συνήθως ἀπὸ τοὺς φράκτας τῶν οἰκιῶν, ἀλλ' ἢ χρῆσις τῶν κορμῶν ζώντων δένδρων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν μαρτυρεῖται καὶ ἐκ ξένης χώρας, τῆς Γερμανίας²⁾.

Πλὴν τούτου καὶ ἄλλος, ἀπλούστερος αὐτὸς καὶ μᾶλλον πρωτογενής, τρόπος παραγωγῆς τοῦ νέου πυρὸς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν παρὰ τὴν Μεσημβρίαν καὶ Ἁγαθούπολιν ἑλληνικῶν χωρίων, ὃ διὰ τῆς προστριβῆς δύο ξηρῶν ξύλων. Κατὰ τὰς εἰδήσεις ταύτας τὰ δύο προστριβόμενα ξύλα εἶναι τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἤτοι δένδρου φιλύρας ἢ λεπτοκαρύας, καὶ τὰ δύο ἐξ ἴσου σκληρά (*γερά*) «*καὶ τὰ δύο τὰ κομμάτια τὰ ξύλα τὰ βάν'νε πὰμ πανωτὰ καὶ βαστῶντας τα τὰ σέρνονν καὶ τραυῶντας μὲ δύναμ' ἀνάβ'νε*» (ἀρ. 22). Αἱ ἄλλαι ἀνακοινώσεις περιορίζονται εἰς γενικὰς ἐκφράσεις: «*Τὶς τριβανε, τὶς τριβανε (τὶς φιλιουργιές) κι ἀναφταν μονάχες*» (ἀρ. 23) «*δυνὸ*

Festbräuche 1917 σ. 74, *Schrader*, Reallexikon I 309, *Fraser*, The golden Bough³ X 281-6). εἶναι καὶ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς ὁ ἐπικρατέστερος, διατηρηθεὶς ὡς παιδιὰ τῶν ποιμενοπαίδων μέχρι τῆς σήμερον (πρβλ. ὁμοίαν συνήθειαν τῶν παίδων τοῦ Βασιλικοῦ τῆς Θράκης, ἀρ. 29) τοῦναντίον παρὰ τοῖς κατὰ φύσιν ζῶσι λαοῖς ἢ μορφή αὕτη τοῦ ὄργανου δὲν ἀπαντᾶται (βλ. *Frendenthal*, Das Feuer σ. 195 κέ.).

¹⁾ Ὅτι καὶ κατὰ παλαιὰν δοξασίαν ὁ δαίμων τοῦ πυρὸς ἐνοικεῖ ἐν τῷ ξηρῷ κυρίως ξύλῳ βλ. Ἄν. Κεραμόπουλλον, ἔνθ' ἄν.

²⁾ *H. Freudenthal*, Das Feuer 197: «Ἐν τῷ βενδικῷ χωρίῳ Schleife (περ. Rothenburg) οἱ νέοι διεσκέδαζον καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ ποιμενοπαῖδες τοῦ Ugi ἤνοιγον δηλ. διὰ μαχαίρας εἰς τὰς ἔναντι ἀλλήλων ἐστραμμένας πλευρὰς δύο πλησίον ἀλλήλων φυόμενων κορμῶν πεύκης ἀνά μίαν κοιλότητα, ἐνέβαλλον μεταξὺ τῶν ἑνα ἐγκάρσιον ρητινοῦχον πάσσαλον, πάχους δακτύλου, καὶ τὸν περιστρέφον δι' ἑνὸς λωρίου, κατεσκευασμένου ἐκ δύο συνεστραμμένων δερματίνων ἱμάντων, τὸ ὅποιον περιετύλισσον περὶ αὐτόν, ἕως ὅτου ἀνεδίδοτο πῦρ. Δύο ἄνδρες ζῶντες ἀκόμη τὸ 1882 ἐν Schleife, ἐβεβαίωνον, ὅτι κατὰ τὴν νεότητά των εἶχον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκτρίψει «ζωντανὸν πῦρ», ἄν καὶ ἐν τῷ μεταξύ εἶχον κοπῆ πολλοὶ δερματίνου ἱμάντες».

ξύλα ξερὰ τὰ τρίβουνε τὸ ἓνα πᾶν' στ' ἄλλο» (ἀρ. 29). «πέ τὸ τρίψιμο - τρίψιμο ἦρτε καὶ κίτσε τὸ ξύλο κι ἄναψε φωτιά» (ἀρ. 27) ¹⁾.

Καὶ οἱ ἄνδρες ποῦ θ' ἀναλάβουν «νὰ βγάλουν φωτιά» ἐκλέγονται ἐπιμελῶς: «σιὰ θέλ' δύναμ', δὲν πᾶν πρόστυχ'» (ἀρ. 14). Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι οὗτοι μόνον ἄξιοι, ἰσχυροὶ καὶ ἐπιτήδαιοι, διὰ νὰ ἐπιτύχουν εἰς τὸ δύσκολον καὶ ἐπίπονον ἔργον τῶν πρέπει καὶ νὰ πληροῦν ὠρισμένους ὄρους, ἀπαραιτήτους πρὸς ἐπιτυχίαν μιᾶς μαγγανείας. Πρέπει δηλ. νὰ εἶναι α) *μονονόματοι* ἦτοι νὰ ἔχουν ὄνομα, τὸ ὁποῖον κανεὶς ἄλλος ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου δὲν ἔχει ²⁾, β) ἀριστερόχειρες καὶ μὲ τ' ἀριστερὸ χέρι νὰ σύρουν τὸ σχοινίον ³⁾, γ) γυμνοὶ, ἀλλὰ δ) καὶ καθαροὶ ἀπὸ

¹⁾ Καὶ ὁ τρόπος οὗτος ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Γερμανοῖς διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ Notfeuer, ἀλλ' ἡ συνήθεια παρ' αὐτοῖς ἦτο νὰ προστριβεται σκληρὸν ξύλον (δρυς, ὄξυα) ἐπὶ μιλακοῦ (λευκής, ἰτέας, πεύκης). (*Freudenthal, Das Feuer* 197-8). Ὡς γνωστόν, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἡ ἀρετὴ τῶν ξύλων διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ πυρὸς ἐκρίνετο κατὰ τῆς μαλακότητος ἢ σκληρότητος αὐτῶν ἐπειδὴ τὸ πῦρ παρήγετο διὰ τριβῆς ἐνὸς ξύλου σκληροῦ (τρύπανον, φαλλὸς) καὶ ἐνὸς 'μαλακοῦ (ἐσχάρα, στορεὺς (*Θεοφράστου*, *Φυτ.* Ἰστ. 5, 9, 7: Δεῖ δὲ τὴν ἐσχάραν ἐκ τούτων (κιττοῦ, ἀθραγένης) ποιεῖν, τὸ δὲ τρύπανον ἐκ δάφνης· οὐ γὰρ ἐκ ταύτου τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον, ἀλλ' ἕτερον εὐθὺ δεῖ κατὰ φύσιν καὶ τὸ μὲν δεῖ παθητικὸν εἶναι, τὸ δὲ ποιητικόν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γίνεται καὶ ὡς γέ τινες ὑπολαμβάνουσιν οὐδὲν διαφέρει. Γίνεται γὰρ ἐκ ράμνου καὶ πρίνου καὶ φιλύρας καὶ σχεδὸν ἐκ τῶν πλείστων πλὴν ἐλάας...) Ὅτι ἡ ἔκτριψις τοῦ πυρὸς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ ἄλλων λαῶν παρωμοιώθη πρὸς τὴν γενετήσιον πρᾶξιν βλ. *Ebert, Reallex. d. Vorgesch.* 3, 277 § 7 (Hopî-Indianer) *M. Plank, Die Feuerzeuge der Griechen und Römer und ihre Verwendung zu profanen und sacralen Zwecken*, Stuttgart. 1884, σ. 8 κέ. 16 κέ. καὶ *Ant. Κεραμόπουλλον*, ἐνθ' ἄν. σ. 50.

²⁾ Ἐξηγήσιν τοῦ ὄρου τούτου δὲν ἤκουσα παρὰ τῶν χωρικῶν. Πιθανῶς ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν συνήθειαν ν' ἀποφεύγουν νὰ καλέσουν τινὰ ἐξ ὀνόματος ἐπὶ παρουσίᾳ πνεύματος ποιηροῦ, ἵνα μὴ τὸν παραδώσουν εἰς αὐτό· διότι ἡ γνώσις τοῦ ὀνόματος καθιστᾷ τὸν φέροντα αὐτὸ ὑποχείριον εἰς τὸν γινώσκοντα (Λαογραφ. Ζ 485). Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ συνήθεια τῶν Βουλγάρων νὰ μὴ ἐκφωνοῦν τὰ ὀνόματα τῶν δύο ἀνδρῶν, ποῦ ἐπιφορτίζονται μὲ τὸ ἄναμμα τῆς καινούργιας φωτιάς, ἐφ' ὅσον ἡ προσπάθειά των διαρκεῖ. (*A. Strauss, Die Bulgaren* 1898 σ. 198, *Frazer, G. B.* ³. X 285). Ὅθεν ἡ ἔλλειψις προσώπων συνωνύμων πρὸς αὐτοὺς μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου αἶρει τὴν περιπτώσιν ἐκφωνήσεως τοῦ ὀνόματος των καὶ οὕτως ἀσφαλίζει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς δαιμονικῆς ἐπιρροίας. Ἄλλως τε καὶ ἡ σπανιότης τοῦ ὀνόματος ἀπαντᾷται εἰς τὰς μαγγανείας. Πρβλ. *Γουσίου*, Ἡ κατὰ τὸ Πάγγαιον χώρα, Λειψία 1894 σ. 76: ὁ σπάνιον ἔχων ὄνομα γανγίζει τὴν κριθαρίσσα. Περὶ τῆς δυνάμεως, ἣν ἀποκτᾷ τις διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ὀνόματος ἐπὶ τοῦ φέροντος τοῦτο βλ. *Bächtold - Stäubli, Handwörterbuch des d. Aberglaubens* VI, 956 κ.έ. λ. Name.

³⁾ Διὰ τῆς ἀριστεροῦς χειρὸς γεμίζονται τὰ ὄπλα καὶ καταπυροβολεῖται τὸ στοιχεῖο ἢ τὸ ζουῆδιο (*Πολίτου*, Παραδόσεις Α' ἀρ. 496.500 Β' σ. 1115 - 1120, Λαογραφ. Γ' 671). Ὅμοίως μὲ τὸ *ζερβὶ μάτι* σημαδεύεται (Λαογρ. Β' 697).

σαορικῆς μεΐξεως ¹⁾, ε) νὰ ἐνεργοῦν χωρὶς νὰ ὀμιλοῦν (*λουφαχιά*, ἀρ. 19, *μὲ χωρὶς χωρατά*, ἀρ. 24). Κατὰ τινες οὗτοι πρέπει νὰ εἶναι ἀδελφοὶ καὶ δὴ ὁ πρῶτος ²⁾ καὶ ὁ τελευταῖος τῶν ἀδελφῶν (ἀρ. 25) ἢ δίδυμοι (ἀρ. 28), κατ' ἄλλους νὰ εἶναι μονογενεῖς (ἀρ. 1). Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν συμβάλλει καὶ τὸ νὰ εἶναι «*καὶ στῆς θάλασσας τὰ καράβια ἀνεβαστοὶ... νὰ εἶνι περασμένους πὸν τῆ θάλασσα... Ἔμα ξέρ' τῆς θάλασσας τὰ πράματα, θὰ τὸν πάρουν τέτοιουν ἄνθρωπου*». Πολλάκις εἰς τούτους προστίθεται καὶ τρίτον πρόσωπον, ὡς βοηθός.

Μὲ τὴν ταχεῖαν καὶ συνεχῆ περιστροφικὴν κίνησιν τὰ ξύλα περὶ τὰ χεῖλη τῶν ὀπῶν τῶν πασσάλων θερμαίνονται πολὺ. Ἡ ἀναπτυσσομένη θερμοτῆς μετὰ παρέλευσίν μιᾶς ἢ δύο ὥρῶν κατὰ τὸ σημεῖον τῆς τριβῆς ὑπολογίζεται εἰς 232° K ³⁾, ὅταν δὲ φθάσῃ τὸ σημεῖον τῆς πυρακτώσεως, ἀρχίζουσιν τὰ ξύλα νὰ καπνίζουσιν καὶ τότε εἶναι εὐκόλον νὰ μεταδοθῆ πῦρ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εὐφλεκτον ὕλην (*ἴσκαν*), τὴν ὁποίαν κρατοῦν. πλησίον τῆς ὀπῆς. Ἄπ' τὸν πολὺν τὸν τραῦο *κιζνιτζ'* τὸ ξύλο, *χ'νάει νὰ βγάλλ' καπνὸ βάσκ'* αὐτὸς τοῦ κάφ' *κι ἀνάφτ'* (ἀρ. 11). Πρὸς διευκόλυνσιν τούτου εἰς τινες τόπους ἀνοίγουν διὰ λεπτοῦ τρυπάνου ὀπὴν ἐκ τοῦ ἄνω ἄκρου τοῦ πασσάλου μέχρι τῆς μεγάλης ὀπῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιστρέφεται τὸ ἄκρον τοῦ ὀριζοντίου ξύλου, καὶ ρίπτουν ἐντὸς αὐτῆς κόκκους πυρίτιδος (ἀρ. 17. 31). Τοὺς παραγομένους κατόπιν σπινθῆρας εἰς τῶν συνεραζομένων ἀνδρῶν προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ εἰς τὴν εὐφλεκτον ὕλην ἥτοι τὴν ἴσκαν. Ἄφοῦ τοῦτο ἐπιτευχθῆ καὶ ἀναοριπισθῆ φλόξ μὲ τὴν βοήθειαν φρυγάνων ἢ ἀχύρων ἢ ἄλλων προσαναμμάτων, ἀνάπτεται ἡ *καινούργια φωτιά*. Ἡ ἐπιτυχία τώρα γεμίζει τὴν καρδίαν ὄλων ἀπὸ χαρὰν. Ἔμα βγάλ'ν τῆ φωτιά, ἀρχινοῦν, φανάζουσιν, χαίρουσιν *κ' οἱ γι ἄλλ' ὄξου χαίρουσιν σὰν πὸν βγαίν'* Καλὸς Λόγος στὴν ἐκκλησία (ἀρ. 16) *τοῦχαν ὅτι «οὐρανόθεν» ἀνάβ' ἀναβεν ἀπὸ τὸ «ἀνεσπέρου φωτὸς»* (ἀρ. 2) ⁴⁾.

¹⁾ Ἀπὸ τὴν καινούργια φωτιά, ἐνῶ ἀκόμη ἐπικρατεῖ σκότος, ἀνάπτουν τώρα

¹⁾ Περὶ τῆς γυ μ ν ὀ τ η τ ο ς εἰς τοὺς ἀποτροπιαστικὸς καθαρισμοὺς καὶ τὰς μαγικὰς ἐν γένει πράξεις βλ. *Bächtold-Stäubli Handwörterbuch d.d. Abergl.* VI 847 κέ. 877 κ.έ. λ. nackt, καὶ Λαογραφ. Ζ' 491 σημ. 1. Ἄγνεία καὶ τελεία καθαρότης εἶναι ἐπίσης ὄρος πρὸς ἐπιτυχίαν πάσης μαγγανείας· βλ. *Bächtold-Stäubli*, ἐνθ' ἄν. IV, 1291. *Fraser*, G. B³ X 132.

²⁾ Πρβλ. Λαογρ. Γ 495, 2. 3. 664 κέ. Δ' 42,3. 45,2. ³⁾ *Freudenthal*, *Das Feuer* σ. 192.

⁴⁾ Δημῶδεις δοξασίαι περὶ τοῦ πυρὸς ἐν γένει ὑπόκεινται εἰς ὄρκους, ἔξορκισμοὺς καὶ διάφορα ἔθιμα τοῦ λαοῦ. Π. χ.: *Mā tὸν ἄγγελο τῆς φωτιάς* (Κεφαλλ.). *Mā τὰ ἅγια πὸν σηκώνει εὐτὴ ἢ φωτιά* (Ἀπύρανθος Νάξου) κτλ. *Φεύγα, ρουσοῦμπελη, σὲ κνηγᾶ ἢ φωτιά, τὸ σιουρῆρι κί ὁ πυριόβολος*. Προσκύνησις τῆς ἐστίας ὑπὸ τῆς νύμφης, λοιβαὶ οἴνου καὶ ἐλαίου εἰς τὴν ἐστίαν, δεισιδαιμονίαι κλ.: *dèn daveízoun τῆ νύχτα φωτιά' εἶναι ἢ δὲ ν α μ η τοῦ σπιτιοῦ* (Μαυιάκι). Ἄναλόγους δοξασίας καὶ ἔθιμα παρ' ἄλλοις λαοῖς βλ. ἐν *Ebert*, *Reallex d. Vorgesch.* 3, 275 κέ. 277, *Freudenthal*, ἐνθ' ἄν. 53 κέ. 68.

μίαν ἢ δύο μεγάλας πυρᾶς εἰς τὴν ἔξοδον τῆς ὑπογείου διόδου, τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένην (ἀρ. 1) ἢ εἰς κοίλην τινὰ ὁδὸν πλησίον σταυροδρομίου, συσσωρεύοντες πολλὰ φορτώματα ξύλων. Ἡ ἀγέλη, εἰς μερικοὺς τόπους καὶ τὰ ποιμνία τοῦ χωρίου, εὐρίσκονται συνηγμένα εἰς θέσιν κειμένην δυτικῶς τοῦ τόπου τῆς πυρᾶς. Ὅταν καταπέσουν αἱ φλόγες καὶ ἀπλωθῇ ἡ καρβουνιά, τότε μὲ φωνὰς καὶ μὲ ξύλα συνωθοῦν ὅλα τὰ κτήνη, ἀσθενῆ καὶ ὑγιᾶ, ἀναμειξ πρὸς τὴν ὀπὴν ἢ τὴν κοιλότητα τοῦ ἐδάφους. Οὕτω τὰ ζῶα ἀναγκάζονται νὰ διέλθουν ἀπὸ τὴν ὑπόγειον διόδον, ἔξερχόμενα δ' ἐξ αὐτῆς καὶ ἔχοντα ἀπέναντι τὸ σημεῖον τῆς ἀνατολῆς περνοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὴν καρβουνιά ἢ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰς δύο πυρᾶς. Ὁ ἥλιος δὲν ἔχει ἀκόμη ἀνατεῖλη (ἀρ. 1) καὶ πρῶτος ὁ ἀγελαδάρης γυμνὸς πηδᾷ ἐπάνω ἀπὸ τὴν φωτιά καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἀγέλη (ἀρ. 11. 19). Ἔτσι ὑπάρχει ἡ βεβαιότης, ὅτι ἡ ἀσθενεία ἢ μᾶλλον ὁ δαίμων τῆς ἀσθενείας θὰ πέσῃ εἰς τὴν πυρὰν καὶ θὰ καῖ· θὰ *ᾠουμείν' ἢ ἀορώστεια μέσ' σιῆ φωτιά* (ἀρ. 19). Πρὸς ἐκφόβισιν δ' αὐτοῦ καὶ πυροβολοῦν (ἀρ. 5) καὶ θόρυβον προκαλοῦν μέγαν. Ὅτι δὲ ἡ διάβασις τῶν ζώων διὰ τῆς πυρᾶς εἶναι πραγματικὴ, βεβαιώνει αὐτόπτης μάρτυς *χιτυποῦσαν τὰ ζῶα καὶ πηδοῦσαν ᾠοπάν' πὲ νιῆ φωτιά. Καὶ θάμαζα, τί πρᾶμα ἦταν αὐτό. Θὰ τὰ κάψ' τε, βρέ!*, τὸς εἶπα (ἀρ. 29).

Ἐνίστε καὶ μόνος ὁ καπνὸς ὑπολαμβάνεται ἀρκετός, διὰ νὰ ζαλίσῃ καὶ ἐξουθενώσῃ τὸν δαίμονα τῆς ἀσθενείας. Διὰ μεγαλυτέραν ὅμως ἀσφάλειαν καὶ μὲ τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι τὸ πονηρὸν πνεῦμα δυνατὸν νὰ λανθάνῃ κρυπτόμενον εἰς κάποιον ἀπὸ τὰ ζῶα, ἐπιχειρεῖται ὁ καθαρισμὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν χωριστὰ διὰ δαυλοῦ ἀνημμένου ἀπὸ τὴν καινούργια φωτιά¹⁾. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δαιμόνων μόνον ἡ μαγεία ὑπερισχύει, ἐφαρμόζονται καὶ πάλιν μέθοδοι καὶ τρόποι μαγικοί: χρῆσις τῶν δαυλῶν μὲ τ' ἀριστερὸ χέρι, σταύρωμα καὶ λόγοι ἐξορκιστικοὶ (*τί καῖς; — καρὰ γιανίε' καίω ἢ ντέφ ὀλοσὺν* (λ. τ.=νὰ ἐξαλειφθῇ) ἢ ὁ θεὸς γιατρος κ.τ.τ.), ἐνίστε δὲ καὶ σφράγισις τῶν ζώων μὲ καμένο σίδερο, μαγικῶς παρασκευασθὲν (ἀρ. 1. 8. 14). Μόνον δ' ἀφοῦ περάσουν τ' ἀγελάδια καὶ τ' ἄλλα μέγαν ζῶα, περνοῦν εἰς μερικοὺς τόπους διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν καὶ τὰ πρόβατα· καὶ τὰ γίδια καὶ ὄλος ὁ ζῶν πληθυσμὸς τοῦ χωρίου (ἀρ. 1). Διὰ νὰ εἶναι δὲ πληρέστερος ὁ καθαρισμὸς *« τὰ περνοῦν καὶ πὸ νερό* (ἀρ. 1). *Τὸ ἓνα στόμα* (τῆς τρύπας) *γλέπ' στό νερό... περνώντας τὸ πρᾶμα ρίχνεται μέσ' στό νερό... τυχαίν' καὶ βαθὺ καμιά*

¹⁾ Περὶ τοῦ ἀνημμένου δαυλοῦ καὶ τοῦ πυρὸς ἐν γένει εἰς τὰς πρὸς ἀποδιοπόμψην δαιμονικῶν ὄντων πράξεις καὶ τοὺς καθαρισμοὺς βλ. *N. Γ. Πολίτου*, Παραδ. Β' σ. 1315 κέ. *W. Blackman*, *The magical and ceremonial uses of fire in Folk-Lore* τ. 26 (1916) 359-365, *H. Freudenthal*, *Das Feuer* σ. 2 κέ. *Bächtold-Stäubli*, *Handwörterb. d. Aberggl.* II 1111 1400 λ. *Fackel, Feuer*.

φορά, ένα ζνάρ νερό (άρ. 3). Ἐνίοτε καὶ ἀπλοῦς ραντισμὸς μὲ νερὸ ἀρκεῖ (άρ. 4).¹⁾

Εἰς τὰ νότια τῆς Θράκης (Τριφύλλιον, Κιουπλί, Φεραί) ἐπακολουθεῖ καὶ ἄλλη μαγικὴ συνήθεια. Ἐν χοιρίδιον, ἀφοῦ ἀλειφθῆ καλῶς μὲ πίσσαν²⁾, ἀνάπτεται ἀπὸ τὴν καινούργια φωτιά καὶ ἀφίνεται ἐλεύθερον νὰ τρέχη ἀναμέσον τῆς ἀγέλης, ἕως οὔτου καταπέση γενόμενον παρανάλωμα τοῦ πυρὸς (άρ. 1. 2. 31). Τὸ ταλαίπωρον ζῶον καίεται ζωντανὸν ἀπὸ τὴν λαίμαργον φλόγα τῆς πίσης, διὰ νὰ καῆ μαζί ὁ δαίμων τῆς ἀσθeneίας, ποῦ πιστεύεται ἐνοικῶν εἰς τὰ ἀσθενοῦντα ζῶα τοῦ χωρίου³⁾.

Συγχρόνως τὸ χοιρίδιον χρησιμεύει καὶ ὡς σκεῦος καθαρισμοῦ ὡς δηλ. ὁ σπόγγος, μὲ τὸν ὁποῖον καθαρίζομεν τὴν τράπεζαν, ἀπορροφᾷ πάντα ρύπον τῆς τραπέζης, οὕτω καὶ τὸ ζῶον αὐτὸ περιφερόμενον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγέλης περισυνάγει τὸ μίασμα, τὸ διακεχυμένον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· διότι ἐνδέχεται τὸ πονηρὸν πνεῦμα νὰ λανθάνη ποῦ κατὰ γῆς ἐκπεσὸν ἐκ τῆς ἀγέλης. Δι' αὐτὸ τὸ χοιρίδιον, ὡς φορεὺς πλέον καὶ ἐνσάρκωσις τῆς ἀσθeneίας, δὲν πρέπει νὰ παραμείνῃ ἐκτεθειμένον εἰς βορὰν τῶν κυνῶν (λυσσιάζουν ὕστερα τὰ σκυλιά, ἀρ. 1), ἀλλ' ἀφανίζεται θιπτόμενον βαθέως εἰς τὴν γῆν⁴⁾.

Εἰς τὸ Κιουπλί ὅμως, ἴσως δὲ καὶ ἄλλαχοῦ, τὸ χοιρίδιον, ἐνῶ ἀκόμη εὐρίσκεται ὑπὸ τὰς φλόγας, χρησιμεύει διὰ νὰ χοιροῦν δι' αὐτοῦ ὄλα τὰ ζῶα τῆς ἀγέλης, ἐμβαπτομένου τοῦ δαυλοῦ εἰς τὴν μάζαν τούτου. Ἡ ἐξήγησις, τὴν ὁποῖαν ὁ γέρον Παπάζογλου δίδει, ὅτι δηλαδὴ *τοῦχαν ὡς μύρον, ὡς ἱερὸ ἕνα πρᾶγμα* καὶ μ' αὐτὸ τὰ χοιροῦσαν, τὰ μύρωναν τὰ ζῶα πρὸς καθαγιασμὸν (άρ. 2) δὲν ἀπέχει, ὡς φαίνε-

¹⁾ Τὸ νερὸ ποῦ τρέχει ἀποτελεῖ φραγμὸν ἀδιάβατον εἰς τὰς ἀσθeneίας καὶ τὰ ξωτικά (Λαογρ. Ζ' 496 σημ. 7), ὁ δὲ ραντισμὸς, ὡς καὶ ἡ ἔκχυσις ὕδατος κατὰ τὰς κηδεῖας, σκοπεῖ τὸν καθαρισμὸν τοῦ μιάσματος. Πρβλ. Λαογρ. Ε 647, 4 *ἂν εἶναι εὐκόλο, νὰ περᾶσῃ ὁ τοσπᾶνος μὲ τὰ πρόβατα ἀπὸ κανένα ρέμα.*

²⁾ Περὶ τῆς ἀποτροπιαστικῆς δυνάμεως, τῆς ἀποδιδομένης καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὴν πίσσαν, βλ. Λαογρ. Ζ' 493 σημ. 1.

³⁾ Περὶ τῆς συνηθείας ἐν γένει νὰ καίεται ἢ νὰ θάπτεται ἐν μόνον ζῶον ζωντανὸν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ σωθῆ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀγέλης βλ. τὰ σημειωθέντα εἰς τὰς Παραδόσεις περὶ ἀσθeneiῶν ἐν Λαογρ. Ζ' σ. 510 κέ. ὅπου καὶ παραπομπαί εἰς ἀναλόγους συνηθείας ἄλλων λαῶν. Πρόσθετος *H. Freudenthal, Das Feuer* 213 κέ. Πρβλ. *κάρφωμα* ἑνὸς ἐκ τῶν πασχόντων προβάτων μ' ἕνα ἄβαλο καρφί σ' ἕνα σταυροδρόμι, διὰ νὰ σωθοῦν τὰ λοιπὰ ἀπὸ τὸν τρισκατάρατο ποῦ γίνεται σὰν *ἄσπρο ζαγάρι* καὶ τὰ μαρκαλαί (Λαογρ. Ε 647,4). Ὅτι ἡ καῦσις ἀρρωστημένων ζώων ἔχει τὴν ἔννοιαν οὐχὶ θυσίας πρὸς τὸν δαίμονα τῆς ἀσθeneίας, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ φόνου αὐτοῦ τούτου τοῦ δαίμονος διὰ τῆς παμφάγου δυνάμεως τοῦ πυρὸς βλ. *Freudenthal*, ἐνθ' ἄν. σ. 216. Περὶ συνδυασμοῦ πυρᾶς καὶ ὀλοκαυτώματος βλ. *W. Liungman*, ἐνθ' ἄν. 480 κέ.

⁴⁾ Περὶ ζώων χρησιμευόντων εἰς ἀποδιοπόμπησιν τοῦ κακοῦ καὶ περὶ καθαρμάτων ἐν γένει βλ. τὰ σημειωθέντα ὑπ' ἐμοῦ ἐν Λαογρ. Ζ' σ. 507 - 512 καὶ *W. Liungman*, ἐνθ' ἄν. Teil I 1937 (FFC 118) σελ. 62 - 66.

ται, τοῦ ὀρθοῦ. Διότι εἰς τὴν προᾶξιν αὐτὴν ὑπόκειται πιθανῶς ἡ πίστις, ὅτι τὸ καιόμενον ζῶον, καθαρθὲν διὰ τῆς θεραπευτικῆς δυνάμεως τοῦ πυρός, ἐνεργεῖ ὡς μέσον καθαροῦ ἢ ὡς ἰατρικὸν ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων ζώων τῆς ἀγέλης¹⁾. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ φωτιά ξιδῶ λέγεται *γουρουνήσια φωτιά*.

Τέλος συντελεστικός διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς ἀσθενείας εἶναι καὶ ὁ καπνός, ὅταν ἀναφθῶν ὀλόγυρα εἰς τὴν μάνδραν τοῦ ποιμνίου φωτιᾶς ἀπὸ πιξάρι: *κεῖνος ὁ καπνός εἶναι πικρὸς καὶ εἶναι γιαιτρικὸ γιὰ τὴν ἀρρώστεια αὐτὴ* (ἀρ. 21)²⁾. Οὕτω σχηματίζεται μαγικὸς κύκλος, ἀποφράσσω εἰς τὸν δαίμονα τῆς ἀσθενείας τὴν εἴσοδον εἰς τὸ χωρίον³⁾. Ὁ μαγικὸς δ' αὐτὸς φραγμὸς εἰς τὸ χωρίον Μπροντίβο (ἀρ. 30) δημιουργεῖται διὰ τῆς περιαιγωγῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων περὶ τὸ χωρίον⁴⁾. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν λείπουν καὶ τὰ διαβάσματα καὶ τ' ἄλλα ἀγκά: *πάδες ἀπὸν τρία χουργιά νὰ διαβάσων τοῦ Μόδεστου τὴ φυλλάδα* (ἀρ. 1. 14). Ὡς γνωστόν, ὁ Μόδεστος εἶναι ὁ προστάτης ἅγιος τῶν ἀροτριώντων κτηνῶν. Σύμφωνα δὲ μὲ τὴν κοινὴν πίστιν, ὅτι τῶν ἀλλογλώσσων καὶ ἀλλοθρήσκων ἡ μαγικὴ τέχνη εἶναι τελειότερα⁵⁾, γίνεται πολλαχοῦ προσφυγὴ εἰς τὰ διαβάσματα καὶ τὰς μαγγανείας Τούρκων *χοτζάδων γιὰ νὰ πάψῃ ἡ ἀρρωστειὰ* (ἀρ. 5. 8).

Ὡς τελευταία προᾶξις εἰς τὴν δεισιδαίμονα αὐτὴν συνήθειαν ἀκολουθεῖ γενικὸς καθαρισμὸς τῶν στάβλων καὶ θυμιάσις αὐτῶν, καῦσις τῶν ἀπερριμμένων κερμάτων κλ. (ἀρ. 1).

¹⁾ Ὁμοίως ὡς ἰατρικὸν κατὰ ἐπιδημικῶν νόσων τῶν ζώων ἐχρησίμευεν ἐν Γερμανίᾳ ἡ κόνις, εἰς τὴν ὁποίαν μετεβάλλετο ἐν ἑκ τῶν νοσοῦντων ζώων, καιόμενον ἐντὸς κλιβάνου, καὶ ἡ ὁποία ἀνεμιγγύετο κατόπιν εἰς τὴν τροφήν τῶν ζώων. Τὰ ὑπολείμματα αὐτοῦ καὶ ἡ τέφρα, ὡς καθαρθέντα καὶ θεραπευθέντα διὰ τοῦ νέου πυρός, ἔχουν καὶ ἀποτρεπτικὴν δυνάμιν κατὰ τοῦ κακοῦ (*Freudenthal, Das Feuer* 214. 215).

²⁾ Περὶ ἀποτροπῆς δαιμονίων διὰ δυσώδους καπνοῦ βλ. *N. Γ. Πολίτου, Παραδ. Β' 1233, II. Freudenthal, Das Feuer* 112 κέ. *Bächtold - Stäubli, Handwört. VII 524*.

³⁾ Ὁμοίον μαγικὸν φραγμὸν παρὰ Σλοβένους βλ. παρὰ *Frazer, G. B.³ X 281*.

⁴⁾ Πρβλ. τὸ σταύρωμα τῶν τεσσάρων ἄκρων τοῦ χωρίου διὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων εἰς τὸ γειτονικὸν Κωστί (*A. Χουρμουζιάδου, Περὶ τῶν ἀναστεναρίων ἐν Φιλοθέου Βρυεννίου, Ἐκθεσις τῆς καταστάσεως τῆς Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1873 σ. 17*). Πρβλ. *N. Γ. Πολίτου, Παραδ. Α' σ. 315 ἀρ. 563*. Περὶ μαγικοῦ κύκλου, δημιουργουμένου διὰ περισοχονισμού, περιφερικῆς ἀροτριάσεως, περιαιγωγῆς τῶν ἱερῶν καὶ διαφόρων ἄλλων τρόπων βλ. *Γ. Α. Μέγα, Παραδ. περὶ ἀσθενειῶν ἀρ. 11 - 15* καὶ τὰς σημειώσεις ἐν *Λαογρ. Ζ σ. 471 - 5. 480 κέ. 492 κέ. 495 κέ. 506 καὶ 514 κέ.* Ἐνίοτε καὶ δύο ἢ πλείονες τύποι τοῦ μαγικοῦ φραγμοῦ συνεννοῦνται πρὸς ἐπίτευξιν μεγαλυτέρας δραστικότητος. Κλειδῶμα καὶ περιζῶσιν τοῦ χωρίου καὶ ἀκολουθῶς δίοδον ὅλων τῶν κατοίκων δι' ὑπογείου ὁπῆς καὶ μεταξὺ δύο πυρῶν, τὰς ὁποίας ἤναψαν διὰ τριβῆς ξηρῶν ξύλων παρὰ Σέρβοις, βλ. ἐν *Frazer G.B.³ X 282 κέ.* Πρβλ. *Bächtold - Stäubli, Handwört. d. Abergl. VI 847 λ. nackt*.

⁵⁾ Βλ. *Λαογρ. Θ, 1926, 6 σημ. 4*.

Ἡ ἀσθένεια, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ζητοῦν οἱ Θροῶνες ἀγρόται μὲ τοὺς μαγικοὺς αὐτοὺς τρόπους ν' ἀπαλλάξουν τὰ ζῶα των, προπάντων τὰ μεγάλα (βοῦς, ἄλογα, χοίρους κλ.) λέγεται μὲ τουρκικὴν λέξιν κατὰ γιάνικ' ἢ γιανὶ καρῶς¹⁾, εἶναι δ' αὕτη ἡ λοιμώδης νόσος τῶν ζῶων, ὁ ἄνθραξ.

Κατὰ τὴν φράσιν τῶν χωρικῶν φωτιά καίει τὸ γελάδ' σαπαίν' καὶ γένηται μαῦρο . . . Τὸ αἷμα τ' νιρὸ γένει (ἄρ. 8). "Όταν θὰ πάρ'ς τὸ πετοὶ τ', θὰ ἔχ' ἕνα κομμάτ' μαῦρο κρέας ἀπάνου στὰ πσινά, σὴ νουρά, σὰ νὰ εἶναι χτυπημένο . . . τὸ μαυρίζ' τὸ γιόμα τ', τὸ σαπίζ' (ἄρ. 3)· τὸ πνίγ' τὸ γαῖμα καὶ φοφάει (ἄρ. 14).

Αἱ σχετικαὶ μὲ τὸ αἷτιον τῆς ἀσθενείας δοξασίαι δὲν διατυπώνονται εἰς ὅλας τὰς καταχωρηθεῖσας ἀφηγήσεις σαφῶς. Συνήθως τὸ αἷτιον ἀγνοεῖται ἢ ἀναζητεῖται εἰς φυσικὰς ἐπηρείας: πὸ τίς ζέσις εἶναι; πὸ τὸν ἀέρα εἶναι; πὸ τίς βροχὲς εἶναι; Παραπάν' πὸ τίς ζέσις εἶναι (ἄρ. 15). Δὲν λείπουν ὅμως καὶ αἱ σαφεῖς διαγνώσεις τοῦ αἷτιου: ἄξαφνα ἔρχεται τὸ κακό. Ἀπὸ βρονκόλακα μᾶς φαίνεται αὐτὸς ὁ πάθος . . . Πααίν' στὰ πράματα καὶ τὰ φουφάει (ἄρ. 13).

Κατὰ τὰς κράτους καὶ ἐν Θροῶνι δοξασίας ὁ βρικόλακας προέρχεται εἴτε ἀπὸ νεκρὸν ποὺ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ κοινωήσουν εἴτε ἀπὸ βρέφος, ἀποθανὸν ἀβάπτιστον (ἄρ. 1. 22). Οἱ ποιμενικοὶ δαίμονες δηλονότι ἐταυτίσθησαν ἐδῶ ὀλοσχερῶς πρὸς τοὺς βρικόλακας, ὡς καὶ ἐν Μακεδονίᾳ²⁾. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὗτοι συνταυτίζονται πρὸς τὸν διάβολον, τὸν αἷτιον ἀσθενειῶν, καὶ δὴ τῶν αἰφνιδίων, ὅστις παριστάνεται καὶ ὡς ἄνεμος ἢ καπνός³⁾, καὶ ἡ καινούργια φωτιά, ποὺ ἀνάπτει πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ, λέγεται καὶ διαβολοφωτιά (ἄρ. 22.24.26.29) ἢ διαβολόσια (ἄρ. 33) ἢ ἀνεμοφωτιά ἢ διαβολάνεμος (ἄρ. 26).

Εἰς τὰ παρὰ τὴν Ἀγαθούπολιν χωρία Κωστί καὶ Μπροντίβο τὸ δαιμόνιον, εἰς τὸ ὁποῖον μετατρέπεται τὸ ἀβάπτιστον νεκρὸν βρέφος λέγεται σμερδάκι ἢ γούστρελος, ἐπιφαίνεται δὲ « ὡς ἄσκος μέλας, πλήρης αἵματος⁴⁾ ». Δὲν διαφέρει δηλαδὴ κατ' ὄνομα καὶ ὄψιν ἀπὸ τὸ χαμοδράκι ἢ σμερδάκι τῶν ἀρκαδικῶν παραδόσεων, κατὰ τὰς ὁποίας παιδία, θνήσκοντα ἀβάπτιστα, γίνονται σμερδάκια καὶ βλάπτουν τὰ βοσκήματα⁵⁾, ἐπιφαίνονται δὲ ὡς φλόγια ἢ ὡς φωτιά.

¹⁾ Πρὸβλ. τὴν Ποντιακὴν κατάραν: *Νὰ τρώῃ σε ὁ Γουρζουλᾶς* (τ.ἔ. ἢ Πανοῦκλα) *κι ὁ μαῦρον ὁ Γιανίκαρας* (Δέφνερ Μ. Γλωσσ. Τραπεζουντιακῶν (ἀνέκδ) ἐν λ. γουρζουλᾶς.

²⁾ *Abbot*, Mac. Folklore 221. Συνταυτίσιν τῶν ποιμενικῶν δαιμόνων καὶ πρὸς τοὺς καλλικαντζάρους βλ. ἐν Λαογρ. Β 478 - 9 καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ. Β, 1313 κέ.

³⁾ Περὶ τῆς παραστάσεως τοῦ διαβόλου ὡς ἀνέμου ἢ καπνοῦ βλ. Λαογρ. Ζ 482.

⁴⁾ *Α. Χουρμουζιάδης*, ἐνθ' ἀν. σ. 17.

⁵⁾ Περὶ τῶν ὀνομάτων, τῶν μορφῶν καὶ τῆς ἐπηρείας τοῦ ποιμενικοῦ τούτου δαίμονος, ὡς καὶ περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποτροπῆς αὐτοῦ, βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις ἀρ. 560 - 578.

Ἐνδιαφέροντα εἶναι ἰδίᾳ ὅσα περὶ τῆς γενέσεως τοῦ δαιμονίου τούτου καὶ τῆς ἐπηρεΐας αὐτοῦ ἐπὶ τὰ βοσκήματα παραδίδει ἡ ἐκ Λαδιᾶς διήγησις (ἀρ. 3). Κατὰ ταύτην *γιανὶ καρὰ ἀπὸ Τοῦρκο γένεται, κι ἀπὸ σκυλὶ γένεται*. Ὡς γνωστόν, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀλλοφύλων κατὰ τὰς δημώδεις δοξασίας, ἐπανερχόμεναι μετὰ θάνατον, λαμβάνουν τὴν μορφήν κυνός, ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ μορφήν κυνός ἐπιφαίνονται καὶ οἱ ποιμενικοὶ δαίμονες, διὰ τοῦτο συγγέονται ἐνίοτε πρὸς τούτους καὶ λέγονται ἐπίσης σμερδάκια ¹⁾).

Ἡ δοξασία περὶ γενέσεως τοῦ ποιμενικοῦ δαίμονος ἀπὸ σκύλον ἢ ἀπὸ γάταν φαίνεται ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὰ φλόγια, τὰ ὁποῖα ἐπιφαίνονται εἰς ἐλώδεις τόπους ἢ νεκροταφεῖα ἢ τόπους, ὅπου ἀπόκεινται πτώματα ζώων, καὶ τὰ ὁποῖα ἐν Γορτυνίᾳ κ.ἄ. καλοῦνται *χαμοδράκια* ²⁾. Ἴδου ἡ ἐξήγησις κατὰ τὸν ἄνθρωπον τοῦ λαοῦ: *ἀπὸ κεφάλ' ἕνας μυαλὸς γκουτλάει μέσ' στὸ νερό, σὲ κἀνα μπατάκ', φουσκών'... ζωντανεύει, φωτιά γένεται... γένεται ἕνα θερίο, πετάει στὸν ἀέρα, γένεται ἄερας ὕστερα. Τὸ θερίο αὐτὸ ἐπιβαίνει ἐπὶ τὰ βοσκήματα καὶ ἀπομυζᾷ τὸ αἷμα τῶν· τὸ πρᾶμα πὺν θὰ τὸ βυζιάξ' ἀπ' τὴ ζερβιά τὴ μεριά τὸ μανρίζ', τὸ γιόμα τ' τὸ σαπίζ', σὲ εἰκοστέσσερς δὲ βαστάει... Δὲν ἔχ' πλιὰ γιόμα, γένεται νερό* (ἀρ. 3· πρβλ. ἀρ. 8) ³⁾.

Ἡ χοῆσις τῆς καινούργιας φωτιάς πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κακοποιούργου τὰς ἀγέλας δαίμονος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς γενομένης ἐρεῦνης, εἶναι διαδεδομένη καθ' ὅλην τὴν Θράκην, νότιον καὶ βόρειον, συνηθίζεται δὲ ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ Βουλγάρων κατοίκων αὐτῆς (ἀρ. 4.28.29).

καὶ τὰς σχετικὰς σημειώσεις τ. Β' σ. 1211 κέ. Ἴδου τί διηγείται μιὰ γραῖα γιδβοσκοῦ ἀπὸ τὴν Ἀπύρανθο τῆς Νάξου γιὰ τὴν *σπλήνα* (ἔτσι λένε ἐκεῖ τὸν ἄνθρακα τῶν ζώων) πὺν ἔπεσε στὸ κοπάδι τῆς. «... Εἰσὲ καιρό, τοῦ Δημήτρη τοῦ Νικολάκη, μουρὲ Ιάννη, μὰ τὰ ἄγια, πὺν σηκώνει εὐτὴ ἡ φωτιά, κι' ἄ δὲν ἐχάσασι ἑκατὸ κεφάλια...» «... Μὰ 'φτὴ ἡ σπλήνα, ὁ Θεὸς νὰ βλέπη, τὴν ἔχουσε πολλοὶ θωρησμένη. ἴνετα σκύλλος, δαμάλι, βούδι, τράος, πιὸ μεγάλος ἂ 'τσοὶ τράοι. Καὶ δὲ σκοτώνεται, λέει, κιόλα. Ἰὰ νὰ πολεμήση κανεὶς νὰ τὴ σκοτώση, θὰ σκοτωθῆ ἑκεῖνος. Ἀφέτης μου τὴν εἶδε μιὰ χρονιά στοῦ Καρκαλάκη τὰ γκρεμνὰ κι' ἐπάαινε τὸ θυργιάδι-θυργιάδι κάτω σ' ἕνα βοννό, πούττονε δέκα σκονιά στὸ ὕψος. Λέει «Μουρὲ πῶς ἐδιάη ἀὸ δαμάλι ἐκεῖνο 'κεῖ;! » Κι' ὕστερά 'κουσε μιὰ μουγαλισμαθιά τοῦ δαμαλιοῦ «Μμ μμ...» καὶ τὴν ἄλλην ἡμέρα σκα'σασι δέκα κεφάλια. Φαίνεται μο' δά, πῶς γιὰ νὰ τὸ δῶ 'ὠ θ' ἀπομείνω κεῖ σατά μου, ρέ 'ιάννη». Συλλογὴ Διαλεχτῆς Ζευγώλη, Ἰστ. Λεξ. ἀρ. 571 σ. 438 καὶ 459.

¹⁾ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Β' 1237.

²⁾ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ. Β' 1223 σημ. 2.

³⁾ Περὶ τῶν συμπτωμάτων τῆς νόσου βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ. Α' ἀρ. 563. 567. 569 578, τ. Β' 1216 κ.έ. Ὅτι καὶ οἱ βρικόλακες πᾶνε καὶ βυζαίνουν τις γίδες βλ. αὐτόθι ἀριθ. 941. (Σάμου).

Δυστυχῶς αἱ εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ἐξ ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν ἔχομεν εἶναι ἑλλιπεῖς. Καθ' ὅσον ὅμως δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐξ ἀνακοινώσεων τινων (ἀρ. 34 καὶ 35) τὸ ἀνάμμα τῆς καινούργιας φωτιάς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ τρυποπέρασμα συνηθίζεται καὶ ὑπὸ τῶν ποιμένων τῆς Δυτ. καὶ κεντρικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Αἰτωλίας. Ἐν Αἰτωλίᾳ, κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ μακ. Δ. Λουκοπούλου, ἡ φωτιά αὐτὴ λέγεται *ξυλοφωτιά* (ἀρ. 35). Εἰς τὸ πνεῦμα δηλ. τῶν Αἰτωλῶν ποιμένων προσέπιπτεν ὡς ἐκπληκτικόν, ὅτι ἡ φωτιά παρήγετο ἀπὸ τὴν τριβὴν τῶν ξύλων καὶ ἐκ τούτου ἐκάλεσαν τὴν ὄλην συνήθειαν ξυλοφωτιά. Κατὰ τὰς εἰδήσεις ὅμως ποὺ συνέλεξεν ὁ καθηγητὴς Κ. Ρωμαῖος, ἡ ξυλοφωτιά καὶ τὸ τρυποπέρασμα γίνονται ἐκεῖ καὶ πρὸς ἴασις ἀσθενῶν ἀνθρώπων¹⁾.

Διὰ τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν ἔχομεν τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ καθηγητοῦ Georg Eckert, ὅστις περιέγραψε τὰς συνήθειάς τῶν Γιουρούκων, τῶν κατοικούντων πρὸ τοῦ 1923 εἰς Πελεκλί τῆς δυτ. Χαλκιδικῆς. «Εἰς καιρὸν ἐπιζωσιῶν, λέγει, παρήγον πῦρ εἰς ἓνα σταυροδρόμι διὰ τριβῆς δύο ξύλων διαφόρου σκληρότητος. Μεθ' ὃ ἤναπτον δύο μεγάλας πυράς, διὰ μέσου τῶν ὁποίων διεπεραιούτο ἡ ἀγέλη. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις συνήθιζον νὰ θάπτουν πρὸ τοῦ κατωφλίου τοῦ στάβλου ἓνα ζωντανὸν χοῖρον. Χοίρους παρελάμβανον ὁμοῦ καὶ κατὰ τὰς ἐτησίαις ἐξόδους των εἰς τὴν Ροδόπην, οἱ ὁποῖοι ἔμελλον ν' ἀποτρέψουν ἀπὸ τὴν ἀγέλην κάθε ἐπαπειλοῦσαν ἀσθένειαν»²⁾. Εἶναι πιθανόν, ὅτι αἱ συνήθειαι αὗται δὲν ἦσαν ἴδιαι μόνον τῶν Γιουρούκων, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς.

¹⁾ Ἐνδιαφέρουσα ἴδιὰ εἶναι ἡ δεισιδαίμων αὕτη συνήθεια ἐν τῇ Δυτ. Μακεδο-

¹⁾ Κ. Ρωμαῖος, Τὸ Ἁγιολίθαρο, Ἦπειρος. Χρον. 6 (1931) 287. Παραθέτω τὴν διήγησιν τῆς Λάμπρυνας, ἀπὸ τὸ Κεφαλόβρυσο τῆς Αἰτωλίας, διὰ τοὺς μαγικοὺς τρόπους, με τοὺς ὁποίους ἐνεργεῖται τὸ τρυποπέρασμα: «Τὸ κακὸ πάλι τῆς Βασίλωσ τῆς Πρεβεζιάνας δὲ ματάγινε. Αὐτήν' ἡ μαύρη ἔντισε, πειράχτη μαθὲ ἀπὸ ἀερικά, ζουρλάθη. Τί γιατρούς, τί στόν Προουδὸ τὴν πήγανε, πούθενά νὰ ἰδῆ τὴν ὄγειά της. "Υοσεθ' ἀπὸ χρόνια ἔγινε με τὸ τρυποπέρασμα. Τὴν πήραν ἐφτὰ νομάτοι, τέσσερες ἄντρες ἀρματωμένοι καὶ τρεῖς γυναῖκες, καὶ τραύηξαν περῶνιας τὰ μεσάνυχτα στόν ἔρημο, πὸν νὰ μὴ λαλήη κόκκοτος. Οἱ γυναῖκες πήραν μαζί τ'ς μιὰ χελώνα, τριχες ἀπὸ κατάρμαρο γουρούνη, φτερά ἀπὸ κόττα ἀσημάδη καὶ πάτους ἀπὸ παπούτσια, ἀποφόρια. Στὸ δρόμο ἄκονγαν σκουζμό, ποδοβολῆ ἀπὸ ἄλογα, ἦτανε τρισκαταραταῖοι. Οἱ ἄντρες νιουφέκισαν με τὸ ξερβὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου καὶ στὴ μέση. "Αμα φτάσαν στόν τόπο, εἶχαν σκαμμένα ἀπὸ τὴν ἡμέρα σ' ἓναν ὄχτο τὴν τρῶπα, κάβαρ πρῶτα τὰ πράματα καὶ πέρασε ἡ Βασίλω ὀλόγδυτη μέσα ἀπὸ τὴ γῆς. Στὴν ἄλλη μεριά τὴν ἔντισαν με ἄλλα ροῦχα καὶ φευγούλα. . . Στὴ διήγησιν τῆς Λάμπρυνας ἐπρόσθεσεν ὁ ἄντρας της, ὅτι τὴ φωτιά αὐτὴ δὲν τὴν ἀνάβουν ἔτσι με σπύρτα, ἀλλὰ τριβόντας τὸ ἓνα ξύλο με τὸ ἄλλο καὶ τὴ λὲν ξυλοφωτιά, καὶ ὅτι καὶ στὸ Δραχμάνι, στὴν Ἑλλάτεια, περῶν τοὺς ἄρρωστους ἀπὸ μιὰ τρῶπα, πὸν τὴν λὲν Στοιχειό».

²⁾ Georg Eckert, Die Jürükien in Zentral - Mazedonien. Buletinul Institutului Român din Sofia. Anul I (1941), Nr. 2. Bukarest 1942, σελ. 565 - 566.

νία διὰ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον προμηθεύονται τὰ ξύλα, τὰ χρησιμεύοντα εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ νέου πυρός, ὡς καὶ δι' ἄλλας τινὰς ἐνεργείας: ξύλο ἀγριοκερασιάς¹⁾ ποὺ ἐμεγάλωσεν εἰς ἀπάτητο μέρος, ὅπου δὲν ἀκούγεται πετεινός, νὰ ἔχη κοπῆ τὴν Μεγ. Πέμπτην ἀπὸ ἄνθρωπον καθαρὸν (νὰ μὴν ἔχη σμιχτιῆ μὲ γυναικα), ἀριστερόχειρα, καὶ νὰ ἔχη λειτουργηθῆ ἐπὶ 40 ἡμέρας εἰς τὴν ἐκκλησίαν· τὰ πρόβατα, ἀφοῦ διαβοῦν διὰ τῆς πυρᾶς, θὰ ὀδηγῶνται βιαστικῶς καὶ ὑποχρεωτικῶς καὶ νὰ μὴ γυρῶσ' νὰ κοιτάξῃ πίσω ὁ τζομπᾶνος (ἀρ. 34)²⁾.

Πέρασμα τῶν ζώων ἀπὸ φωτιά (ὄχι καινούργια) ἀναφέρεται καὶ ἐκ Χούνης τῆς Εὐρυτανίας. Ἔμα ἀκοιστῆ ἀρρώστεια ὅ' ἄλλο χωριὸ κοντά, παγαίν'ν σὲ βαρκὸ (μέρος ὑγρό, ἐλώδες) κι ἀνάφνε φωτιά, μεγάλ' φωτιά. Ὅστερα μαζών'ν τὰ πράματα οὔλα, τὰ σαλαγᾶνε καὶ περᾶνε οὔλα πουμέσ' ἀπ' τὴ φωτιά κ' ἔτσ' δὲν τὰ κολάει ἢ ἀρρώστεια³⁾. (Στὸ βαρκὸ πᾶνάνε, γιά' νὰ πέρῃ ἢ ἀρρώστεια ἐκεῖ, στὸ βαρκὸ. Τὸ βαρκὸ ἔχ' πάντα ἀρρώστειες, εἶναι μέρος ποὺ ἀρρουσταίει κανεῖς⁴⁾).

Τέλος χρῆσις τοῦ πυρός ἐγένετο πρὸς ἴασις καχεκτικῶν παιδιῶν διὰ περιφορᾶς αὐτῶν περὶ τὴν ἐστίαν ἢ διαβιβάσεως ὑπεράνω τοῦ πυρός, τηρουμένων τῶν ἀπαραιτήτων στοιχείων πρὸς ἐπιτυχίαν τοιαύτης μαγανείας, ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς ἑλληνικῆς Ἀγχιάλου εἰς τὰ δυτικά παρᾶλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου. « Στὴν Ἀχελώ,

¹⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ καθηγητοῦ Μ. Καλινδέρη εἰς τὸ μοναστήρι τῆς Ζάμπορτας (ἐπαρχ. Κοζάνης) ἔχουν εἰδικὰ ξύλα ἀπὸ ἀγριοκερασιά, στεγνὰ ἀπὸ χρόνια· πηγαίνουν οἱ χωρικοὶ καὶ τὰ παίρνουν καὶ τὰ τρίβουν. Καὶ στὴν Κάλιανη καὶ στὸ Χτένι (Χάσια) καὶ στὰ Βέντζια ἀνάβουν τὴ νύχτα τέτοια φωτιά μὲ ἴσκα. Πρὸς ἀποδιοπόμπην τῶν καλλικαντζάρων κατὰ τὸ δωδεκαήμερον εἰς τὴν Ἡπειρον, Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν τίθεται εἰς τὴν ἐστίαν ἀγριοκερασιά (Πολίτου, Παραδ. Α' ἀρ. 623, Β' 1315 σημ. 2).

²⁾ Ἄστροφα. Περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης καὶ παγκοίνου ταύτης δεισιδαιμονίας βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ. Β' 93, 142, 143. Πρβλ. Λαογρ. Ε' 615, 1, Σ' 126.

³⁾ Πρβλ. ὅμοιον πέρασμα ποιμνίων καὶ ποιμένων διὰ πυρᾶς κατὰ τὰ Parilia τῆς Ρώμης τὴν 21 Ἀπριλίου πρὸς καθαρόν (*Wissowa, Religion d. Römer.* 200).

⁴⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ γυμνασιάρχου Γ. Ἐμμανουήλ, ἀκούσαντος παρὰ Σπ. Ἐμμανουήλ (1922). Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ αὐτοῦ ἐν Χούνη τῆς Εὐρυτανίας ἔμα ἀρρωστήσουν μεγάλα ζῶα — βόδια, γαῖδουρία, ὅ'τ' εἶναι — ἀπ' ὅ,τ' ἀρρώστεια καὶ νὰ 'ναι, φκιάνουν τρεῖς κερῖα, ποὺ παριστᾶνε τὸ τρίμορφο τῆς Ἐκκλησίας (Χριστός, Παναῖα, Ἀηγιάν'ς Προδρόμος), τ' ἀνάφτ' ἕνας μέσα σ'ν ἐκκλησιὰ ἄκριτος (χωρὶς νὰ μιλήσ'') ὅστερα βγαίν' ὄξον κ' ἔρχεται τρεῖς γυροβουλίες ν' ἐκκλησιὰ μαζὶ μὲ τ' ἀρρωστα τὰ πράματα ἀρχίλ' ἀπ' τ' ἠηδῆμα κ' ἐκεῖ τελειών', χωρὶς νὰ μιλήσ' καθόλου. Ὅστερα φενύ' μαζὶ μὲ τὰ ζῶα κ' ἔτσ' περάει ἢ ἀρρώστεια. Ὅμοίαν συνήθειαν τῶν Καλαβρυτινῶν βλ. ἐν Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ. Α' ἀρ. 566. Ἐπίσης ἐν Ἡπειρῷ «τὰ ζῶα, ὄντας ἀρρωσταίνου, καλὰ εἶναι νὰ τὰ φέρουν τρεῖς φορὲς γύρω στὴν ἐκκλησιὰ (ΛΑ 36, 312, 13α). Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὰ ζῶα τίθενται ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἁγίου τῆς ἐκκλησίας. Ὅμοιον γύρισμα βλ. εἰς Κ. Ρωμαίων, Τὸ Ἄγιολίθαρο, Ἡπειρ. Χρον. 6, 285, 287.

ἅμα κακοπάθῃ τὸ παιδί — κακόπαθε, λέγαμε, ἀπὸ ἀγέρας — εἴτε γιὰ ἀϋπνία εἴτε γιὰ ἄλλ' ἀσθένεια, ἀνάβουν τὰ δαυλιὰ στὸ παραγών', τὰ τραυῶν λιγάκ' μπρὸς τὰ δαυλιὰ, ὥστε νὰ ᾗ λιγάκ' μέρος νὰ περνᾷ ἀπὸ πίσω τὸ παιδί. Παίρνουν κι ἀπὸ τρία σταυροδρομία δ,τ' τύχ' θὰ σκύνῃ και θὰ πάρ' δ,τ' τύχ', χαρτὶ τύχ', χῶμα τύχ', ξύλο, χωρὶς νὰ μιλήσ'. Στὸ παραγών' κάθεται στὴ μιὰ κόχ' ἢ νενέ (=μητέρα) και στὴν ἄλλ' ὁ μπαμπᾶς (ἢ και μεγαλύτερος ἀδερφός και μεγαλύτερ' ἀδερφή) και τὸν ἄρρωστο τὸν παίρν' ὁ ἕνας, τὸν περνᾷε πίσ' μὲ τὰ δαυλιὰ και τὸν δίν' στὸν ἄλλον. Θὰ τὸν περάσ' και πάμ μὲ τὴ φωτιά, νὰ καπνιστῇ (ρίχνουν κεῖνα τὰ πράματα μὲ τὰ σταυροδρομία στὴ φωτιά και καπνίζεται ὁ ἄρρωστος)· θὰ τὸν δώκ' στὸν ἄλλον, τρεῖς φορὲς αὐτό, και γιατρεύεται. Κι ὅσο δὲ λαλήσουν οἱ πετεινοί, δὲν ἀνοίγουν τὴ θύρα τοῦ σπιτιοῦ, μὴ τυχὸν κι ἔρθῃ τὸ ξωπικὸ μέσ' στὸ σπιτ' ¹⁾. Και τὸ μὲν πέρασμα τοῦ ἀσθενοῦς παιδιοῦ ἐπάνω ἀπὸ τὴν φωτιά, ὡς και τὸ κάπνισμα αὐτοῦ μὲ τὰ ἀντικείμενα, τὰ προσερχόμενα ἐκ τοῦ σταυροδρομίου, ἔχουν σαφῆ τὴν ἔννοιαν τοῦ καθαρμοῦ ἀπὸ τῆς κατατροχούσης αὐτοῦ ἀσθενείας· ἄλλ' εἰς τὴν περιφορὰν τοῦ παιδιοῦ περὶ τὴν ἐστίαν δυνάμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς εἰσαγωγῆς νέου μέλους εἰς τὴν οἰκογένειαν, τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ πάλαι ἢ περιφορὰ τοῦ βρέφους κύκλῳ τῆς ἐστίας κατὰ τὰ ἀμφιδρόμια ²⁾· ἄλλως τὴν ἔννοιαν ταύτην ἔχει προφανῶς και ἡ παράδοσις τοῦ παιδιοῦ ὑπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸν πατέρα ἢ τὸν πρωτότοκον υἱόν ³⁾. Εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ δεσποδαίμων αὕτη πρᾶξις ἔχει τὸν συμβολικὸν χαρακτῆρα νέας γεννήσεως ἢ ἀναγεννήσεως τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὸν σκοπόν, ὅπως τοῦτο, ἀποβιάλλον τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἀπαλλαγῇ συνάμα και τῆς διώξεως τοῦ κατέχοντος ἐκεῖνο κακοῦ πνεύματος. Ὡς δ' εἶναι γνωστόν, και ἡ μεταβολὴ τοῦ ὀνόματος και ἡ εἰκονικὴ πώλησις τοῦ ἀσθενοῦς ἀποσκοποῦν ὁμοίως τὴν ἀποφυγὴν δαιμονικῶν ἐπηρειῶν ⁴⁾.

¹⁾ Ἐξ ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν, ὡς τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας, Πελοποννήσου,

¹⁾ Κατ' ἀνακοίνωσιν Περ. Γιαννοῦση, διδασκάλου ἐξ Ἀγχιάλου. Περβλ. Λαογρ. Γ' 385, 22.

²⁾ E. Samter, Familienfeste der Griechen u. Römer, Berlin 1901 σ. 60 - 62, N. Γ. Πολίτου, Γαμήλια σύμβολα ἐν Ἑπετ. Ἐθν. Πανεπ. Γ' 1906 σ. 111 κέ., ἀναδημ. εἰς Λαογρ. Σύμμεικτα Β' 245 κέ. ἔνθα και παραλληλισμὸς τῶν συνηθειῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ ἐν τοῖς γενεθλοῖς πρὸς τὰς τῶν ἀμφιδρομίων και H. Freudenthal, Das Feuer σ. 59 κέ. ὅπου ἀναγράφονται και παράλληλα ἀπὸ τὰ ἔθιμα ξένων λαῶν, ἀναφερόμενα εἰς τὴν γέννησιν, τὸν γάμον και τὸν θάνατον.

³⁾ Ἀνάλογον συνηθειαν τῶν Ἑλλήνων τῆς Βάρνης πρὸς θεραπείαν ἀσθενοῦς βρέφους βλ. ἐν Λαογρ. Ζ' 502: Δύο ἀδελφοὶ ὁμοπάτριοι, ὁ πρωτότοκος και ὁ ὑστερότοκος, ἰστάμενοι ἐκατέρωθεν τῆς ὄπης, διαπερῶσι τὸ ἀσθενοῦν βρέφος τρεῖς φορὰς δι' αὐτῆς, ὁ δὲ ὑστερότοκος τὸ παραδίδει εἰς τὴν μητέρα του, ἐξ οὗ δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι ἡ δίοδος δι' ὄπης ἀρχικῶς ἐσήμαινε τὴν νέαν γέννησιν.

⁴⁾ Περὶ μεταβολῆς τοῦ ὀνόματος και πωλήσεως βλ. N. Γ. Πολίτην ἐν Λαογρ. Γ' 687 κέ.

Μικρᾶς Ἀσίας κλπ. δὲν ἔχομεν εἰδήσεις σχετικὰς μὲ τὴν καινούργια φωτιά, ἴσως διότι δὲν ἔγιναν ἀκόμη ἐκεῖ εἰδικαί ἐπὶ τῆς συνηθείας ταύτης ἔρευναι¹⁾. Ὡς μέσον δ' ἀποτροπῆς τῆς ἐπιηρείας τῶν ποιμενικῶν δαιμόνων συνηθίζεται ἐν Ἀρκαδίᾳ, Αἰτωλίᾳ, ἴσως καὶ ἀλλαχοῦ, ἡ καῦσις ἐπὶ τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπεφάνη τὸ δαιμόνιον δυσωδεσάτων οὐσιῶν, πρὸς δὲ ἡ ἐπίχρισις τῶν ὀπισθίων τῶν ζῶων διὰ φυράματος τῆς τέφρας τούτων καὶ ὕδατος²⁾.

Ἡ συνηθία τῆς καινούργιας φωτιάς ἢ διαβολοφωτιάς ἀπαντάται καὶ εἰς τοὺς βορείους γείτονας τῆς Ἑλλάδος, τοὺς Βουλγάρους καὶ Σέρβους. Ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι αἱ περιγραφαὶ τοῦ ἐθίμου ἐπὶ βουλγαρικῷ ἐδάφους, καθ' ὅσον γνωρίζω, προέρχονται ἐκ περιοχῶν Μικροῦ Τυρνόβου (ἐν τῇ ὄρεινῃ Στραντζα) καὶ Πύργου ἤτοι ἐκ περιοχῶν τῆς ΒΑ Θράκης, κατοικουμένων ἀπ' αἰῶνων ὑπὸ συμπαγοῦς ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἴδου ἡ περιγραφή τοῦ βουλγαρικοῦ ἐθίμου: « Τὴν πρωτὰν ἐνὸς σαββάτου, πρὶν ὃ ἡλιος ἀνατείλῃ, ὁ κῆρυξ τοῦ χωρίου παραγγέλλει νὰ σβήσουν ὅλες τὶς φωτιᾶς εἰς τὸ χωρίον. Καὶ αὐτὸ τὸ κάπνισμα εἶναι ἀπηγορευμένον. Τότε ὅλα τὰ κατοικίδια ζῶα, ἐκτὸς τῶν ὀρνίθων, χηνῶν καὶ παπιῶν, ἐξάγονται εἰς τὸ ὑπαίθριον. Ἐμπροσθεν τῶν ποιμνίων καὶ τῶν ἀγελῶν προπορεύονται δύο ἄνδρες, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα δὲν πρέπει νὰ ἀναφέρονται εἰς τὸ χωρίον, ἐφ' ὅσον ἡ τελετὴ διαρκεῖ. Οὗτοι πηγαίνουν εἰς τὸ δάσος, ἐκλέγουν δύο ξηροὺς κλάδους καὶ ἐκδύμενοι τὰ ἐνδύματά των ἀρχίζουν νὰ τρίβουν τὸν ἕνα ἐπὶ τοῦ ἄλλου μὲ μεγάλην δύναμιν, ἕως ὅτου πιάσουν φωτιά. Μὲ τὴν φωτιὰ αὐτὴν ἀνάπτουν τώρα δύο πυρᾶς, μίαν ἐφ' ἐκάστης πλευρᾶς ἐνὸς σταυροδρομίου, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστόν, ὅτι σιγνάζεται ἀπὸ λύκους. Μετὰ ταῦτα ἡ ἀγέλη ἀναγκάζεται νὰ διέλθῃ μεταξὺ τῶν πυρῶν τούτων. Κάρβουνα ἀπὸ τὰς πυρᾶς αὐτὰς μεταφέρονται κατόπιν εἰς τὸ χωρίον καὶ χρησιμεύουν εἰς τὸ ν' ἀνανεώσουν τὸ πῦρ εἰς τὰς ἐστίας τῶν οἰκιῶν. Ἐπὶ ἀρκετὰς δὲ ἡμέρας κανεὶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πλησιάσῃ τ' ἀπανθρακωμένα καὶ μαυρισμένα λείψανα τῆς πυρᾶς τοῦ σταυροδρομίου. Ὁ λόγος τούτου εἶναι, ὅτι ὁ βρικόλακας κατάκειται ἐκεῖ ἐκπεσὼν ἀπὸ τὴν θέσιν, πού εἶχε μεταξὺ τῶν κεράτων τῆς ἀγελᾶδος, ὅτε τὰ ζῶα περνοῦσαν μεταξὺ τῶν δύο πυρῶν »³⁾.

¹⁾ Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γ. Λογαρνέ, χωρικοῦ ἐκ Παλιουρίου (περ. Διδυμοτείχου), ὁ ὁποῖος προσφυγὼν πρὸ ἐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐφθασε μέχρι Τριτοῦλεως συναποκομιζῶν μίση σπὸ ταγάρι τὸ μαγικὸν αἶθερο, πού ἐκκληρονόμησε πρὸς πατρός καὶ πάππου, οἱ ποιμένες τῶν Θηβῶν, τῶν ὁποίων τὰ ποιμνία, ὡς λέγει, ἐδεκατίζοντο ἀπὸ τὸ κατὰ γιανίκα, δὲν ἤξεραν καμιά γιατριὰ (ἀρ. 15). ²⁾ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Α' ἀρ. 578, Β' σ. 1217.

³⁾ Ad. Strauss, Die Bulgaren, 1898 σ. 194-9, ὃν ἀκολουθεῖ ὁ Fraser, G. B. X 284 κέ. M. Arnaudov, Folklore bulgare (La Bulgarie devant le IV Congrès des Géographes et Ethnographes slaves) Sofia 1936 σ. 169 κέ.

Ἡ ὁμοιότης τῆς περιγραφῆς ταύτης πρὸς τὰς ἀνωτέρω καταχωρισθείσας εἰδήσεις ἐκ τῶν περὶ τὴν Μεσημβριάν καὶ Ἁγαθούπολιν ἑλληνικῶν χωριῶν (ἀρ. 22 - 29) εἶναι προφανής. Ἡ μόνη διαφθρὰ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἡ καινούργια φωτιά εἰς τινὰ βουλγαρικὰ χωρία ἀνάπτεται ὄχι μόνον, ὁσάκις ἐπιδημία ἐνσκήψῃ εἰς τὰ βοσκήματα ἢ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ κατ' ἔτος κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας Μαρτίνης πρὸς ἀνανέωσιν τοῦ πυρὸς τῶν ἐστιῶν καθ' ὅλον τὸ χωρίον 'Ὡς δ' οἱ ἐργαζόμενοι πρὸς παραγωγὴν τοῦ νέου πυρὸς πρέπει νὰ εἶναι δίδυμοι ἢ ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος υἱὸς τῶν ἰδίων γονέων, ἔτσι καὶ οἱ δύο πάσσαλοι, οἱ χρησιμοποιούμενοι πρὸς τοῦτο, πρέπει νὰ εἶναι δίδυμοι ἢτοι νὰ φύωνται ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης¹⁾.

Ἡ αὐτὴ συνήθεια εὐρίσκεται καὶ παρὰ τοῖς Σέρβοις καὶ λοιποῖς Γιουγκοσλάβοις μὲ τινὰ παραλλαγὰς. Οὕτως εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρους Σκάρδου ἢ παραγωγὴ τοῦ νέου πυρὸς ἀνατίθεται εἰς ἕνα ἀγόρι καὶ ἕνα κορίτσι 11 - 14 ἐτῶν, τὰ ὅποια γυμνούμενα ἐντὸς σκοτεινοῦ δωματίου ἀνάπτουν « ζωντανὸν πῦρ » διὰ τριβῆς ξηρῶν ξύλων²⁾. Προσέτι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς κοιλάδος τοῦ Μοράβα ἢ καινούργια φωτιά δὲν ἀνάπτεται μόνον ἐν περιπτώσει ἐπιζωοτίας, ἀλλὰ καὶ κατ' ἔτος τὴν 25 Μαρτίου, δι' αὐτῆς δὲ περνοῦν ὅλα τὰ κτήνη τοῦ χωρίου, διὰ νὰ εἶναι ὑγιῆ καθ' ὅλον τὸ ἔτος· τὴν διάβασιν δὲ διὰ τῆς πυρᾶς συνδυάζουν καὶ οἱ Σέρβοι μὲ τὴν δίοδον τῶν κτηνῶν καὶ δι' ὑπογείου ὁτιῆς³⁾. Τέλος εἰς τὴν Σλαβονίαν ἐν περιπτώσει ἐπιζωοτίας συσσωρεύουν κύκλω περὶ τὸ χωρίον θάμνους, χωρικοὶ δὲ ἱστάμενοι ἀνὰ δύο εἰς διάφορα σημεῖα ἀνάπτουν διὰ τριβῆς ξηρῶν ξύλων νέον πῦρ καὶ κατόπιν μεταδίδουν αὐτὸ εἰς τοὺς θάμνους. Οὕτω τὸ πῦρ περιβάλλει ὀλόκληρον τὸ χωρίον, δημιουργουμένου κύκλου πυρὸς. Οἱ χωρικοὶ πιστεύουν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ δαίμων τῆς ἀσθενείας (Kuga) ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ. Εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Σλάβων χωρικῶν ἡ καινούργια φωτιά ἀποτελεῖ φραγμὸν, παρεντιθέμενον μεταξὺ τῶν ζώων καὶ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπιχειρεῖ σὰν πεινασμένος λύκος νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν μάνδραν, ἀλλ' ἢμπορεῖ, ὡς ὁ λύκος, ν' ἀποσοβηθῇ διὰ τοῦ πυρὸς⁴⁾.

Ἡ δεισιδαίμων αὕτη συνήθεια εἶναι διαδεδομένη καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς σλα-

¹⁾ *M. Arnaudoff*, Die bulgarischen Festbräuche (Bulg. Bibliothek IV, 4) Lpz. 1917 σ. 74 κέ.

²⁾ *Frazer*, ἐνθ' ἄν. σ. 281.

³⁾ *E. Schmeeweis*, Grundriss des Volksglaubens u. Volksbrauchs der Serbokroaten 1935 σ. 178 καὶ 231, ἐνθα καὶ φωτογραφία ὑπογείου διόδου ζώων. *AnthrophYTEIA* I 172 ἀρ. 143.

⁴⁾ *Frazer*, ἐνθ' ἄν. X 282. Ὁ συνδυασμὸς τῆς καινούργιας φωτιᾶς μὲ τὸ τροποπέρασμα καὶ τὸν κύκλον πυρὸς περὶ τὸ χωρίον εἶναι κοινὸς παρὰ τοῖς νοτιοῖς καὶ ἀνατολικοῖς Σλάβοις, ἐμφαίνων κατὰ τὸν *W. Liungman*, ἐνθ' ἄν. II σ. 476 στενοτάτην σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων λαῶν.

βικόνους λαούς, ὡς τοὺς Ρώσους καὶ Πολωνούς¹⁾, ἤτο δὲ ἄλλοτε συνηθεστάτη εἰς τοὺς γερμανικοὺς καὶ κελτικοὺς λαούς, τοὺς Γερμανούς, Ἄγγλους, Σουηδοὺς, Νορβηγούς, Σκώτους, Ἰρλανδοὺς κλπ. ἤτοι εἰς τὰ ΒΑ μιᾶς γραμμῆς, ἐνούσης τὴν ἑλληνικὴν χειρ-σόνησον μὲ τὸ ΝΔ ἄκρον τῆς Ἰρλανδίας²⁾ ὡς καὶ σήμερον εἰς τοὺς Ιροκουίς τῆς Βορ. Ἀμερικῆς³⁾, τελουμένη ὁμοίως πρὸς θεραπείαν ἐπιζωοτίας ἢ παρεμπόδισιν τῆς ἐξαπλώσεως αὐτῆς. Ὅπως δὲ εἰς τὸν σκοπὸν, οὕτω καὶ εἰς τοὺς τρόπους τῆς παραγωγῆς τοῦ νέου πυρὸς καὶ εἰς τινὰς ἐπὶ μέρους πράξεις αἱ θρακικαὶ συνήθειαι ὁμοιάζουσι καταπληκτικῶς πρὸς τὰς τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης, ὡς καὶ τῆς χειρσονήσου τοῦ Αἴμου. Καὶ ἐκεῖ δηλονότι ἢ σβέσις τῶν πυρῶν καθ' ὄλον τὸ χωρίον εἶναι ἀναγκαία προϋπόθεσις διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ νέου πυρὸς. Καὶ ἐκεῖ ἡ παραγωγὴ τοῦ πυρὸς γίνεται (ἢ ἐγίνετο πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν) συνήθως μὲν, ὡς ἐν Θοράκῃ, διὰ τῆς ταχείας, περιστροφικῆς κινήσεως ἑνὸς τεμαχίου ξύλου ἐντὸς τῶν ὀπῶν ἢ τῶν κοιλωμάτων δύο ξυλίνων πασσάλων, ἐμπεπηγμένων εἰς τὸ ἔδαφος, χρησιμοποιουμένου διὰ τὴν περιστροφὴν σχοινίου, ὀλιγώτερον δὲ συχνὰ διὰ τῆς τριβῆς δύο ξηρῶν ξύλων, ὡς καὶ δι' ἄλλων τινῶν ἐπίσης πρωτογόνων τρόπων⁴⁾. Καὶ ἐκεῖ καθεὶς δὲν εἶναι ἐνδεδειγμένος «να βγάλη τὴν καινούργια τὴ φωτιά». Οἱ συνεργοῦντες εἰς τοῦτο πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ πληροῦν ὠρισμένους τινὰς ὄρους π.χ. ἐν Mecklenburg, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Γερμανίας, οὗτοι πρέπει νὰ εἶναι ἀδελφοὶ ἢ τουλάχιστον νὰ φέρουσι τὸ αὐτὸ βαπτιστικὸν ὄνομα⁵⁾, ἐν Linau τῆς Γερμανίας καὶ ἐν τῇ ἄλλοτε αὐστριακῇ Σιλεσίᾳ οὗτοι εἶναι δίδυμοι ἀδελφοὶ⁶⁾, ἐνῶ εἰς τόπους τινὰς τῆς Σκωτίας ἀναφέρονται 9 ἢ 81 (9×9) ἄνδρες, ὅλοι πρωτότοκοι υἱοί⁷⁾. Καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν δὲ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου διὰ τὸ ἀνάμμα τῆς καινούργιας φω-

¹⁾ *Fraser*, ἐνθ' ἄν. X 281.

²⁾ Περιγραφὴν τῶν τελουμένων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν βλ. ἐν *J. Grimm*, *Deutsche Mythologie*, 4 ἔκδ. Berlin 1875 σ. 500 - 510. *H. Freudenthal*, *Das Feuer* 1931 σ. 192 - 216, τοῦ αὐτοῦ ἄρθρ. *Notfeuer* ἐν *Bächtold - Stäubli*, *Handwörterbuch d. d. Abergl.* VI, 1138 - 1151. Περὶ τῶν τελουμένων ὑπὸ διαφόρων ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν πρὸς καταπολέμησιν πανώλους ἢ ἐπιζωοτίας διὰ τοῦ *Notfeuer* βλ. *Fraser* GB³, X 269 - 300 καὶ *W. Liungman*, ἐνθ' ἄν. σελ. 475 κέ.

³⁾ *Fraser*, ἐνθ' ἄν. 299. Περὶ τῆς συνηθείας Ὀττεντότων, Νάντι καὶ Ζουλοῦ νὰ περνοῦν τὰ πρόβατά των ἀπὸ φωτιά καὶ καπνὸ βλ. *Fraser*, GB³ XI, 11 - 13.

⁴⁾ Περὶ τῶν χρησιμοποιουμένων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τρόπων διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ *Notfeuer* βλ. *J. Grimm*, ἐνθ' ἄν. σ. 502 κέ. *Freudenthal*, *Das Feuer* σ. 192 κέ. *Bächtold - Stäubli* *Handwört.* VI 1143 - 6. *Fraser* GB³. X 270 κέ.

⁵⁾ *Freudenthal*, ἐνθ' ἄν. σ. 196. 207. *Fraser*, ἐνθ' ἄν. σ. 275. 279.

⁶⁾ *Freudenthal*, ἐνθ' ἄν. σ. 207. *Fraser*, ἐνθ' ἄν. σ. 278.

⁷⁾ *Fraser*, ἐνθ' ἄν. σ. 289. 294. 295. Συχνὰ εἰς τοὺς πρωτότοκους ἀποδίδεται εἰδικὴ μαγικὴ δύναμις, *Fraser*, αὐτ. 295.

τιᾶς ὑποδηλοῦνται ἀνάλογοι δεισιδαίμονες δοξασαίαι. Οὕτως εἰς τὴν Πομμερανίαν μέχρι τοῦ 1890 ἦσαν τὴν καινούργια φωτιά εἰς ἕνα τριστρατον ἀπὸ τὸν πάσσαλον, πὺν ἐχρησίμευεν ὡς δείκτης τῶν ὁδῶν, εἰς τινὰ δὲ μέρη τὰ ξύλα διὰ τὴν φωτιά ἐπρεπε νὰ μεταφερθοῦν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ περάσουν ἀπὸ τρία σταυροδρόμια¹⁾. Ἐπίσης εἰς τὴν ἄλλοτε αὐστριακὴν Σιλεσίαν τὰ ζῶα τὰ περνοῦν ἀπὸ ἕνα σταυροδρόμι, διὰ δὲ τὴν καινούργια φωτιά χρησιμοποιοῦν τὰ ξύλα δένδρου, τὸ ὁποῖον φύεται εἰς τὸ σύνορον καὶ κόπτεται ἀπὸ δύο διδύμους ἀδελφούς²⁾. Καὶ εἶναι μὲν συνήθης παρὰ λαοῖς βορειοτέρων χωρῶν ἡ χοῆσις ξύλου δρυὸς ἢ φιλύρας, εἰς τινὰς ὅμως τόπους, ὡς ἐν Σιλεσίᾳ καὶ Σουηδίᾳ, ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὸ ἀνάμμα τῆς καινούργιας φωτιάς ξύλα ἐννέα εἰδῶν³⁾. Ὡς φαίνεται, ὁ ἀριθμὸς 9, ὡς καὶ ὁ 3, ἔχει παρ' αὐτοῖς, καθὼς καὶ παρ' ἡμῶν, ἰδιαιτέραν σημασίαν⁴⁾. Τέλος εἰς ἐκθέσεις τοῦ 16 αἰῶνος περὶ τῶν τελουμένων κατὰ τὸ Notfeuer ἐν Westrich καὶ Ρηγανία εὐρίσκομεν παιδία καὶ νεάνιδας γυμνὰς συνεργούσας εἰς τὴν διάβασιν τῶν ζῶων διὰ τῆς πυρᾶς⁵⁾.

Ἄλλὰ καὶ λεπτομέρειαι τῆς τεχνικῆς τῶν χωρικῶν μας ἀνευρίσκονται καὶ εἰς χώρας πολὺ βορειοτέρας. Οὕτως ἡ χοῆσις πυριτίδος πρὸς μετάδοσιν σπινθήρων εἰς τὴν ἴσκαν ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, ἀνοιγόμενης διὰ λεπτοῦ τρυπάνου ὁπῆς ἐκ τοῦ ἄνω ἄκρου τοῦ πασσάλου, ὡς καὶ εἰς τὸ Τριφυλλίον τῆς Θράκης⁶⁾. Πρὸς τούτοις τὰ τελεσθέντα τὸ 1850 εἰς χωρίον τι τῆς Σκωτίας οὐδόλως διαφέρουν ἀπὸ τὴν τελετὴν τοῦ Τριφυλλίου καὶ τῶν ἄλλων χωρίων τῆς νοτίου Θράκης. Ἐπειδὴ δηλ. τὰ κτήνη τοῦ κτήματος εἶχον προσβληθῆ ὑπὸ ἐπιδημίας, ἐπῆραν ἕνα χοῖρον, τὸν ἔκαυσαν ζωντανὸν εἰς τὴν φωτιά, τὴν δὲ στάκτην ἐσκόρπισαν εἰς τὸν στάβλον καὶ τὰ ἄλλα κτίρια τοῦ κτήματος. Συγχρόνως ἐπῆραν ἕνα ἀπὸ τὰ ἀρρωστημένα ζῶα, τὸ ἄλειψαν μὲ πίσσαν, τὸ ἔβαλαν εἰς τὴν φωτιά καὶ κατόπιν τὸ ἀφῆκαν νὰ τρέχη, ἕως ὅτου

1) *Freudenthal*, *Das Feuer* σ. 207

2) *Fraser*, ἔνθ' ἀν. σ. 278.

3) *Fraser*, ἔνθ' ἀν. σ. 278. 280.

4) Ὁ ἀριθμὸς 9 καὶ παρ' ἡμῶν ἀπαντᾶ εἰς δεισιδαίμονας καὶ μαγικὰς πράξεις πχ. ἐν Πωγωνιανῇ τὴν νύμφην ὑποδέχονται συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ μὲ ἐννέα τεμάχια दादὸς συνηγμένα καὶ ἀναμμένα (*Ζηκίδης* ἐν *Συλλ.* ΚΠ τ. ΙΗ' σ. 211 κέ). Ἐν Μπερὶκῳ Τριχωνίας «για παλαβὸ παίρνουν ἀποὺ Ἰννιά βρούσις νιρὸ κ' ἀποὺ Ἰννιά μνήματα χοῦμα» (*Λουκόπουλος* ἐν *Λαογρ.* Η' 37).

5) *Freudenthal*, ἔνθ' ἀν. σ. 207 Περὶ ἄλλων τινῶν ἔρων, ἀπαιτουμένων εἰς ἐπιτυχίαν τῆς μαγανείας παρὰ Γερμανοῖς, ὡς τηρήσεως ἀπολύτου σιγῆς, χρήσεως «ἄβαλτου» τροχοῦ ἀμάξης, σχοινοῦ προερχομένου ἐξ ἀγχόνης κλπ. βλ. *Freudenthal* ἐν *Bächtold Stäubli Handwörterb. d. Abergl.* VI σ. 1147 κέ.

6) ἀριθ. 1. πρβλ. καὶ ἀρ. 17 καὶ 31.

κατέπεσε νεκρόν¹⁾. Ἡ μόνη ἴσως διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὴν πίστιν τῶν Σκώτων χωρικῶν, ὅτι καίοντες τὸ χοιρίδιον ζωντανὸν κατακαίουσιν μαζὶ καὶ τὰ μάγια, πὺν κάποια μάγισσα ἔρριπεν εἰς τὰ κτήνη των ἢ αὐτὴν ταύτην τὴν μάγισσαν, ἢ ὅποια εἶτε πραγματικῶς ἐνεσαρκώθη εἰς τὸ ζῶον εἶτε, ὅπερ πιθανώτερον, εὐρίσκεται εἰς στενὴν σχέσιν συμπάθειάς με αὐτό²⁾. Ὡς γνωστόν, ἡ μαγεία ὑπῆρξεν ἄλλοτε ὁ φόβος καὶ τρόμος τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι πολλακίς ἀνεβίβασαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς γέροντας καὶ γράϊας ὡς ἀσκούντας ἐπιβλαβῆ μαγείαν. Τοῦναντίον εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἢ ἐκ τῆς πίστεως εἰς τὴν μαγείαν ἐπίδρασις εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ἂν καὶ οὐδέποτε ἔπαυσεν ὑφισταμένη, ὅμως ὑπῆρξε πολὺ μικροτέρας σημασίας ἢ ἐν τῇ Δύσει.

Ἐξ ὧσων εἶπομεν συνάγεται, ὅτι ἡ καινούργια φωτιὰ ἢ διαβολοφωτιὰ, πὺν εἶναι τόσον εὐρέως διαδεδομένη ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, συνηθίζεται κυρίως πρὸς θεραπείαν ἐπιζωοτίας ἢ ἄλλης ἀσθενείας ζῶων, μόνον δ' ὡς ἐπέκτασιν τῆς συνηθείας πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὰς ἄλλως σπανίας περιπτώσεις χρήσεως τῆς καινούργιας φωτιᾶς πρὸς θεραπείαν ἀνθρώπων ἢ ἀποτροπὴν ἐπιδημικῆς νόσου αὐτῶν (ἀρ. 1. 16. 18. 24), ῥητῶς δὲ κάπου λέγεται, ὅτι *μόνε γιὰ τὰ πράματα εἶναι αὐτό· γιὰ τὸν ἀνθρώπο δὲν εἶναι* (ἀρ. 3· πρβλ. ἀρ. 5. 20. 26). Ὅθεν εἶναι πιθανόν, ὅτι ἡ δεισιδαίμων αὕτη συνήθεια προέρχεται ἐκ τῶν χρόνων, ὅτε οἱ προπάτορες τῶν σημερινῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης συνετηροῦντο κυρίως ἐκ τῶν προϊόντων τῶν ἀγγελῶν των, ἢ δὲ γεωργία κατεῖχεν ἀκόμη δευτερεύουσαν θέσιν εἰς τὴν ζωὴν των³⁾. Καὶ ὁ πρωτογενὴς δὲ τρόπος, καθ' ὃν γίνεται παντοῦ ἡ παραγωγή τοῦ νέου πυρός, μᾶς ἀνάγει εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅτε οἱ ἄγριοι προπάτορές μας ἦναπτον τὰς πυρᾶς των διὰ προστριβῆς ξηρῶν ξύλων⁴⁾. Ἄρα πρόκειται περὶ συνηθείας τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν παναρχαίας.

Πρὸς τοῦτοις παρατηρήθη, ὅτι ἡ συνήθεια τῆς καινούργιας φωτιᾶς εἰς τόπους τινὰς τῆς Εὐρώπης, ὡς τὴν Σερόβιαν, Ρωσίαν, Πολωνίαν καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Γερμανίας⁵⁾, δὲν ἐμφανίζεται μόνον, ὅταν ἐπιζωοτία ἢ ἄλλη τις ἀσθένεια ἐκδηλωθῆ μεταξὺ τῶν κτηνῶν ἐνὸς χωρίου, ὡς παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπαναλαμβάνεται κανονικῶς καθ' ὄρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους, ὡς πρᾶξις προληπτικὴ κατὰ ἐνδεχομένης εισβολῆς ἐπιδημικῆς νόσου, ὥστε τὸ ἔθιμον ἀπὸ περιστατικὸν ἔγινεν ἐκεῖ περιοδικόν, ὡς καὶ τὰ *Parilia*, τὰ τελούμενα κατ' ἔτος ἐν Ρώμῃ ὑπὸ τῶν ποιμένων τὴν 21 Ἀπριλίου⁶⁾.

Ταῦτα καὶ ἡ εὐρυτάτη διάδοσις τῆς συνηθείας καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώ-

¹⁾ *Frazer*, G. B³ X 301 κ.έ.

²⁾ *Frazer*, αὐτ. 305. 321.

³⁾ *Frazer*, G. B³ X 343.

⁴⁾ *Frazer*, G. B³ X 297.

⁵⁾ *Frazer*, G. B³ X 281 κέ. *Freudenthal*, *Das Feuer* 213.

⁶⁾ Βλ. ἀνωτ. σελ. 50. *Wissowa*, *Religion d. Römer*, 200.

πην ἤγαγον τὸν Frazer¹⁾ νὰ εἰκάσῃ, ὅτι ἡ συνήθεια τῆς καινούργιας φωτιᾶς εἶναι ἡ πηγή καὶ ἀφετηρία ὄλων τῶν περιοδικῶν πυρῶν, αἱ ὁποῖαι σπανίως μὲν ἀνάπτονται κατὰ τὸν πρωτογενῆ τρόπον, ποὺ συνηθίζεται διὰ τὴν καινούργια φωτιά, τὴν ξυλοφωτιά τῶν Λιτωλῶν²⁾, ἀλλ' εἶναι συνήθεις εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, τελούμεναι ὁμοιομόρφως κατὰ διαφόρους περιόδους ἤτοι κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν θερινῶν καὶ χειμερινῶν τροπῶν τοῦ ἡλίου, τὰς Ἀπόκρως, τὸ Πάσχα καὶ ἄλλας τινὰς τακτὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους. Σκοπὸς τῶν περιοδικῶν τούτων πυρῶν, κατὰ τὴν ἐξήγησιν, τὴν ὁποῖαν προβάλλουν οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ παρ' ἡμῖν, εἶναι κατὰ μὲν τὰς θερινὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου (παραμονὴν τῆς 24 Ἰουνίου) ὅπως καύσουν ἢ ἀποβάλλουν τὸν πυρετὸν ἢ ἄλλας ἀσθενείας ἢ συνηθέστερον, ὅπως ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τοὺς ψύλλους, τοὺς κορέους καὶ τὰ ἄλλα ἐνοχλητικὰ ζώφια τοῦ θέρους, κατὰ δὲ τὰς χειμερινὰς τροπὰς (παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανίων), ὅπου ἀκόμη παραμένει τὸ ἔθιμον, ὅπως καύσουν ἢ ἀποδιώξουν τοὺς καλλικαντζάρους (Μακεδ.) ἢ τὸν Σιφὸν (Καππαδοκία)³⁾, καθὼς καὶ τὸν Ἰούδαν κατὰ τὰς πυράς, τὰς ἀναπτομένας τὸ Πάσχα. Καὶ κατὰ παλαιότερας δὲ μαρτυρίας, οἷα ἡ τοῦ ὀνομαστοῦ ἐπισκόπου Κύρου Θεοδωρήτου († 458 μ. Χ.), τὸ πῆδημα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδιῶν ἄνωθεν πυρῶν « ἀπτομένων ἀπαξ τοῦ ἔτους ἐν ταῖς πλατείαις ἐδόκει ἀποτροπιασμός εἶναι καὶ κάθαρσις »⁴⁾. Ὡς δ' εἶναι εὐνόητον, συναφῆς πρὸς τὴν κάθαρσιν καὶ τὸν ἀποτροπιασμόν εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ὑγείας καὶ τῆς δυνάμεως.

Ἐπίσης ἐν τῇ δυτικῇ καὶ κεντρικῇ Εὐρώπῃ αἱ περιοδικαὶ πυραὶ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν τηρητῶν τῆς παραδόσεως, ἀνάπτονται συνήθως μὲν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καύσουν τὰς μαγίσσας ἢ ν' ἀποτρέψουν τὴν κακοποιὸν ἐνέργειάν των, ὀλιγώτερον δὲ συχνὰ διὰ νὰ καύσουν ἢ ἀποδιοπομπήσουν πονηρὰ πνεύματα καὶ φαντάσματα⁵⁾. Ὅθεν κατὰ τὴν ἐξήγησιν ποὺ δίδουν αὐτοὶ οὗτοι οἱ λαοὶ—καὶ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ μὴν ἀπορρίπτωμεν τὴν λαϊκὴν ἐρμηνείαν, ἂν δὲν ἔχωμεν πρὸς τοῦτο σοβαρὸν λόγον⁶⁾—ὁ χαρακτήρ ὄλων τῶν περιοδικῶν ἀναπτομένων πυρῶν εἶναι καθαρτήριοσ, οἷος καὶ ὁ τῆς « καινούργιας φωτιᾶς », τὰ ἐπιχειρήματα δὲ τῶν συνηγορούντων ὑπὲρ τῆς λεγομένης ἡλιακῆς θεωρίας εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἔθιμου τῶν περιοδικῶν πυρῶν εἶναι ὀλιγώτερον πειστικά⁷⁾.

¹⁾ Frazer, G. B³ X 269. 299.

²⁾ J Grimm, D. Myth.⁴ 1, 521. Frazer, ἐνθ' ἄν. X 335, Freudenthal, Das Feuer σ. 227 κέ.

³⁾ Ν. Γ' Πολίτου, Παραδ. Β' 1317 κέ. ⁴⁾ Βασιλειῶν Δ' ΙΓ' 3 Migne, P G. τ. 80 σ. 780.

⁵⁾ Frazer, ἐνθ' ἄν. X 341 κέ. P. Geiger, Deutsches Volkstum in Sitte u. Brauch, Berlin 1936 σ. 68 κέ. Κατὰ τὸν Freudenthal, αὐτ. 282 καὶ 327, αἱ μὲν ἑαριναὶ πυραὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀποτροπήν, δαιμόνων ἐπιβλαβῶν εἰς τὴν νέαν σποράν, αἱ δὲ θεριναὶ εἰς τὴν κάθαρσιν (Iustratio) ἀνθρώπων καὶ ζώων διὰ τῶν φλογῶν. ⁶⁾ Frazer, ἐνθ' ἄν. X 341.

⁷⁾ Βλ. Frazer, G. B³ X 328-346, Ulrich Jahn, Die deutschen Opfergebräuche bei

Δυνάμεθα λοιπὸν μετὰ πιθανότητος νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἀρχικῶς οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης κατέφευγον εἰς τὸ πῦρ ὡς εἰς μέσον καταστροφῆς ὄλων τῶν ἐπιβλαβῶν στοιχείων, ὕλικῶν καὶ αὐλῶν, ὅσας ἐπιδημία ἐμάστιζε τὰ ζῶα τῆς ἀγέλης, ὅτε ἀκόμη τὰῦτα ἀπετέλουν τὴν κυρίαν βάσιν τῆς συντηρήσεώς των, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως θὰ ἐσκέφθησαν νὰ κάμουν καὶ προληπτικῶς χρῆσιν τοῦ δραστικοῦ τούτου μέσου, διὰ ν' ἀποτρέψουν τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐπίστευον, ἠπεῖλει διηνεκῶς πᾶσαν ζῶσαν ὑπαρξιν μὲ ἀσθένειαν καὶ θάνατον ἢ κανονικῆ δ' ἐπανάληψις τῆς πράξεως εἴτε εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔτους εἴτε εἰς ἄλλας ὠρισμένας ἡμέρας ὠδήγησεν εἰς τὴν γένεσιν τῶν περιοδικῶν πυρῶν.

Ὁ R. Hofschlāger, συγκεντρῶσας πολλὰ ἔθνογραφικὰ παράλληλα πρὸς τὸ Notfeuer τῶν Γερμανῶν, ἐξήτασεν αὐτὰ ἀπὸ ἰνδογερμανικῆς ἀπόψεως. Εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀρχικῆς σημασίας τῆς συνηθείας ἀφορμᾶται οὗτος ἐκ τοῦ συχνάκις ἀπαντωμένου χαρακτηρισμοῦ τοῦ Notfeuer ὡς wildes Feuer τ.ἔ. ὡς « ἀγρίου πυρός », διαβλέπων ἐν αὐτῷ τὸ γλωσσικὸν κατάλοιπον ἀπὸ μίαν σκοπίμως προκαλουμένην πυρκαϊὰν τῆς στέπης, διὰ τῆς ὁποίας οἱ κτηνοτρόφοι τῆς παναρχαίας ἰνδογερμανικῆς κοιτίδος ἐζήτουν ν' ἀποσκορακίσουν τὰ μεγάλα σμήνη τῶν ὄχληρῶν ἐντόμων. Κάθε εἶδος τελετουργικοῦ Notfeuer εἶναι, κατὰ τὸν Hofschlāger, ἀπλῶς μία ἀπομίμησις τοῦ ἐξολοθρευτικοῦ καὶ προφυλακτικοῦ πυρός, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς πείρας ἀπεδεικνύετο τόσον χρήσιμον¹⁾.

Ackerbau und Viehzucht, Breslau 1884, σ. 28, 30. Ἡ ἔννοια τοῦ καθαρμοῦ ὑπόκειται κατὰ τὸν Frazer ὡς βάσις καὶ εἰς τὴν συνήθειαν ἱερέων ἢ ἄλλων ἐν ἐκστάσει διατελούντων προσώπων, αἵτινα χορεύουν ἢ βαδίζουν μὲ γυμνοὺς τοὺς πόδας ἐπὶ ἀνημμένων ἀνθρώκων, ὡς οἱ Ἀναστεινάροδες τοῦ Κωστί τῆς Θράκης, οἱ δερβίσηαι τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐν τῇ Παλαιᾷ Καστιλίᾳ, ἐν Ἰνδαίς, Κίνας κ.ά. Πρβλ. τὰς παρομοίας συνηθείας τῶν ἱερείων τῆς Περσίας Ἀρτέμιδος εἰς τὰ Καστάβαλα τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Feronia εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ ὄρους Soracte παρὰ τὴν Ρώμην (Στράβ. 12, 537, 7. 5, 226, 9) (Fraser, ἔνθ' ἄν. XI 1-20). Κατὰ τὸν W. Liungman, ἔνθ' ἄν. σελ. 480, ὀρθότερον, ὡς νομίζω, τὸ βάδισμα καὶ ὁ χορὸς ἐπὶ τῶν ἀνημμένων ἀνθρώκων μὲ τοὺς πόδας γυμνοὺς εἶναι ἀπλῶς μία ἐμφαντικώτερα μορφή τῆς συνηθείας τῆς διὰ τοῦ πυρός διόδου, ἢ ὁποία ἀποσκοπεῖ τὴν ἀνανέωσιν τῆς δυνάμεως. Διότι ἡ φωτιά καὶ εἰς τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ μας εἶναι δύναμις. « Μεγάλες γιορτᾶδες, λαμπρὲς ἡμέρες, λέγει γραῖα ἀπὸ τὸ Μανιάκι τῆς Μεσσηνίας, δὲ δίνας φωτιά τῆ δύναμη τοῦ σπιτιοῦ μου δὲ σὴ δίνο ἐσένα' νά' χης δική σου » (ΛΑ 1508, 16, Μ. Τσάκωνα). Μὲ τὴν ἐκδοχὴν δὲ ταύτην εἶναι συναφῆς ἡ ἔννοια περὶ ἀποκτήσεως τῆς ἀθανασίας διὰ τῆς ἐμβαπτίσεως εἰς τὸ πῦρ, ἢ ἐμφαινόμενη εἰς τοὺς μύθους Ἴσιδος - Δήμητρος - Περσεφόνης, τῆς Θέτιδος καὶ τοὺς παρεμφερεῖς πρὸς αὐτοὺς (Liungman, ἔνθ' ἄν. σελ. 226. 480). [Προσπάθειαν ὁμοίας ἐρμηνείας ὄλων τῶν ἐορταστικῶν πυρῶν βλ. ἐν K. A. Ρομαίου, Λαϊκὲς λατρεῖες τῆς Θράκης Ἀνατύπωσις ἀπὸ τὸ Ἀρχ. Θεακ. Θεσσαυροῦ τ. ΙΑ' (1944 - 45) σελ. 67 - 78].

¹⁾ R. Hofschlāger, Der Ursprung der indogermanischen Notfeuer, ἐν Archiv f. d. Gesch. d. Naturwissenschaft u. d. Technik IV, Leipzig 1913, 174 κέ. (Κρίσις ὑπὸ Preuss ἐν ARW XXI 181 κέ.)

Με την γνώμην τοῦ Hofschläger συμφωνεῖ ὁ W. Liungman, τονίζων ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας πυρὰ ἠνάπτοντο πρὸς προστασίαν ἀνθρώπων καὶ ζῶων κατ' ἀγρίων θηρίων καὶ ἐντόμων (μυιῶν καὶ κωνόπων), εἶναι δὲ αὐταὶ ἀκόμη καὶ σήμερον ἐν χρήσει παρὰ λαοῖς πρωτογόνους, οἱ ὅποιοι ἀποζῶσιν ἐκ τοῦ κυνηγίου ἢ τῆς κτηνοτροφίας, ὡς ἐν Ἀλάσκα, ἐπὶ τῆς Καμπούτσας, εἰς τὰς σιβηρικὰς καὶ ρωσικὰς στέπας¹⁾ κ.ά. Τοῦναντίον ὁ Freudenthal δέχεται, ὅτι λίαν προωίμως πράξεις σκοπιμότητος συνεδέθησαν μετὰ δοξασίας καὶ παραστάσεις δεισιδαίμονας καὶ ὅτι δυνατὸν τὸ ἀνάμμα μιᾶς μεγάλης πυρᾶς νὰ χρησιμεύῃ κατ' ἑαυτὸ εἰς τὸν καθαροὸν τοῦ ἀέρος ἢ καὶ νὰ ἀνάγεται εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἐξολοθρεύσεως σημανῶν ἐπιβλαβῶν ἐντόμων, ἀλλ' ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι οὕτω παραμένει ἀνεργήεντον οὐσιώδες τῆς συνηθείας στοιχείον, ὁ καθαροὸς καὶ ἡ θεραπεία τῶν διερχομένων διὰ τοῦ πυρὸς κτηνῶν καὶ ἡ ὀλοκαύτωσις ἀσθενῶν ζῶων, ἢ ὁποῖα, ὡς εἴπομεν, ὑπὸ τινων μὲν ἐξηγεῖται ὡς θυσία, ὑπ' ἄλλων δὲ ὡς ἐξολόθρευσις αὐτοῦ τούτου τοῦ δαίμονος τῆς ἀσθενείας διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ παμφάγου πυρὸς, ἐν πάσῃ περιπτώσει ὡς λατρευτικὴ ἢ δεισιδαίμων πράξις. Ὅθεν πιθανῶς τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς συνηθείας παρέσχεν ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἀποτρεπτικῆς τῶν δαιμόνων δυνάμεως τοῦ πυρὸς²⁾.

Ἐπολείπεται ἤδη ἡ ἐξέτασις τῆς χρήσεως σιδηρᾶς ράβδου εἰς θεραπείαν ἢ προφύλαξιν ἀπὸ λοιμῶδους τινὸς νόσου τῶν βουβάλων, καλουμένης κοινῶς *χιρλαῦ* (ἀρ. 2. 6. 7. 10. 12. 15. 19. 33), καὶ τῶν χοίρων, τῆς *γκίρλιτσας* (ἀρ. 19), ἐνίοτε δὲ καὶ ἄλλων ζῶων (ἀρ. 1.15).

Ὡς γνωστὸν, σιδηρᾶ ἀντικείμενα, οἷον πέταλον, καρφίον, βελόνη, μάχιαιρα πέλεκυς κλ. χρησιμεύουν εἰς μαγικὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς κατ' ἑαυτὸν ὁ σιδηρὸς καὶ ὁ χάλυψ ὑπολαμβάνονται ὡς ἔχοντες τὴν δύναμιν ν' ἀπελαύνουν τὰ πνεύματα³⁾. Τὸ ξίφος τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐν τῇ Νεκυίᾳ ἀπομακρύνει « νεκύων ἀμενηνὰ κάρηνα », κατὰ δὲ τὸν Σχολιαστὴν « κοινὴ τις παρὰ ἀνθρώποις ἐστὶν ὑπόληψις, ὅτι νεκροὶ καὶ δαίμονες σίδηρον φορβῶνται ». Ἐξήγησιν τούτου πιθανὴν ἔδωκεν ὁ

¹⁾ W. Liungman, ἐνθ' ἀν. II 471 κέ.

²⁾ Freudenthal, Das Feuer σ. 216 καὶ ἀρθο. Nötfeuer ἐν Bächtold - Stäubli, Handwörterb. VI 1150 κέ.

³⁾ J. Frazer, G. B.³ III 232 κέ. VIII 51. Hünnerkorf ἐν Bächtold - Stäubli, Handwörterb. II 718 λ. Eisen. Τὴν δωδεκαμερίτικη στάχτη, μολυνθεῖσαν ὑπὸ τῶν Καλλικαντιζάραων, μεταχειρίζονται, ἀφοῦ καθάρωσιν αὐτήν, ἐμβάλλοντες εἰς τὸν λέβητα τῆς πλύσεως σιδηροῦν καρφίον (Πολίτου, Παραδ. Β' 1333).

Samter. «Οἱ δαίμονες, λέγει, ὡς πλάσματα ἐνὸς αἰῶνος, ὅστις μόνον λίθινα ἐργαλεῖα ἐγίνωσκεν, ἀπεχθάνονται καὶ φοβούνται τὸ νέον μέταλλον· πιθανῶς καὶ ἡ πίστις, ὅτι τὰ μέταλλα παρέχουν προστασίαν κατὰ πνευμάτων, εἶναι ἀπλῶς μία ἐξασθένεσις τῆς παραστάσεως, ὅτι τὰ ἐξ αὐτῶν παρεσκευασμένα ὄπλα ἔχουν τὴν δύναμιν ταύτην »¹⁾.

Τὸν σίδηρον ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην εὐρίσκομεν πρὸ πάντων εἰς τὰς συνηθείας, τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν προφύλαξιν τῶν ζώων ἀπὸ δαιμονικῶν ἐπηρειῶν. Οὕτω πάγκοινος εἶναι ἡ συνήθεια νὰ κρεμοῦν ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ στάβλου πέταλον ἢ ἄλλο τι σιδηροῦν ἀντικείμενον, διὰ νὰ προφυλάξουν τὰ κτήνη ἀπὸ τὰ κακὰ πνεύματα καὶ τὰς ἀσθενείας, πού ταῦτα προκαλοῦν, ἢ νὰ θέτουν σίδηρον εἰς τὴν φάτιν ἢ τὸν ποτιστήρα τῶν ζώων, ἰδίᾳ κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων²⁾. Σίδηρος δ' ὡς φυλακτὸν εἶναι συνήθης ἐπὶ ζώων: *χοιρόλιμους ἀκούει κι θὰ κρεμάσω τῇ γρούνας σιδιρένια κρουκέλλα*, λέγει ὁ Σάμιος χωρικός³⁾. Φυσικὰ ἡ ἐνεργεια τοῦ σιδήρου ὑπολαμβάνεται δραστικωτέρα, ὅταν οὗτος εἶναι πυρακτωμένος καὶ ἐγκολάπτεται δι' αὐτοῦ σῆμα τι εἰς τὸ σῶμα τοῦ ζώου, καθ' ὅσον οὕτως ἐνεργεῖ ὡς ὁ ἀνημμένος δαυλός, κατακαίων καὶ ἀφανίζων τὸ πονηρὸν πνεῦμα τὸ ἐπιβαῖνον ἐπ' αὐτό.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν προκειμένην συνήθειαν προσδίδει ἐξαιρετικὰς ιδιότητας εἰς τὴν σιδηρᾶν ράβδον, εἶναι κυρίως ὁ μαγικὸς τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον γίνεται ἡ προμήθεια τῆς ὕλης καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῆς. Τὰ στοιχεῖα ἐν προκειμένῳ εἶναι τὰ ἑξῆς: α) ἡ ὕλη, ἐκ τῆς ὁποίας κατασκευάζεται ἡ ράβδος, προέρχεται ἐκ κ λ ο π ἢς διαφόρων σιδηρῶν ἀντικειμένων ἀπὸ 7 ἢ 9 ἢ 12 καζάδες τ.ἔ. ἐπαρχίας, ἢ ἐκ κλοπῆς τριῶν ἐργαλείων ἀπ' τὸ χωράφ' τοῦ γεωργοῦ, ἐνεργουμένης ἀπὸ 3 ζέροβους ἀνθρώπους (ἀρ. 2). Ὡς γνωστόν, τὰ διὰ κλοπῆς ἢ ἐπαιτείας λαμβανόμενα ἔχουν πρόσθετον ἰδιαιτέραν τινὰ δύναμιν, ὡς ὅλα τὰ καθ' ἐξαιρετικὸν τρόπον προσκτώμενα πράγματα⁴⁾: β) μάλιστα καὶ μαστόρισα ἐργάζονται εἰς κατεργασίαν τῆς ράβδου μὲ τὸ ἀριστερὸ χεῖρ, γυμνοί, ἀλλὰ καὶ καθ' αῖον ἀπὸ σαρκικῆς μεί-

¹⁾ E. Samter, Die Religion der Griechen² 1925 σ. 61. Πρβλ. Frazer, G.B.³I 175, Rohde Psyche⁹ 1, 56 σημ. 2 Stemplinger, Antike Aberglaube 81.

²⁾ Hünnerkorf, ἐνθ' ἀν. 720. ³⁾ ΛΑ 126, 54, 37, Μαραθόκαμπος Σάμου.

⁴⁾ Βλ. Πολίτην ἐν Λαογρ. Γ' 18 κέ. 686. Παραθέτω παραδείγματά τινα: γιὰ τὴν ἀρμυροκούλλουρα κλέβουν τρεῖς κουταλιές ἀλεύρι ἀπὸ τρεῖς πρωτοστέφανες γυναῖκες (Λαογρ. Γ' 6' πρβλ. αὐτ. σ. 10.18.19.22). Τὸ πῆλινον καινουργὲς ἀγγεῖον, τὸ ὁποῖον θραύεται ριπτόμενον εἰς τὸν ποταμὸν ὡς μαγγανεία πρὸς πρόκλησιν βροχῆς, πρέπει νὰ προέρχεται ἐκ κλοπῆς (Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ. Β' 281 σημ. 6). Φυλαχτό (ματοζίνιχον) «κέκτηται πολὺ μείζονα ἰσχύν, ἐὰν προέρχεται ἐκ κλοπῆς» (Σύλλ. ΚΠ, τ. ΚΒ, 1889 - 90, σ. 149).

ξεως (ἀρ. 7) γ) χωρίς νὰ ὀμιλοῦν¹⁾· δ) ἡ ἐργασία γίνεται κατὰ τὴν νύκτα *ξημερῶντα Σάββατο*, ε) ἀφοῦ ἡ ἐργασία περατωθῆ, γίνεται περιφορὰ τῆς ράβδου κύκλῳ τοῦ χωρίου ὑπὸ γυμνῶν τῶν κατασκευαστῶν, δι' ἧς οὗτοι θέτουν τὸ χωρίον ὅλον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μαγικοῦ σιδήρου²⁾).

Χρησις τῆς ράβδου γίνεται, ὁσάκις ἀσθένεια ἐκδηλωθῆ εἰς τοὺς βουβάλους ἢ τοὺς χοίρους τοῦ χωρίου. Τότε καλεῖται ὁ κατέχων τὴν ράβδον «*σὰν ἱερό ἕνα πρᾶγμα*» (ἀρ. 2) ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἢ ἐξ ἄλλου χωρίου, διὰ νὰ *κάπη* ἢ *σταυρώση* τὰ ζῶα. Τοῦτο ἐνεργεῖται μόνον τὸ Σάββατον (σπ. καὶ Τρίτην, ἀρ. 15) *πρωί, πρὶν νὰ δώσῃ ἥλιος* (ἀρ. 6. 10), ἀφοῦ τὸ *σίδερο* καὶ εἰς τὸ πῦρ, τηρουμένων καὶ πάλιν ὄρων τινῶν, ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μαγγανεύματος: *μονονόματος* (ἀρ. 15), *μὲ ἀριστερὸ χέρι* (ἀρ. 12), *σταυρωτὰ σὲ τρεῖς μεριῖς* (*σι' ἀστῆθ', σὴ μέσ' ἀπάν' κι ἀνάμεσα στὰ μπούτια*) (ἀρ. 10). Εἰς μερικὰ ὅμως χωρία τὸ σίδερο χρησιμοποιεῖται ἐν περιπτώσει ἐπιζωοτίας διὰ τὸ *σταύρωμα* καὶ *κάψιμο* καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ζώων (ἀρ. 1. 8. 10. 15).

Εἰς μερικοὺς τόπους τὰ σίδερα εἶναι δύο, *δέξο* καὶ *ζέρβο* καὶ χρησιμοποιοῦνται ταυτοχρόνως δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν (ἀρ. 15). Συνήθως δὲ τὸ σίδερο ἀπολήγει εἰς σῆμα τι (*νιαμκᾶ*), τὸ ὁποῖον καὶ ἀποτυπῶνται ὡς σφραγίς εἰς τὸ σῶμα τοῦ ζώου, διὰ νὰ τὸ προφυλάσῃ ἀπὸ τῆς δαιμονικῆς ἐπηρείας.

¹⁾ *Ἐγράφη κατὰ Φεβρουάριον 1944.*

¹⁾ Ἡ σημασία πού ἀποδίδεται εἰς τὴν τήρησιν ἀπολύτου σιωπῆς κατὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ σιδήρου καταφαίνεται εἰς τὴν ἐκ Λαβάρων περιγραφὴν: *βγαίν' ν' διαβόλ' νὰ σὲ μιλήσων, γιὰ νὰ χάσ'ς, γιὰ νὰ μὴ γέν' γιατρικὸ* (ἀρ. 7).

²⁾ Ἀναλόγους πράξεις, δι' ὧν συνοικισμός τις τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν ἐνὸς ἱεροῦ ζώου ἢ θεοῦ βλ. ἐν Λαογρ. Ζ' 504.